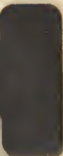

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
24 F
35

IACOBI SA doleti de laudibus Philoſophiæ

Libri duo.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,

1548.

NICOLAVS BORBONIVS VANDOPERANVS AD IACOBVM SADOLETVM VIRVM ELOQVENTISSIMVM.

Quum studium Sophiæ, quid sit, quid nō sit agendum,
Monstret, ut ad ueras perueniamus opes:
Hoc totis quur non omnes amplectimur ulnis?
Quur, quæ uulgus amat, malumus illa sequi?
At iam tandem utinam resipiscant secula nostra,
Iudiciumq́ probent, ô SADOLETE, *tuum.*
Esse magis brutos homines ego iudico brutis,
Quos tua non fando flexerit alma Charis.

IDEM BORBONIVS AD LECTOREM.

Ἤνιδ᾽ ἀναγνωστά σοι τὸ τῆς ἐγκώμιον
φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ εἴδωλον πνέον,
Τὸ ἔγραψέν σοι ὁ κεῖνος Σαδόλητος μέγας,
Ἀνὴρ ὁ θεῖος, ὁ τεχνίτης ἐξαίρετος.

IACOBI SADO-
LETI AD MARIVM MAFFEVM Volaterranum de Philoſophia liber primus, qui inſcribitur PHAEDRVS,

In quo accuſatio Philoſophiæ continetur.

MNIS, MARI Volaterrane, quæ ad bene beateq́ uiuendum pertinet doctrinæ inſtitutio, ducta primũ mihi quidem à Philoſophiæ pręceptis uidetur eſſe: atq; ab eius facultate diſciplinæ, quæ in cõtemplatione rerum naturalium, & moribus ad uirtutem fingẽdis, conſtituendisq́ cernitur. Pòſt autem his literis, quę quemadmodum ſunt, ſic etiam uocantur ſacræ: in quibus uera Dei percipitur cognitio, cùm aucta & corroborata, tum ad extremum ex uarijs fluctibus

iactationibusq; uitæ, quas nostra imbecillitas fert, ad stabilem certamq; spem immortalitatis conuersa, atq; translata. Ac nos, qui (ut tu ipse optimus testis es) harum artiũ utranq; adamauimus semper, & nunc quidem iam in alteram hanc, quæ nostræ & personæ propria est, & religionis, tanquã in portum uela deflectere, & pleno cursu contendere cogitamus: adhuc tamẽ in Philosophia magis exercitati, quòd in illa plurimum operæ, & quantum ab occupationibus publicis, quæ nos diu & multũ districtos tenuerunt, disiungi licuit, antè actæ ætatis consumpsimus: duximus non alienum nec nostra dignitate, nec eorum, quos ad uirtutis studium atque amorem genuit ipsa natura, utilitate, nos facturos, si quæ de hominibus doctissimis, Græcis præsertim, quorum in hac laude sine ulla dubitatione excellit industria, accepta à nobis fuissent, ea Latino sermone conscriberemus: primumq; gratia hac debita ea quidem & merita Philosophiæ reddita, toto deinde pectore, ut dicitur, maturescẽtibus etiam annis ad illam cœlestem scientiã incumberemus. Atq; hoc ita agere id studiosius etiam sumus meditati, quòd in hoc tempus Latinis quidem literis desiderari uidetur Philosophia: nõ quin & apud ueteres, & nostra etiam, ac patrum auorumq; memoria extiterint docti uiri, qui eam uelut incertis sedibus peregrinantem & uagam, & maxime quidem posteaq; eiecta è Græcia est, in hanc urbem adsciscere & potuerint,

tuerint,

tuerint, & partim etiam conati sint: sed ita ferente casu quodam bonis artibus infesto, & qui uoluerũt uarijs plerunque rationibus impediti, in medio spatio restiterunt:& qui potuerũt non ferè sunt ad eam uoluntatem adducti. Ita illa necessariò penes barbaros morata, tanquam iuris nostri morisq́ expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac ut illũ omnis doctrinæ & eloquentiæ parentem potissimum nominemus, Marcus Tullius Cicero etiam professus fuit hoc se populo exhibiturum, ut Græcè tum loquentem Philosophiam ad Latinam sermonis consuetudinem adduceret: quem ego unum maximè statuo incredibili quadã magnitudine ingenij, qua & omnes longè uicit superiores, & posteris spem penè sui imitãdi ademit, cumulatè quod susceperat præstare potuisse: Verùm siue infinitis nouæ Academiæ (sic enim appellabatur orta ab Archesila, à Carneade confirmata disciplinæ ratio) disputationibus impeditus, quarum illa contra omnia dicẽdo nunquam terminauit modum: siue quòd propinquo & celeri cùm suo, tum Reip. fato, illius per uim nefariam fuit interrupta industria, minus aliquanto nobis præbuit, quàm aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralẽ partẽ Philosophiæ ꝓsecutus est, eamq́ carptim separatis quæstionibus: in physicis quidẽ nihil attigit: nec uerò de ea parte, quę ad disserendũ tota est, literã omnino fecit ullam. Quòd si ille tum hoc conatus est, in quo illi

nõ animus aut ingeniũ, sed ex parte quadã fortuna defuit, ut Philosophiã è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latiũ, aliquantũq; ei splendoris & dignitatis se adiuncturũ à Romana facundia existimaret: quid nos tandem, & nobiscum unà cæteros omneis, qbus cordi Philosophia est, agere conuenit? aut quanto elaborare studio, ut tendentẽ nobis ultro manus, fidemq; & opem nostram implorantem, pro sua parte & facultate quisq; à barbarorum inscitia & moribus in Latinitatem uindicemus? Etenim quid est quod æquo minus queat animo ferre quisquam institutus liberaliter, quàm caput artium optimarum, ornatricem uniuersæ uitæ Philosophiam posſideri ab ijs, qui ut acutè forsitan aliquando moueri uideantur ad disserendum de ea, inaniter tamen & id agunt, & orationem afferunt ineptam, & horridam, turbantem cogitata tũ deblatterantium ipsorum, tum eorum qui audiunt: nihil ut ex ea proprium, nihil ut dilucidè significãs percipi possit? Ex quo factum est, nõ ut in exquirenda ueritate, quod est unũ munus Philosophiæ maximè proprium, sed ut in uerborum, & inanium quæstionum inutilibus cõtrouersijs omnis iampridem ab his suscipiatur cõtentio. Sed ut in ueteri prouerbio est, Balbi balbos, sic istos sui & agnoscunt, & probant. At nos, quibus expetenda illa semper, & præcipuè colenda uisa est, quæ sapientiæ cum eloquentia naturalis est societas, quiq; mentis simulachrum

chrum ducimus orationẽ,ut ex huius forma & pulchritudine,illa quoq; quæ intus est spectari animi dignitas & elucescere foris posſit:demus operam,si modò aſſequi poſſumus,ut Philoſophiam iampridem laborantem barbariæ nomine Latinis literis illustremus. Quod profectò adnitemur, eo ingreſsi animo,ut nisi uitam uis aliqua peremerit,aut autoritas maior occupauerit, omnem ipſam Platonicã, & Aristotelicam formam diſciplinæ nõ interpretis munere,ſed ordine & iudicio noſtro noſtris hominibus tradere parati ſimus. Quod maiore etiam cũ ſpe, lætitiaq; aggredimur, quòd intelligimus non ſolum in Italia,quæ ſemper omnium bonarum artium parens iure exiſtimata eſt: uerùm etiam trans Alpes in Gallijs,Germanijsq; quàm multi iam exiſtant, qui ſe ad politiores dedant literas; quiq; hæc ipſa, quæ nos reprehendimus, minimè probanda putent:etiam inſectentur eorum infantiam,qui audeant præclaras è Philoſophia ſententias,ſermonis ruditate tanquã cœno aliquo inquinare. Qui quidem tali ingenio præditi, barbari certe non ſunt. Non enim quos à nobis aut montiũ excelſitas, aut latitudo æquõrum diſiunxit, ſed quà cum uerè religionis cultu non peragrauit humanitas,& artium amor ingenuarũ,ea certa & ſola eſt barbaria. Atqui horum ope atq; auxilio, aliorumq; multorũ,quos ſimiliter ad iudicandum,agendumq; idoneos ingenij dotibus natura ipſa ſubornauit,ſi plures in hanc

præclaram uoluntatem consenserint, haud diffidendum sane est, quin celeriter è sordibus omnibus se emersura Philosophia, & dignitatem ad quam spectat, obtentura esse uideatur. Quibus cum aut nostra communicabitur laus: aut si prior nostra sors in hoc certamen exierit, non dubium est futuros, qui eandem petessant gloriam: à quibus non certari modò nobiscum, sed uinci etiam nos æquo pati animo sumus parati. Quippe qui non tam singularem nostram laudem, gratiamq; deposcimus (etsi ne ea quidem, cùm bonorum consensu recte factis tribuitur, à præstantibus animis repudianda est) quàm bene de ciuibus nostris promereri studemus. Quòd si in eis actionibus, quas huius optimi ac maximi principis beneficio cum aliqua autoritate tractauimus, innocentiã & fidem probauimus nostram, nostraq; foris acta consiliaq; omnia non ad priuatos quæstus, sed ad beneuolentiam hominum nobis omnibus officijs conciliandam, & ad communem bonorum utilitatem spectauerunt: erit hæc iam intra domesticos parietes cùm cura præstantior, tum labor etiam multis utilior, si qui nostris hortationibus uel excitati, uel firmati, nihil sibi magis expetendum in uita, quàm uirtutem & abstinentiam, & studium ueræ sapientiæ duxerint. Sed quoniam antequàm è Philosophia quicquã, de ipsa Philosophia aliquid est dicendum: eiq; iusta & debita laus tribuenda, sine qua nihil quicquam ueré esse laudatũ

potest

potest: cùm præsertim non desint qui petulanter in eam quacunque de causa, etiam hòc studiosius inuehantur, quòd se putent ea re gratiam à uulgo & ab imperitis hominibus inituros: uisum fuit faciundū, ut eam ederemus eius defensionem, quam habuimus Mari, nos quidem aliquot ab hinc annis in Iacobi Galli suburbano, cùm à T. Phædro affine tuo, homine (ut meminisse facilè possumus) cùm docto & copioso, tum parato ad lacessendum, respondendumque, esset uituperata. Nam cùm Floralibus manè ad Gallum in hortos, quos ille uir, ut tute scis, in omni uita politissimus, in campo fœniculario secūdum Adriani molem sibi ferè communes, & doctis omnibus parauerat, conuenissemus ego & F. Citrarius, homo cùm studiorū similitudine mecum, tum multis amicitiæ officijs coniunctus: offendimus ibidem, qui paulò nos anteuenerat, cum ipso Gallo sermocinantē T. Phædrum. Igitur congressi amicè & comiter, salute data acceptaque, in hyppodromo (id erat decumano limiti nomen) manus complexi inter nos, ut mos amicorum est, inambulare cœpimus. Tum GALLVS: Quid nam hoc esse dicam, inquit, nobis à natura datum, ut tantum boni in eorum, quos familiariter diligimus, congressu & colloquijs experiamur esse, ut sine ijs nullam integram uoluptatem ad animum nobis accedere sentiamus? uelut mihi nunc accidit, qui etsi hoc loco uehementer delector, quòd & amœnus satis est, & solent uni-

cuique ſua, in quibus quis elaborauit, ualde iucunda exiſtere: tum autem hac hodierni diei tranquillitate aëris & nitore cœli exhilarari animos neceſſe eſt: nec ſolum noſtros, ſed cæterarum etiam animãtium. Siquidem, ut à Vergilio ſcriptum eſt, Vertũtur ſpecies animorũ, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat, Concipiunt: unde etiam uolucrum cantus, & lætitiam pecudum, & inſolitam quandam in animis dulcedinem ait exoriri. Requirebam animo tamen neſcio quid: neq; tam animaduertebã primò quid illud eſſet, quod mihi abeſſe quaſi uideretur, quàm poſteaquàm uos aduenistis: ſentio nunc demum meam expletam, cumulatamq; eſſe lætitiam: ita ad ſocietatẽ illam ad quam à natura facti ſumus, qua homini ad hominem naturalis eſt applicatio, accedit iſta ex delectu amicitiæ incredibilis quædam iucunditas: quam qui non norunt, ij mihi uidentur ex alieno quodam genere homines eſſe, non tam mente præditi, quàm forma humana. TVM PHAEDRVS: Rectè ſanè loqueris Galle: repugnat enim hoc naturæ, ut qui ſint, quos tantum in rebus humanis bonũ non afficiat: & tamen experimur interdum nõnullos, qui ita aut animo ſunt agreſtes, aut moribus ad omnem inhumanitatem aſſuefacti, ut non modò neminẽ eximiè charum habeãt, ſed æquè oderint omnes, tanquam communes cunctorum inimici: Sicut de Timone illo Græcæ loquũtur hiſtoriæ: quem etiam ferunt, cùm

cùm haberet secum in cœna similem sui prorsus, & inhospitalitate (non enim mihi nunc succurrit, quo alio nomine appellem μισανθρωπίαν) & moribus Apemantum: atq; ille ea solitudine delectatus, dixisset, Pulchrum hercule nostrum hoc conuiuium, ô Timon: respondisse, Atqui pulchrius multo futurum erat, si tu non adesses. Tales ergo nonnulli, sed contra naturã tamen: atq; ut hoc fortasse rarius, sic utinam non multa quotidie in nobis ab eadem natura optimè inchoata, consuetudinis uitio deprauarentur. Sed de se, ut uolet quisq;: nos, qui liberaliter sumus eruditi, de nobis ipsis ita sentiamus, ut uitam sine conuictu & consuetudinibus amicorum nullam ducamus esse. Atqui Galle, inquit CITRARIVS, quantum tu bonorum amicitiæ, omniq; humanitati tribuendum statuas, res ipsa palàm facit, neq; indiget id nostra ullius oratione: nemo est enim qui non oculis cernat, quanti sint ad te hominum, aliqua ingenij laude splendentium, concursus fieri soliti: atq; ut ornatißimorum hospitum & amicorum quotidianis conuentibus floreat domus tua. Quod profectò haud ita foret, nisi tu, si quisquã alius unquã, honestißimorum, optimorumq; amicitia, ac familiaritatibus delectarere. Verùm quod est modò à Phædro nostro dictum, rarius usu hoc uenire, ut quis amicitiæ dulcedine non tangatur: utinam id quidem ita esset, atq; ea una esset in causa, quæ ab eo exemplo etiam Timonis commemorata est, naturæ

quædam quasi feritas: sed latius patet hoc malum, & quod maximum uenenum fidelis beneuolentiæ est, simul ut quis nimium sibi deseruit, ita minimè fidem in amicitia tuetur. At huiuscemodi hominum innumerabilis est multitudo. Quis enim est studiosus pecuniæ præsertim, & cui (ut Terentianis uerbis utar) nihil præter lucrum dulce sit, qui ullum uel tenuem posit habere gustum huius ex amicitia iucunditatis, quam tu modo Galle narrabas? quiq; sublata utilitate, quæ contineat necessitudinē, non continuò nuncium remittat amicitiæ? Plena horum uita est, rarumq; illud potius, ut cui cognita appetitaq; sit simplex illa, & uera, & per se, suaq; sponte amabilis ex amicitia uoluptas, quæ ab amico proficiscitur, & in eo ipso uertitur, nihil quærens extrà, nec cupiens, cuius amor fructus maximus, uirtus optima conciliatrix est. Sed quò rarius istud, hòc præstantius. In quo genere, optimo te excellere iure, Galle, fecisti tu quidem omnibus iam fidem. Nam, ut ille, quicunque hostem feriet, is mihi fuerit ciuis: sic tu amicos ex una uirtutis commendatione continuò probas: non ex eis ad te uti referas aliquid, sed ut sibi illi nihil magis promptum esse intelligant, quàm te, domum'que tuam, operam, gratiam, pecuniam, autoritatem: quæ cunctis etiam hòc gratiora ex te accidunt, quòd tua ista incredibili humanitate condiũtur: quam tibi in uerbis quidē & uultu, omniq; corporis motu īsculpsit ipsa natura.

natura. Sed ea factis,& in experiundo fit illustrior. Itaq; es assecutus,ut non magis unum unus, quàm te diligãt uniuersi. Quam ob rem,quod paulò antè dixisti,nullã te integram sine congressu amicorum percipere uoluptatem,& de eo tibi assentior: & (ut pro cæteris etiam loquar)experimur idem in nobis omnes erga te aliquanto etiam uberius. Sumus enim hac tua fruenda humanitate, hoc ingenio,his optimis & suauissimis moribus,in mutua nostra beneuolentia propemodũ beati. TVM GALLVS: Gaudeo sane Citrari, inquit, præclaro hoc, quod mihi tribuisti,uel iudicij tui,uel,ut ego potius interpretor,amoris testimonio. Atqui, inquit PHAEDRVS,Galle,utrũq; est,& iudicium,& amor. Sed quãdo de amicitia aliquid omnes,quid Sadoletus? ET EGO: Quid inquam Phædre? nisi me uehemẽter hoc uestro sermone esse delectatũ: ac sentire quidẽ uobiscũ unà,nihil esse in uita præstabilius amicitia: quæq; in Gallo nostro laudibus extulit Citrarius,uerissima confiteri. Sed quod unum uel præcipuum ab eo uideo prætermissum,id à me referri,& cõmemorari debere puto: non enim natura solùm, & propensione animi quadam, aut fortuito euentu lapsus in hanc rationem Gallus,ad liberalitatem,& beneficentiam,ueritatemq; amicitiæ totum se contulit: sed aliquãto magis accepit à Philosophia,ut ista eadem recto iudicio & cõstanter ageret,in quo quidem uno est posita uirtus. Nouit enim queãdmodũ

 de statuis

citur: indignum illud quoq; quòd uirtutem in una statuunt Philosophia: Quo quid dici impudentius potest? quãdo enim Philosophiæ quicquam omnino fuit cum uirtute, cum amplitudine, cum dignitate commercij? aut quos ex eius ipsius sinu prodire conspicimus ad ullam rem gerendam aptos, quæ quidem digna sit uiro? Immo uerò tu, inquit, esto nobis Galle & naturali uirtute, & tuo ipsius consilio institutoq; talis, qualẽ te esse cernimus omnibus eis animi dotibus instructum, quæ magno homini conueniũt: Sitq; tua ista propria, & peculiaris laus, non Philosophiæ, quã summus ille uir tuus nouus hospes & amicus P. Bẽbus, cuius tanta fertur apud omnes uirtutis & literarum gloria, iure sanè in te contulisse mihi uisus est, cùm ita diceret, urbem hãc tot antiquorum monumentis, tanta etiam nunc horum temporum magnificentia ornatam: sibi tamen maiorem atq; ornatiorem fuisse uisam, quòd te in ea ciuem esse cõtigisset. Hoc de te ille ita ut sentiret, non tu, opinor, promissa barba es assecutus, nec tunica pulla, nec trito pallio, nec inepta, & intempestiua loquacitate, sermonibus per omnes circulos cõferendis: longè enim hæc aliena graui uiro, Philosophis uerò quotidiana sunt: sed liberalitate, & prudẽtia, & quòd cùm te multi fortuna & copijs in hac urbe antecedãt, nemo est tamẽ, qui ad bene de probis & doctis hominibus merendum te uno sit propẽsior: Nam quod ad Sadoletum attinet, quem ego

& amo mediusfidius, & florentem esse cupio, non possum non molestia affici, cùm illum uideo subducentem se amicorum & familiarium coetibus, in hac squalente & sordida Philosophia tabernaculum pene uitæ suæ collocasse, doleoq; meã tam parui apud eum fuisse autoritatem, ut ipsum ab hoc errore nequiuerim adhuc ad cõsilia grauiora retrahere. Atq; ad me conuersus, In mentem uenit mihi, inquit, ea proferre aduersus te, quæ in Euripide Zethus ad Amphionem fratrem protulit, quorum equidem sententiam, nõ numerum recordor: Negligis ô frater, inquit, ea quæ te oportet diligere, naturãq; animi tui suapte sponte nobilem, puerili quadam concinnas forma: & neq; in iudicijs commodè loqui studium tibi est, inq; ijs cernere quod æquum idoneumq; sit: neq; alios iuuare consilio potes tuo. Ac de tuo quidem, inquit, ingenio quid sentiam, mihi ipse conscius sum: quantũ autem te diligam, tu optimus es testis. Sed quod tibi soli seorsum sæpe dixi, in quo frustra à me consumpta opera est, idem nũc his audientibus ut dicam, moneamq; te aliquot annis minorem natu audacter, idem amor me cogit. Vereor enim, uel potius formido certò, ne istã tuã ingenij animiq; indolẽ, qua te ad grauiores res tractãdas idoneum semper iudicaui, hoc Philosophiæ studio penitus corrũpas: in quo si esset ipso aliqua fortasse liberalis oblectatio: quæ tamen in tanta uanitate illius scientiæ esse quî potest? tibi tamen uidẽ-
dum

dum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & præmia non otiosis, sed industrijs hominibus proponuntur, quî factum tuum probari illis posset, qui scirent de uita cuiusque & institutis iudicare. Inquiritur enim in uitam tuam, mihi crede, curiosius quàm tu fortasse existimes: Nam cùm à primo commosses animos multorum expectatione quadam, nunc te uelut inertia desedisse, non possunt nõ mirari homines, idque non reprehendere: cùm in popularibus studijs, & his quæ frequentiæ ac celebritatis sunt, siue in foro malis, siue ad principes uiros, uindicare te in aliquam laudem posis: illa tamen, quæ silentij, & solitudinis sunt, malle persequi. Quorum profectò opinioni & iudicijs inseruias oportet, si aliquo numero esse optas, aut si eam uerè assequi uis, quam tibi falsò promittit Philosophia, sapientiam: ne'ue te in tenebris abdas, cùm facilè in hominum oculis queas, & in luce consistere. Quæ cùm ille dixisset aliquanto commotius, quòd eum ad hanc rationem concitationemque dicendi & uoce, & motu corporis, & animo flagrante ac subitò natura formauerat, summumque illi præterea ingeniũ, summum in pronũciando lepôrem addiderat. CISTRARIVS, O' amœnum diem hunc, inquit, & mihi diu, ac Gallo desideratam opportunitatẽ, aliquando te Phædre in uniuersam inuehentem Philosophiam audiendi: Equidem interfui sæpe, idque locis pluribus, cùm carperes Philosophiam: in quo

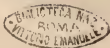
ego potiſsimum attendere ſolitus ſum acumen inge nij tui, & facetiſsimis dictis delectari. Sed de ea tota quid haberes dicere, percontandi ex te, cùm id maxime auerem, ante hunc diem facultas non eſt data: quam nunc oblatam libentiſsimis nobis, noſtra fuerit culpa, ſi amiſerimus: aut ſi non ex te omnia, quæ uolumus de tuo in Philoſophiam animo ac iudicio, audiendo fuerimus conſecuti. Imò, inquit GALLVS, & hic locus maxime aptus eſt, & tempus idoneum: nec eſt quicquam, in quo iucundius hunc cōſumamus diem: quam ob rem da hoc nobis Phædre, ut te de uniuerſa Philoſophia quid ſentias audiamus. AVDIETIS, inquit: ſed hac conditione, ſi omnibus ſum facturus gratum. HIC EGO arridens, Mihi'ne, inquam, eſſe gratum poteſt, in tantum diſcrimen uenire Philoſophiam? Quid ita, inquit CITRARIVS, non tu eam dicere es ſolitus ueritatis patrocinio ſat tutã eſſe? SI QVIDEM, inquam, ueritate, non eloquentia cauſa pendetur. Pendetur, inquit GALLVS, & bono es animo: non enim hîc imperitę multitudinis cōcio, ad quam in inuidiam facilè, & in ſuſpitionem Philoſophia adducitur: Sed auium concentus, & florum tanta hæc uarietas ac copia, huius orationi coronam factura eſt. ATQVI, inquam, Galle, huius orationi (ſiquidem ea in uituperanda Philoſophia futura eſt) auium iſte concentus obſtrepat ſanè uelim. An non tu hoſce flores, qui tantã nunc odorum

rum amœnitatem naribus noſtris aſpirant, & mox auritos,& poſtea etiam uocaliores fore putas,quàm eſſe poſſet ipſa illa, de qua nunc dicebas imperitæ multitudinis concio? SANE,inquit,hoc eſt quod ego gaudeo: intelligo enim præter uoluptatem, quam audiendo percepturus ſum, huius mei præterea ſuburbani pretio permultum acceſſurum eſſe, quòd quidem diſputatione ueſtra hac celebratius multo futurum eſt,quàm aut peregrinis arboribus, quæ in hunc ipſum locum undique accerſitæ ſunt: aut nobilitate eius picturæ, qua eſt ſuperior porticus exornata. QVIN tu, inquit Phædrus me intuens, ueritatem ſinito uenire in certamen,tu met ſilentium teneto. AGE AGE,inquam,Phædre (uideo enim te in procinctu eſſe, pugnæ auidum) illud moneo, parcius: ne ſi uno hoc prælio penitus Philoſophiam obtriueris, non habeas deinde quicquã, in quod ita ſtudioſè, & libenter inuehare. NVLLVM eſt periculũ defore, inquit ridens, dum quidem tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes. Quod cùm dixiſſet, omnes ad audiendum animos ereximus. TVM ILLE, Videntur mihi,inquit, Priſci illi ueteres,qui primi ſemetipſos ſapientes, & artem eam, quam profitebantur, ſapientiam appellauerunt, aut callido conſilio quæſiſſe in uulgus celebritatem: aut errore quodam puerili decepti fuiſſe. Etenim ſi cùm ſcirent,& intelligerent ipſi, inanem eam eſſe,quam habebant in manibus, ſcientiam:

tiam: appellatione tamen præclara illam adducere
in honorem studuerunt, cæterisq; persuadere id,
quod ipsis neutiquam de ea erat persuasum. Astuta
illorum ratio, & callidum in primis consilium fuit:
sed ita, ut seculi illius ingenijs nihil iudicarent esse
rudius. Sin autem & eandem ipsi fidem habuerunt
de sapientiæ disciplina, & cæteris facere conati sunt,
puerorum mihi morem uidentur fuisse imitati: ut
enim pueri imagunculas sæpe nacti ligneolas, aut è
cera: easq; charius amplexi, ueste atque auro exor-
nant, Deorumq;, quorum libitum fuerit, imponunt
eis nomina: demumq; longius prouecti credulitate
puerili, quasi rem seriam agentes, rei ludicræ diui-
nos honores tribuunt: Sic Philosophi isti uestri (me
autem intuebatur loquens) quos solos penes est sa-
pientia, quiq; eam ipsam ab sese unis peti atque ad-
disci uolunt, tantò pueris leuiores, quantò illis ætas
ludum suum concedit, his alienum stultitia: inane
disciplinæ simulachrum splendidissimi nominis ap
pellatione honestauerũt: Quò non possunt quidem
non allici aliquãdo & inuitari nonnulli, ut insistant
aliquantum, cupiantq; interiora cognoscere. Quòd
enim sapientia nec in cœlo, nec in terra quicquã est
præstantius, iccirco ipso nomine commoti, accen-
duntur ad cupiditatem aliquam cognoscendi. Sed
si qui lautiore paulò ingenio ingressi fuerint, matu-
rè ut abalienentur. Ex quo illud Neoptolemi apud
Ennium, Philosophandum sibi esse, sed paucis: nam
omnino,

omnino, haud placere. Credo homini militari ex bel
lica uirtute ueriorem meditanti gloriam, conueniẽs
fuisse uisum, quid isti profiterentur, agnoscere: quæ
uerò minutius superstitiosiusq; tractarent, & in qui
bus frustra contererẽt ætatem, ea ceu ueræ sapientiæ
repugnantia penitus despicere atq; contemnere. Et
nimirum magna, eximiaq; professi, in minimis ferè
uersantur. Quòd si splendore nominis remoto, rem
ipsam introrsum magis aspexeris: totamq; istã artẽ,
quæ se magistram tradendæ sapientiæ profitetur, in
manus sumptam diligenter expenderis: nõ tu in ea
quidem sapientiam ullam, quæ sit uerè & solidè sa-
pientia, sed imaginem potius inanem quandam de-
prehenderis sapiẽtiæ, sine corpore, sine mẽte, ipsius
illius sapientiæ operibus atq; muneribus sola uoce
resonantem. Nam cum rerum gerendarum sit sapiẽ
tia, imperij gubernandi, dignitatis ac potentiæ sibi
comparandæ, Philosophia pro his maximis, maxi-
meq; expetendis rebus, tanquam immunitatem la-
borum in beneficij loco illi tribuens, eam in uerbis
pensitandis, & argumentorum conclusiunculis ar-
te astringendis, rebusq; ijs, quæ nihil pertineant ad
nos, accuratius indagandis, festiuo opere occupat:
ut suarum uirium & grauitatis oblita, à cœtu homi
num, atq; ab regendis ciuitatibus, ad solitudinem,
inertiamq; traducatur. Atq; huic arti tamen sapien
tiæ nomen est datum: in quo primùm istorum est
arrogantia reprehendenda. Quis enim illis hoc cõ-

 cessit?

cesſit? aut quo nam iure fuit ab ipſis uſurpatum, ut artem ſuam, cuiuſmodi ea cunq; ſit (nondum enim de hoc diſputo, poſt uidero) in ipſo ſtatim ortu atq; initio, inſcriberent Sapientiam? cumq; necdum planè perſpectum, cognitumq; eſſet, hominum'ne uitæ utilis futura eſſet illa, nec'ne eſſet, tamē tanquam ratio abſq; ea rectè, ordineq; uiuendi cunctorū iam confeſsione conſtare non poſſet, ita ſummū rerū humanarū titulū illi præſcriberent? Verum fuerit hoc uitium ſuperiorū illorum, & qui ſeptem dicti ſunt, quos tradunt cunctos in Græcia Delphis primùm cōueniſſe, Athenis prætore Damaſo: iterum deinde Corinthi, cùm eos Periander Corinthiorum tyrannus hoſpitio accepiſſet, circiter quadrageſimā quintam olympiadem, quo tempore Romæ L. Tarquinius Priſcus regnū obtinebat. Atqui hi iſti ipſi, ſi ſua ſententia ſe appellauerunt ſapientes, indulſerunt ſibi profectò, quàm par erat, uehementius. Sin autem populorum ſuffragio uocati ſunt, habent egregiam ſui cognominis, & quo iure gloriētur, autoritatem. Siquidem ad imperitos & ſtultos delatum fuit de ſapientibus iudiciū, etſi uideo non iſtos ſolùm, ſed alios cōplureis, ſi fama & opinione uulgi ſapientia cenſeatur, nulla illuſtri de cauſa paſsim habitos ſapienteis: ſimul ut quis enim in illa rude'indoctaq; uetuſtate uel dixerat aliquid, uel egerat concinnius, ita aſcribebatur ad numerum & nomen ſapientis. Quo ex genere maternus auus Theſei Pitthêus,

thêus, cùm uersibus pangendis sententiolas quasdã complecteretur, in primis iudicatus est sapiens. Lycurgus uerò eundem nominis honorem iustius est assecutus: quòd enim confusam & pertubatã, ac (ut Herodoti utamur uerbo) κακονομωτάτην Lacedæmoniorum Remp. legibus latis constituerat, ferẽdisq; laboribus, & periculis alacriter adeundis, ciues ad fortitudinẽ, & ad omnia belli munia apprimè erudierat, comparata sibi autoritate & gloria, sapiens meritò existimatus est. Sed ut ab hoc magno sanè uiro abeamus, quid cuiq; esse tunc potuit in sapientiæ nomine gloriosum, cùm Homerus, cuius dicta pro decretis habẽda sunt, etiam fabris attribuat sapientiam? Ac ne quis illorum septẽ, quos & nos nimium iam sæpe in medium adducimus, & negat Dicearchus autor haud ignobilis, nec Philosophos, nec sapiẽtes fuisse, ullam alio ex genere putet fuisse sapientiam, quàm eam, quæ dicta in Pittheo: Primùm poëtæ pleriq;, ijq; adeò perfrigidi: deinde argutulis quibusdã, ut sibi uidebãtur, sentẽtijs, multitudinis plausum captantes. Quid enim Chiloni Lacedæmonio (ut de eo potissimũ loquar) tria'ne dicta sapientiæ laudem afferre debuerunt? At ea in foribus templi Delphici sunt inscripta. Quid tum? nõ enim qui inscripsit, aut qui insculpsit (opinor) faber sapientior fuit? NE QVID NIMIS: rectè hoc quidẽ, & sibi ille admodũ cõstitit: paucissima enim locutus, multam sibi parauit sapientiæ famam. Sed

quid

quid illis sapiētibus fiet, qui suis libris, atq; scriptis omnia referserunt? NOSSE uerò SE QVENQVE, quam uim habeat, si ab hoc communi atq; usitato sensu abieris, ipso illo interprete qui edidit, censeo esse quærendum. Nam illud quidem inopinatum ac nouum, & nescio unde erutum: nemini enim unquam in mentem uenire potuisset: COMITEM ESSE AERIS ALIENI MISERIAM: Quid? hiccine solus uadimonium deserere coactus fuerat, eius'que bona proscripta fuerant? Sed quoniam in singulis non est immorandum, & unius tamen exemplo cæteri noti esse possunt, ratio cōcludenda est, Sapientium nomen, ab ipsis usurpatum, plenum arrogantiæ esse: à populo delatum, inanitatis. Correxit errorem hūc ueterum Pythagoras, imminuitq; inuidiam nominis, quòd primus Philosophiam pro sapientia instituit appellari. Is in illa sua peregrinatione, in qua, ut de Vlysse scribit Homerus, multarum gentium mores & instituta perspeculatus fuerat, cùm peragraret in reditu ueterem Græciam, atq; illo itinere uenisset Sicyonem, ibiq; cum Leonte Sicyoniorum tyranno congressus, interrogatus ab eo esset, quem nam ipsum se profiteretur, num sapientem? respōdit soli Deo congruere nomen sapientis: se uero Philosophum esse: hoc est, studiosum, & cupidum sapiētiæ. Graue responsum & dignum moderatissimo uiro, nihil sibi arrogauit, nihil sublatius de se locutus est,

tantùm

tantùm eam cupiditatem,quæ cuncto generi humano è natura insita est, sapientiæ adipiscendæ, in se aliquanto fortaſsis acriorem inesse significauit. Plena igitur grauitatis oratio: neque ipse non idoneus, cuius autoritatem cæteri sequerentur, si in eadem porrò sententia constitisset, neq; dissensisset postea à sese,cæterisq; rebus non iam se moderatum & grauem, sed flagrantẽ ambitione importuna præbuisset. Nam quid illa iactatio popularis, & Græciæ omnibus in locis, ubi cœtus celebrari erant soliti, sui ostẽtatio? Quid nudatio femoris aurei Olympiæ, cùm ad ludos solenneis cuncta adesset Græcia? aliud in eo indicant, quàm speciosum illud sapientis nomen, quod ipse paulò antè ab hominibus cunctis abiudicarat, & Deo uni tribuendum censuerat, cùm conaretur apparere ipse Deus, usurpare illum confeſsione reliquorum, & ad semetipsum uertere, tanquam præstigijs quibusdam, uoluisse? Quanquàm femoris quidem aurei illa nudatio, ignarum forsitan uulgus commouere: ijs, qui hominem nouerant, meminerantq; ex aurificina paulò antè ad Philosophiam egressum, miraculo esse non potuit. Quid quòd ad Italiam se contulit, & Metaponti sedem, ac domicilium statuit fortunarũ suarum? qui cõueniebat homini Samio,præsertim cùm plus honoris, quàm satis opus esset,in germana Græcia paribus illius haberetur? Sed,opinor,occupatis ibidẽ populorũ animis opinione,& fama superiorũ sapien

tium, cùm eum, quantum aſſequi poſſet, celebritatis pœniteret: nouas illum ſedes, & uberiorem ſegetem ſuæ propagandæ laudis, uacuis etiam tum à Philoſophia harum gentium animis, in Italia quæſiuiſſe. Quibus in locis diſciplinæ ſectam eam cõdidit, quæ Pythagorica eſt appellata, magiſtra illa taciturnitatis. Hoc confiterer commodè, ſi ut in addiſcendo, ſic etiam ad docendum adhibitum ſilentium fuiſſet: huius enim moleſtię parte iam careremus. Porrò apud eum mos iſte tenebatur, ut qui ſe huic dicaſſent diſciplinæ, obmuteſcerent integrum quinquennium, docerenturq́ primò cõmunia quædam, uelut elementa artis: deinde ſecretiora & quaſi myſtica: neq́ id à magiſtro: ille enim abditus & ſemotus ab oculis, nemini ſe communicabat: ſed reſponſis, & tanquam oraculis erudiebat iuuentutem, donec tandẽ perſpecto ingenio, moribusq́ probatis, qui iudicati fuerãt digni, admittebantur ad conſpectum magiſtri, commerciumq́ ſermonis. Quod qui aſſequebantur, confeſtim domum ad neceſſarios ſuos literas, nuntiosq́ gratulandi cauſa mittebant, tanquã eximium quiddam & optandum adepti. Hanc uitæ, morisq́ eius inſolentiam ſecuta illa arrogãtia eſt, quòd unus ferè Philoſophorũ omnium dictum & autoritatẽ ſuam ſanctam haberi inſtituit pro ratione. Vnde enim celebre illud αὐτὸς ἔφα, quod uſurpare ſoliti erant, qui tuebantur Pythagoream ſententiam, ſi quando (ut fit) in diſputãdo premerentur, ut deliteſcerent in ſa-

pientis magistri autoritate & nomine? At hoc ne tyranni quidem in oppressis ciuitatibus facere soliti sunt, cùm quid de pristino statu uolũt dimouere, ut non aliquam proponãt causam & rationem uoluntatis suæ. Sed de egregijs autoribus tanti nominis, artisq; huius appellatione ac titulo, dicta hæc sint. Quæ una si disciplinam profitetur sapientiæ, ridiculè arrogans est: sin studium duntaxat, & cupiditatẽ, sicut ipsa uis uocabuli declarat, nihil habet eximiũ præ cæteris, nec quo tantopere glorietur præter cæteras. Quis enim est quocunq; ex studio, quacunq; ex disciplina, qui non maxime cupiat sapientem esse se: aut cui quicquam omnium rerum uideatur sapiẽtia esse diuinius? Illud nunc uideamus, qua autoritate prodierit in lucem, fueritq; iam inde ab initio accipientibus commendata: est enim profectò aliqua ex origine etiam & generis stirpe censenda nobilitas. Vt enim in editione in lucem, ac procreatione liberorum, nisi parentum distinguant nomina, & gentes, pares principio censeãtur esse clari obscuris, ingenui seruis: propterea quòd nihil nunc demum oriens, habere potest ex sese in populum nobilitatem: Ita Philosophiæ prima commendatio à suis inuentoribus, & tanquam parentibus, repetẽda est. Vtris igitur tandem tanti inuentionem boni assignatis? Græcis, an'ne Barbaris? Video magnum esse certamen: habetq; pars utraque fortes aduocatos; ueruntamen ipsorum etiam confessione Græ-

corum superiores Barbari. Itaq; & Aegyptij suum Osirin iactant: Vulcanumq; Nili filium aperuisse Philosophiæ principia annis prope innumerabilibus, antequàm in Græcia de his ipsis rebus mentio ulla haberetur: & Gymnosophistas apud Indos, Druidas apud Gallos, uel ipsa teste Græcia, magnã sapientiæ famam uideo consecutos. Druidum quidem nomen in summa ut tum habebatur diuini humaniq; iuris notitia, non solum Græcis literis celebratũ, sed & ipsi Græco uocabulo Semnothei sunt appellati, propter scientiam colendorũ Deorum uidelicet, & celebritatem religionis: atque ijdem de rebus occultissimis primi non pauca ad cognitionem hominum attulisse existimati sunt: magno sanè munere insigniq; beneficio, tanquã parum multa essent in oculis omnium posita & in conspectu, quæ ingenium, diligentiamq; requirerent. Prædicant Zamolxin Thraces, quem ex abdito specu responsa sapientiæ percontantibus edentem, nuncq; uelut euanescentem ab hominum oculis, rursum autem sese in conspectum dedentem, inducti, deceptiq; præstigijs, diuinitatis honore donarunt populares: itaque & sacrificia illi solennia habita, & epulæ institutæ sunt. Athlantem laudibus Lybes ferunt: ob imitationem enim cœlestium circulorũ in sphæra lignea relatam, quodam quasi sapientiæ præmio, ipsius humeris cœlum sustineri nimium simplex illa memorauit antiquitas: ut illum suæ artis, si modò sapit quicquam,

quicquam, necesse sit pœnitere, siquidem ob eam tanto oneri ferundo perpetuo addictus est. Ochum habent Phœnices autorem sapientiæ suæ: at Phœnicas Græci, neque hi solùm, sed gentes ferè omnes: literarum enim usum, sine quibus nimirum sapientia non constat, omnium consensu Phœnicibus acceptum latū fuisse legimus: ijdem isti, quod quidem sapiētiæ partem aliquam attingit propius, ad maritimos cursus dirigendos, atq; ut non iam fortis esset, sed consilij nauigatio, minorem Vrsam notauerunt, eandem Cynosuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto: quæ hòc etiam certior dux est nauigantibus, quòd gyro interiore breui conuertitur orbe. Quid dicam de Chaldæis, Magisq;, quorum alteri spectandis syderibus, & cœli conuersione intuenda cum status illic, solenneisq; motus deprehendissent, solisq; & lunæ, cæterorumq; errantium ordines, concursiones, momenta perpēdissent, quæq;, quo'ue die in cœlo euenire necesse esset, aliquanto antè prædicerent, scitum quiddam in uita comperisse uisi sunt, idq; populare, atq; plausibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipsis illis fructuosum, quòd per uanissimas prædictiones fatalium euentorum, animis imperitorum superstitione implicatis, uiam sibi ad quæstum inuenerunt, & ad dignitatem. Magi porò iam inde à principe illo Zoroastre eadem penè uia ad similem honorem in Persis sunt euecti: sacris enim & ceri-

monijs Deorum procurandis, cùm de naturalibus quoq; principijs nonnulla differerent, adiungerent præterea diuinationē ex alio certo genere, ac Chaldæi, animos & regum & gentium illarum, captos admiratione sui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, alijsq; præterea quàm multis, quos nostra nunc prudens prætermittit oratio, antiquitus proditum est, fuisse orta Philosophiæ principia: barbariq; omnes ferè, qui in huius laudis contentionem uocati sunt: quorum si inuentum sapientia ista uestra est, atq; ab eis, tāquam à principibus, autoritas est huic arti tribuenda: Primùm quò nam abierit Græciæ infinita illa & intolerabilis gloriatio, omnia sibi uindicantis, & quæ omnium artium laudatarum initia, progressus, fines cùm ab sese ortos, tū apud se perfectos uult: Deinde (faueo enim ego quoq; hoc loco quidem Græcis) esto, sit tanti, quanti esse uos uultis Philosophia: Quid aut elegās ab indoctis, aut humanum à feris, aut politum à rudibus, aut deniq; eximium & nobile à barbaris potuit proficisci? Si uerò Græciæ ascribendus est iste honos, id quod mehercule malim, si per ipsos liceat, ac nisi domesticis testibus, ijsq; admodū probatis lis secundum aduersarium detur: erit aliqua fortasis in origine Philosophiæ commēdatio propter ingenium famamq; Græcorum: sed tamē perexiguè, atq; infirmè à paucis positum est, primis harum rerū inuentoribus Lino memoratas esse Thebas

bas, Musæo Athenas, qui etiam primus Deorum generationes fertur tradidisse: quod equidem miror filio datum, cum Eumolpi patris institutũ Athenis fuerint mysteria. Attamen siue his, siue illis hoc tantum humano generi munus ferẽdum acceptum est, cum illud dicetur, quod tamen etiam antè dictũ est, coarguẽdam esse eorum temeritatem, qui artem nouam atq; incognitam in lucem modò prodeuntem rei eiusce titulo nuncupauerunt, in qua peruestiganda, atq; in constituendo ecquidnam sapientia sit, ecquid in se contineat, tot postea est seculis, tantis & ingenijs, & studijs elaboratum: tum idem hoc istis ipsis, qui huic arti tantum tribuunt, testibus confirmabitur, quòd in progressu reprehenderunt ipsi sese, tumoremq; & elationem nominis aliquanto uerecundius usu ipso & tractatione admoniti, in Philosophiæ appellationem subsidere uoluerunt. Quòd si illi hoc fecerunt medio in cursu, cùm rem eam, quam asiduè tractabãt, habere iam notiorem cœpissent, ut imminuerent aliquid de prioris appellationis grauitate, & nomine: nobis non licebit in ipsa penè calce consistentibus, & iam planè edoctis, quàm puerilis ars tota ista Philosophia sit, diripere illi quod reliquum est autoritatis: eámq; haudquaquam sibi debiti honoris insignibus nudatam, è suggestu, sedéq; principum, in scholarum angulos, & homunculorum inerticulorum disceptationes eijcere? quæ præsertim tam sit auida, & helluatrix,

ut

ut nullis certis finibus contenta, in omnia omnium conetur inuadere. Præclarum quibusdam uidetur esse cœlestia cõtemplari: arrogat hoc sibi in primis Philosophia: Moderari politias: ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum: Scire agere uitam prudenter, & nauiter: hoc uerò præcipuum ait esse munus instructi ab sese sapientis: Aptè, & congruẽter temporibus loqui, unumq; facundia excellere inter multos: huius quoq; siue artis, siue peritiæ, uiam à se prædicat, & rationem esse petẽdam. Sunt etiam subtiliores, & minime populares artes, scientiæq; mathematicorum, in quas temere irrumpat. Quæ (malùm) ista tanta cupiditas, quæ impudentia est? Quoquo modo certè ea non ferenda: suiq; tandem aliquando huic procaci Philosophiæ sunt constituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depascaturq; omnia omnium: ne'ue ex alienis opibus intumescat: in quo tamen quantus (ô Dij) error est eorum, qui illi omnia in sinum student congerere: dum enim eam in omneis regiones, orasq; disciplinarum deductam esse cum imperio uolunt, stabilẽ ei nullam relinquunt sedem, ubi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: sed semper illi cum hospite litigandum sit: quam nos litem sic dirimamus, si placet: Si una quæq; ars suum & certum habet nomẽ, quo appelletur, separatimq;, & seiunctè denotetur à cæteris, neq; potest unius certæ artis duplex æquè esse nuncupatio: non erit Astrologia

Philo

Philoſophia, non Geometria, non Muſica, non Arithmetica: habent enim ſingulæ hæ ſcientiæ appellationes ſuas, in queis & ſua cuiuſq; artis uis, facultasq; comprehenditur, & à cæteris ea ſeiungitur. Itaque ſi Eraſiſtratum ſuæ artis & profeſsionis nota iudicare uoluerimus, appellabimus (opinor) medicum, & Hipparchum aſtrologum, & Ariſtoxenum fortaſſe muſicum: Philoſophi autem nomẽ ab unoquoque horum ſegregabimus. Si uerò ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomen acceſſerit Philoſophia, iam non magis fuerit in Aſtrologia ſapiens Eudoxus, quàm in ſtatuaria arte Phidias: nec minus ſapiens pictor Apelles, quàm Philoſophus Plato. Quod idem in reliquas etiam uulgares, & mechanicas artes, uel Homero teſte, deductum, efficit id, quod antea diximus, ridiculam eſſe horum profeſsionem, qui ſibi ſoli doctrinam arrogant ſapientiæ. Quare ſi ſententiam tueri & exiſtimationem uolunt ſuam, tanquam eximium quiddã minimeq; uulgare adepti: contrahant Philoſophiã neceſſe eſt intra fines ſuos, neque eam liberè ita depopulari ſinant aliena: ne ſi aditum ad prætorem ſit, improbitatis damnetur: alienoq; cum ignominia reddendo, ſuas ipſa etiam fortunas, ſi quas modò habet, mulctæ nomine abijciat. Subijcere igitur Philoſophiæ, ſiue mauultis ſapientiæ, certam rem & propriam, quaſi materiam quandam oportet, in qua ſola ipſa dominetur, neq;

in ea admittat consortium reliquarum. Quæro ergo, quam? Hic tibi aliquis uerborum credo amplitudine nos deterrere posse postulans, Philosophia est, inquit, rerum diuinarum humanarumq́ scientia. Agnosco sonitum, pompamq́ uerborum: certi in re nihil uideo. Quis hunc non irrideat tanto cum strepitu tam tumidè se inferentem? Ecce alter de transuerso festiuam affert collectionem: Si ut quis in quaq; arte excellit, inquit, in ea ipsa arte sapiens perhibetur: uerbi causa Phidias, si in suo opificio summus est, in eo etiam est sapiens: item in pictura Apelles, in fundendo ære Lysippus, sapientium nomen propter egregiam in arte sua cuiusq; præstantiam sunt meriti: quod idem ualet in reliquis: erit ipsa per sese simplex & absoluta sapientia, rerum in mundo præstantissimarum scientia. Huic cyathus mulsi dandus fuit: ualde enim credo laborauit, ut quid deniq; esset sapientia, haberemus exploratum. Num non uidetis ex his quidem definitionibus nihil afferentem quod clarè & dilucidè de se polliceatur, falsæ modò in populum opinionis aucupatricem esse Philosophiam? Verùm his omissis, requiramus potius terminos, quos peregere ij, qui in ea autoritatem sunt consecuti: Platonem dico, & Aristotelem: hos enim uideo à uobis in toto genere hoc constitui principes. Hi ergo partitionem Philosophiæ trimembrem esse uoluerunt, ut triplex eius munus esset, trina functio: una pars in rerum cœlestium

ſtium contemplatione, cauſis, effectibusq́ naturæ indagandis uerſaretur: Altera mores, leges, inſtituta, uirtutes, uitiaq́ hominum conſtitueret: Tertia diſſerendi rationem, dijudicãdiq́ quid uerum eſſet in diſputando, quid falſum, quid conſentaneum, quid repugnans contineret: ita in treis partes omnis diuiſa Philoſophia eſt, Naturalem, Moralem, Dialecticam, quam eandem, ſi Latinis malumus uti, quàm Græcis (etſi Græca quoque ipſa nomina iam in conſuetudinem noſtram adſciuimus) rationalem forſitan rectè poſſumus appellare, quod idem eſt & Logicam. Hac diuiſione conſtituta congrediamur propius, atq; ita ut ne uibrare arma tantummodo, & quoſdam edere motus, ſed ut manum etiam conſerere, & præliũ uideamur inire uoluiſſe: ſingulasq́ haſce partes, quid unaquæq; earum ad ſapientiam ualeat, conſyderemus: ut ſi uniuerſæ artis inutilitatem & ignauiam quodammodo (ſic enim dicendum eſt) potuerimus demonſtrare, multorũ animos hoc errore liberatos à ſuperſtitioſis & inanibus curis, ad illuſtres & ſerias occupationes transferamus: niſi quid ad hæc uos. QVID nam? CITRARIVS inquit, niſi nos in magna audiẽdi expectatione eſſe: ut experiamur, Phædre, tua iſta ſingularis eloquentia num nam queat in maxima cauſa ſtabilem & fixam multorum de Philoſophiæ uirtute labefactare opinionem. Nec tamen ego is ſum, qui bellum illi habeam indictum: nec tam reprehendendã & abij-

ciendam Philosophiam, quàm modum in ea quærendũ puto: in quo sentio, Phædre, aliqua ex parte tecum, proboq; Neoptolomij sententiã, quæ mihi cum Sadoleto meo una est dissensio. Ille enim (ut uides ipse) operam omnem in ea locari, & nihil agi aliud in uita rectum putat. Sed tu perge quæso, & in hanc partem potius incumbe tamen: nam qui amplius æquo collaudent Philosophiam, nimium sæpe multi, & mihi molesti sunt. ATQVI, inquit GALLVS, mihi contrà modò mirari ueniebat in mentem, cùm Philosophiã uenerer etiam summopere, non solùm diligam, quî possem non æquis auribus modò, uerumetiam studiosè audire eam uituperantem Phędrum. Sed profectò sic est, ut dicitur: Nil tam iniquum, quod non dicẽdo æquum uideri queat. Cum enim tantus in hoc homine lepos sit, ut me illius quidem semper, sed & alios omneis sæpe mirabiliter delectet oratio: tum uis ingenij tanta, ut in quam se cunq; incitet partem, aliorum secum studia pertrahat, & uim quodammodo afferat sensibus audientium: itaque uereri iam ipse cœpissem, ne quid de mea pristina uoluntate erga Philosophiam dimitterem, nisi me confirmaret expectatio defensionis, quam Sadoletus noster est habiturus: quod ipsum illi quidem non difficilius futurum est, quòd tecum nunc non adest is, qui esse semper unà solet, nec à te unquam, Phædre, discedere, alterum lumen urbanæ huius facundiæ

Camil

Camillus Porcius. HIC EGO, Hoc, Galle, inquã, quòd mea fiducia teipsum cõfirmes, uide ne in fraudem potius te deducat: namq; ego quis sum? aut quid possum per me deniq;? Sed si quid fuerit, quod utinã aliquid sit, bonitas causæ suppeditarit mihi facultatem aliquam respondendi: & tamen Phædrum nostrum paratiorem esse uideo, quàm expectaremus: quam enim sibi accusandam & refellendam assumpsit Philosophiam, ab ea ipse arma uidetur mutuatus, quæ in illam ipsam demum oratorijs uiribus, & neruis intorqueat. Equidem uellẽ Marius Volaterranus adesset, amicissimus omniũ nostrum, homo cùm acerrimi ingenij, tum omni quidem ille liberali doctrina, sed in his Philosophię studijs in primis exercitatissimus: quẽ nos omnes audiuimus sæpe quacunq; esset de quæstione propositum, in utramuis partem disserẽtem ita copiosè atq; amplè, ut quemadmodum de Carneade dictum reliquit Cato, quòd non posset eo dicente discerni quid uerum esset, & quid falsum: quòd incredibili quadam ingenij & orationis copia audientiũ mentes obruebat. Sic huius sit & sublimibus sententijs, & acutissimis argumentis referta disputatio: in extenuando uerò, & amplificando, tanta uis, ut nihil illo laudante humile, nihil uituperante uideatur excelsum: haud sanè ille nunc pateretur desertam, & oppugnatam iacêre Philosophiam: præsertim in eam impetum faciente Phædro, quo cum ille sem-

per fuit cunctorum opinione quasi comparatus: summum in utroque ingenium, summa eruditio, salis & facetiarum ubertas par: uerùm ille Philosophię aliquantum & studio, & amore cõiunctior: Phædrus hanc popularem orationis laudem magis est secutus, qua nũc fretus, si ipso iudice populo uti posset, næ ille causam (ut ego arbitror) parũ æquam, haud difficiliter obtineret. Sed bene agitur cum Philosophia, quòd à populari disceptatione remota est. Quamobrem ede nobis Phædre ea, quæ aduersus eam nunc primùm tu quidem, neque leuiter, sed & diu antea, & perquam accuratè es meditatus. TVM ILLE, Faciam equidem, inquit, atque hòc tibi studiosius nunc morem geram, quò sis in me tu postea aduersarius lenior: nec tamen mihi interdictum putabo, quin si ad paucos iudices me perculeris, ad populum mihi parata sit prouocatio. HIC cùm arrisissemus, VIDETVR, inquit, ordo rerum & natura postulare, ut prius describamus sapientiæ formam: quæ, mea quidem sententia, cùm aptior ex seipsa sit, tum ad uitam splendidè & cum laude degendam accommodatior: qua posita, facilimum postea fuerit, qui ab hoc signo, tanquam nauigãtes ab Arctico polo, aberrauerint, eorum errorem insipientiamque coarguere. Quoniã igitur sapientẽ eum esse uolumus, non qui in solitudine, neque cum paucis ineptis, sed qui in cœtu, conciliisque hominum uitam agat; communesque cæterorum uoluntates &

ſtudia ſecutus, referat ad ſeſe omnia, quæ quidem ſint expetenda, ſiue adeò quæ expetãtur: expetitur enim idem, & expetendum eſt, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, ut in eo adipiſcendo omnis cura induſtriaq́ꝫ ponatur: erit ſapientia, earum rerum comparandarum ſcientia, quæ ab eo genere hominum, quo cum uerſeris, & æſtimentur plurimi, & maximè expetantur: hoc definitione breuius comprehenſum, oratione eſt dilatandum. Tria ſunt (ut mihi quidem uidetur) in quibus omnis humani conſilij deſyderijq́ꝫ, & ratio uertitur, & appetitio: eaq́ꝫ ueteri etiam prouerbio notata, quo ſic diſtinguitur: Optimũ eſſe bene ualere, honorari pulcherrimum, iucundiſsimum frui eo, quod quis maximè cupiat: ita ſalutis, gloriæ, iucunditatis præclara eſſe uidetur & expetenda adeptio: nec uerò quenquam eſſe omnino omnium mortalium reor, qui non hæc ſibi cuncta adeſſe maximè uelit. Sed uoluntas nullam habet laudem: libera enim eſt omnibus, & tardis iuxtà, ſolertibusq́ꝫ communis. Scire autẽ inuenire ſibi ad potiunda hæc aditum: & cùm uniuerſa in hoc certamen tanquam in curſum, aut luctam deſcendat multitudo, præripere unum cæteris palmam adipiſcendi, aut certè inter paucos ſuũ locum & partem obtinere: hoc iam proprium illius ſapientiæ eſt, cuius nos iudicationem non uni, aut alteri, ſed frequentiſsimo conſilio permittendam ſtatuimus. Nam ſi quis ſingulari quadam opinione

præditus,

præditus, diuerſus longè à populi iudicio, aliam ſibi neſcio quam nocturnis lucubrationibus in ſilentio & cubiculo effingit ſapientiã (ut nunc taceamus alienam eum quandam & deuiam, longeq́ aberrantem à communi prudentia, ac plenam uanitatis ſequi rationẽ) quid, quæſo, aliquid is ut efficiat, quàm erit amplum illud atq; magnum, in quo neminem ille omnino æmulum, nullum riualem eſt habiturus? An ignoramus contentione certantium, ac ueluti licitatione quadam, augeri rerum precia, atq; æſtimationes? certoq́ indicio eſſe iacêre eas res, & penitus abiectas eſſe, in queis nulla inter ſe contrà licentium ſtudia conflictantur? At hoc minime uult ſapiens: uerùm quod maximi & eſt, & habetur, in eo maxime conatur excellere. Ad multitudinis igitur iudicium acta ſua præcipue conſiliaq́ accommodat. Vt enim habitum corporis, atq; ueſtitum: ut ædificationis formam, domiciliorumq́: ut lauandi, cœnandi, loquendi morem: ſic actiones, & conſilia totius uitæ ad populi iudicia flectere, dirigereq́ debemus: porrò illa temporibus reguntur. Eſt ergo primum ſapientis munus ſeruire tempori, & ſemper in eo, quodcũq; plurimi fuerit, præcipuas ſuas partes, & principem autoritatem eſſe, poſtulare. Iam'ne cernitis totius ſapientiæ intelligẽtiam, quam Philoſophi ſuam eſſe uolunt, populum ſibi potiore iure uendicare? Et ſanè æquius multo eſt, unum cõcedere ſententijs plurimorum, quàm unius plurimos.

mos. Desciscere autem ab opinione & decreto multitudinis, aut arrogantiæ est non ferendæ, aut leuitatis irridendæ. At populus nunquã diu in eadem sententia permanet. Quid tum? Turpe est sapientiæ uariare decreta. Quid tu postulas sempiterna esse hæc, quę generata sunt mortalia? ut enim Valetudo non ex eisdem semper, sed ex alijs, & alijs retinetur cibis: sic sapientiæ consilia non perpetuò unà sunt, sed ad tempus se accommodant, & ad fortunam, cuius præcipuum est, in humanis rebus posse dominari. Nec tamen etiam si non semper sibi multitudo in eadem opinione constans est, sed aliò aliàs, & tanquam fluctu quodam fertur ad iudicandum, iccirco de honore detrahitur sapientiæ. Sed haud scio, an uegetior hac re quidem, & semetipsa solertior quodammodo sapientia ipsa fiat: ac uti facem motus, sic illam mutatio, & uariatio accendat. Vt enim si idem mos perpetuò tenendus esset, & cõsuetudo eadem, facilè esset unicuique inueteratam usu, & per manus traditam, uitæ sapiẽter degendæ retinere disciplinã: Sic quoniã mutandæ sæpe opiniones, ferendę uicissitudines, studia in diuersam partẽ cõuertẽda, prioris uitæ ratio omnis atq; descriptio sæpe etiã repẽtè denuo fingenda est, habet munus sapientia non minus difficile, quàm pręclarum, in uarias sese formas crebrò commutandi: ut ad omnes euentus rerum, uarietatesq; temporum promptam solertiam afferat. Floruit in gubernatione Reip. P. Scipio Nasi-

ca Pont. Maximus: neque in ea solùm sapientis uiri laudem, sed optimi etiam cognomen senatus iudicio, matre Idæa Pessinunte hospitio accipienda, meruit. Atque is ipse cum subitis seditionibus turbata esset Respub. lenitatem illam suam pristinam, odio inimicorum incrudescere passus est: nec minus dissidentibus factionibus uictores suos esse uoluit, quàm antea tranquillo Reip. statu, ornatos florentesq; uoluerat. Lælius uerò eodem illo tempore etiã proprio cognomine dictus est Sapiens: quia cùm agrarijs prius legibus fautorem se præbuisset, simul ac præsensit multorum se odia in caput suum concitaturum, destitit ab incepto, transijtq; ad eam partem, ut locupletes censeret in agrorum possessione esse retinendos. Flexit horum uterque consilia & actiones suas ad id, quod expediebat, quodq; tempus ferebat: egere sapienter. Quòd si lenitatem Scipio, constantiam Lælius tenuissent, præceptis forsitan huius uestræ paruissent Philosophiæ: sapientium quidem nomine, & laude caruissent. Vnus est ex omni antiquitate, quem maxime admirer, C. Iulius Cæsar: cuius tanta animi uirtus, tantum ingenium fuit, ut angustius theatrum gloriæ suæ orbem hunc terræ, quem incolimus, quàm ipse meritus sit, habuisse uideatur. Hic non ad unam, alteram'ue laudem, sed ad omnia summa natus: cùm etiam tum adolescens probari in foro eloquentiam uideret, adhibuit studium, in ea nemini ut esset secundus: ex

bellica

bellica porrò uirtute gloriam sibi meditatus, & potentiam: magnitudine animi perfecit, & industria, ut non solùm gentium omnium uictor, sed naturæ etiam esset, Oceano domito, atque eo toto summotis nationibus, non solùm inuestigatis, uerumetiam bello armisque subactis: fluminibus, quæ neutiquam permeabilia uiderentur, iugo pontium deuinctis: infinitis spatijs terrarum celerius cursu, quàm fama peragratis. Atque hic idem, domi & in patria, ubi intellexit priuatim quæri opes, Remp. in medio prædæ omnibus esse: operam dedit, ut cunctorum existeret princeps, imperiumque sibi acquireret: ad salutem illud quidem, non ad perniciem ciuitatis, si per homines impios ea quæ cõstituerat efficere situs esset. In hoc ego homine maximam uim sapientiæ fuisse duco: & certè talem statuo esse debere, quem iandudum effingere conor sapientẽ, alto animo, acutum, sagacem, industrium, longè prouidentem in posterum, suam uirtutem impartientẽ omnibus, sibi præcipua & maxima appetentem, opes, imperium, autoritatem, gloriam: non enim obliuiscitur sui sapiẽtia, nec suorum penitus commodorum curam abijcit, sed refert ad se omnia sapiens, consulitque sibi potissimũ: nec putat digniorem esse quenquã, qui commodis uitæ honoribusque fruatur: habetque illud in ore, opinor, Pacuuij, Sapientem qui sibi prodesse nequeat, nequicquam sapere. Hanc ego artem, & disciplinam agendæ uitæ, sapientiam uoco, ciuilem quandã

popularemq́; Philosophiã, erigentem homines ad facta tum splendida, tum in multitudinem gloriosa: eosq́; magnos, potentes, nobiles, atq́;, ut uno uerbo complectar omnia, principes denique efficientem. Conferte nunc istam uestrã, si placet, quam in scholis quotidie declamitatis Philosophiam, ut hæc ab illa quid intersit, dijudicare posimus. Ac primùm, tanquã uestibulo amplo, atque excelso ornare illam cupientes, præponitis rerum cœlestium contemplationem & occultarum rerum, causarumq́; indagationem: ea enim est Physice, quæ primũ tota incerta est, minimeq́; comprehẽdibilis: deinde etiam si comprehendatur, prorsus hominum uitæ inutilis & superuacanea. Quid enim poterit gloriari se adeptum esse, qui illa cognouerit, cùm non sua, sed aliena cognouerit? uerùm cognosci non possunt. An ille mundi effector, & fabricator tanti operis Deus, tantis locorum interuallis à semetipso nos disiunxisset, si suas sedes, arcanaq́; consilia nobis nota esse uoluisset? Quid est aliud bellum indicere Dijs, more gygantum, quàm illuc niti ascendere, quò nobis aditus omnis penitus est interclusus? Atqui mihi uidentur ueteres illi haud illepidè de gygantibus fabulati, quò horum insolentiam, temeritatemq́; arguerent: quod ea re firmius adducor, ut credam, quòd ut illi montibus tribus, tanquam gradibus, sic Philosophi trinis, antea à nobis memoratis Philosophiæ partibus, in altisima loca moliuntur

ascen

aſcenſum: Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſan, Scilicet atq; Oſſæ frõdoſum inuoluere Olympũ: Ter pater extructos diſiecit fulmine mõtes. Scripſit diuinè, ut omnia, poëta omnium maximus: nec tam ille ut gygãtum, qui certè nulli id egerunt, quàm ut hominum ſuis ingenijs nimium confidentiũ arrogantiam refelleret. Quanquam non ingenij eſt, ſed dementiæ, quæ nullo intelligi pacto queunt, in ea nihilominus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam iſti quidem ingenium ſi habuiſſent, primũ quidem ſciri iſta non poſſe uel ipſi cognouiſſent, uel doctiſsimis hominibus, ac principibus diſciplinarũ ſuarũ affirmãtibus credidiſſent. Deinde ea omnino nihil ad ſe pertinere. Poſtremò quas ad res ingeniũ adhiberi, & prudentiam oporteret, ad eas res adhibuiſſent, in cœtibus hominum uidelicet, & cõciliabulis ciuitatum: ubi non in umbra, & cubiculo, ſed in ſole, atq; campo: non in argutijs, & concluſiunculis, ſed in agendo & regendo ſapientia ipſa cernitur. Verum ad hoc genus uitæ præſtabile atq; eximium, tãquam abortu naturæ quodam cum minime idonei nati eſſent, confugientes in ocium & ſolitudinem, ignauiæ culpam & tarditatis, ad cœleſtis ſcientiæ laudem transferre tentauerunt: cœliq; res, rationes, cauſas, freti ocij abundantia, formam, motum, materiam ex qua conſtet, opificem à quo ſit factus, finem quo intendat, inquirere: cùm terrena, & quæ in manibus, quæq; ante oculos erant, percipere non

re non potuissent. Quod est ante pedes nemo spectat: cœli scrutantur plagas. Antiquus uersus in hosce factus: sicut Thaletem unum è septem illis argutè lusum ab anicula legimus: qui cùm domo semel antelucanus egrediens, ut siderum quorundã annotaret cursum, in subiectam pedibus foueam, quam non animaduerterat, cecidisset: Quid, inquit anus ancilla acutè procax, à te expectãdum Thales est, ut nobis de remotissimis rebus perceptum tradas, cùm ante pedes quæ sunt, ea minime intueare? Acris in illum obiurgatio: sed ualet in reliquos. Omnes enim qui huic arti se, & studio dediderunt, aut desperatione ducti, posse se inter cæteros suum locum, & statum obtinere, huc sunt compulsi: aut uanitate quadam ingenij, leuitateq́ue naturæ friuolam oblectationem hanc, & arridentem ocio, desidiæq́ue disciplinam, serijs occupationibus antetulerunt. Huiusmodi homo Anaxagoras fuit, qui percontanti cuidam, Quonam esset natus: Ad cœlestium contemplationem, inquit. Si oculis intuendã, nihil ille habebat quàm cæteri homines plus: Si mẽte & scientia comprehendendam, næ Anaxagoras ad rem nullam natus, si quidem ea sequebatur, quæ non poterat assequi: haud secus multò, ac mens ipsa illa, cuius idem ipse repertor fuit, quam infinito antea tempore cessantem, tandem admouisse manus tradidit, ad minutissimas particulas corporum naturalium in unum confusas secernendas: quæ infinita

nita & interminabilis ſecretio, non tam Anaxagoream mentem arguit fruſtra ſuſcepti laboris, quàm Anaxagoram dementiæ: atq; hic ipſe, quò liberius hiſce cõmentitijs rebus uacaret, ne'ue aliam in partem cura ulla abduceretur, agros quos fructuoſiſsimos habebat, incultos dicitur reliquiſſe, nequaquã laborioſam mentem illam, quam tantopere adſciſcebat, imitatus: cùm non laborem ipſe modò, ſed cogitationem quoq; effugeret laboris. An hoc conuenire ſapientiæ exiſtimauit, cùm laborem mentis tantis præconijs efferret, ſe nihil laborare? & cùm mẽs alieni tantam curam gereret, ſua ipſum negligere? Quanto ſapientior eius auditor Pericles, hac maturè dimiſſa diſciplina, ad regendam Remp. ſe contulit: in qua per quadraginta fuit annos, non Athenis ſolùm, ſed in tota Græcia ferè princeps. Atq; hæc ſententia, nullam ſublimium rerum atq; occultarũ nec ſciri poſſe à nobis nec percipi, ſi autoribus nobis nũc demum prodijſſet in lucẽ, nõ dubitaremus eam ſanè cùm aſſeuerare conſtanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortiter. Verùm ſi qua eius tamen inuidia apud aliquos eſt, nil prohibet, opinor, quin eam à nobis depellamus, & ad eos ipſos, quos contra dicimus, rejciamus. Etenim, quod ſacræ teſtantur literæ, à Rege ſuperbiſsimo extructam turrim, cuius apex, & excelſitas in cœlũ finienda eſſet: tum Deum ad diſturbandum opus uarietates linguarum, & uerſiuocales ſonos, diſcrepantiasq;

pantiasq́ uerborum immisisse, ut aliud petentibus, aliud accipiētibus ijs qui fabricæ instabant, ab opere desisteretur: idem mihi optimè quadrare in Philosophos uidetur, quorū Deum cùm misereret potius, quàm his iratus esset (nescit enim diuina bonitas irasci) de summis rebus acerrimis illos discensionibus inter se concitauisse, ut alius alium redarguendo, omnes ineptam curam deponerent. Enimuero quem primum testem ab istorum parte, contra istos eos ipsos excitabimus? Opinor illum quem uos principem, quem autorem, quem parentem Philosophiæ dicitis, Socratem. Quid ergo is, quid affert? Se scire hoc unū, quòd nihil sciret: atq; hanc unam sibi adesse sapientiam, quòd incerta pro certis non duceret. Nec uerò sensit hoc solùm, sed palàm quoq; omni tempore prædicauit: nec prædicauit modò, uerum etiam re ipsa secutus est. Cum enim Archelai in Physicis discipulus fuisset, eius, qui Anaxagoram audierat, totam eam penitus abiecit, contempsitq́ scientiam: tum quòd certi in ea nihil inesset, tum quòd minimum cōduceret (ut ipse dicebat) ad beatam uitam, in qua una conquirenda potissimum homini esset elaborandum. Neq; adeò leuius ille Anaxagoram accusabat, quàm nos eundem paulò antè reprehenderimus: quòd (sic enim eum loquentem inducit Xenophon) altum quiddam, & supra se sapiens, Deorum opera patefacere tentasset, quæ illi operta esse uoluissent. Empedocles

cles uerò, cuius elegans de rebus naturalibus poëma, plus ingenij & uenustatis, quàm sapientiæ profectò continet. Interdum quasi furore incitatus, nihil posse percipi, ne sensibus quidem exclamat: nihil nos cernere, omnia in abstruso penitus abdita esse. Idemq́ ait, ad rem præsentem quidem, & quæ occurrerit, consilium homini adesse: mutatis autem ijs rebus, in quas antè intuebatur, mutari & hominis sensum ac consilium: ut uideatur Protagoream rationem, quæ pòst exorta, & copiosius defensa est, his paucis uerbis innuere: cum quo sentiens Parmenides uetustus autor & nobilis, Quo quisque membrorum temperamento præditus est, inquit, sic habet mentem temperamentum illud sequentem. Extat etiam responsum Anaxagoræ, Talia esse cuique quæ occurrant, qualia ab eo concipiantur. Tanta enim mobilitas, & quasi fuga rerum cunctarum à ueteribus illis animaduertebatur, ut negaret Heraclitus bis nos in eodem lauari flumine: quod idem est ac negare, bis eadem nos uerè uti posse ratione. In quo facetum illud Eratyli, qui cùm Heraclitum reprehendens, ne semel quidem id fieri posse censeret, iam oratione in rebus enarrãdis nihil utebatur, quòd negaret rem expectare morã dictionis posse: sed tantummodo sublato digito, capiteq́ reiecto actum non esse agendum indicabat. Democritus uerò naturæ ueluti succensens, obuoluta dicit esse omnia, & in profundo penitus à nostris aspectibus

retruſa. Quanquam hîc quidem, quò melius, credo, illa cerneret, oculis ſe dedita opera dicitur priuauiſſe: cùm iam Empedoclem idem furor, ne diutius is fruſtra in quærendo operam ſumeret, in crateras Aetnæ præcipitem iecilſet. Vtor ſingulis teſtibus, ijsq; ſpectatis: quorum ſi autoritati fides adiungenda eſt, nihil eſt cur inanem hunc laborem in Phyſicis, illis ipſis deſperantibus, nos ſubeamus: Neque enim aliud eſt ueritatem inquirere, ut ait Ariſtoteles, quàm uolantia ſectari: hoc eſt, ea quæ comprehendi non poſſunt, captare cupere: Sin autem deroganda, his præclaris autoribus in primis nixa in lucem prodijt Philoſophia. Quid ſecta una Philoſophorum, & quidem ea nobilis Academia, ſiue ea uetus, ſiue noua ſit, non'ne hoc dogmate uniuerſa, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certò poſſe, nec rei cuiquam aſſentiendum eſſe? Cum enim uiſa (ea Græci phantaſmata) quibus mens pellitur, & ad iudicandum adducitur, talia prorſus à falſo eſſe poſsint, qualia ſunt à uero, non eſſe regulam, qua liquidò demonſtretur, altera ab alteris quicquã intereſſe. Huius ſentẽtiæ princeps fuit, ut mihi quidem uidetur, Plato, atque ab ipſo illo Socrate: ſed hic primus rationem hanc dubitãdi in ſcriptis prodidit, effinxitq; Socraticum morem, cuius admirabilis eloquentia mihi omni Philoſophia uidetur præſtantior. Sanè ergo is non tantopere Socratis ἐποχὴν illam, nos ſuſtinentiam, ſi placet, appellemus, nihil

nihil pro certo affirmandi, literis persecutus esset, si non eandem ipse sententiam tenuisset. Hanc à Platone acceptam, aliquot annis pòst Polemonis auditor renouauit Arcesilas: Quintus deinceps ab eo Carneades etiam acrius defensitauit. Hæc me labore hoc leuat, uel inuidia potius. Quod enim est à me positum, causas rerum occultas, & scientiam cœlestium non posse percipi, hæc non modò suscipit defendendum, sed dilatat etiam; & quidem amplius aliquanto quàm uelim. Tollit enim præterea etiam iudicia sensuum, neq; relinquit omnino quicquam, in quo posit assensio nostra consistere. Quamobrē relinquamus hanc, qua ex parte fundit se latius, & suam litem facit, eam ipsam quoque manifestò insanientē: quod enim percipi non posse sentit, id ipsum illa uehementer, ut percipiat, elaborat. Quatenus uerò nobiscum facit, cùm præsidio quidem utamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atq; scientiam: quos inter si tot iam seculis cōuenire potuisset, ut de omnibus, aut saltem de primis atque præcipuis sentirent eadem, esset aliquid fortasse, in quo nobis quoque acquiescendum putaremus. Nunc quid de occultis rebus, atque obscuris dicam, cùm in clarissimis tanta sit dissensio? Sole hoc quid lucidius esse potest? unde omne lumen, omnis claritas, omnis in cœlo & in terra est radiatio; atqui hunc ipsum, cuius aspectus maxime implet oculos nostros, non modò quid sit, sed ne

quantus quidem ſit, horum adhuc concordi ſententia potuit definiri. Epicurus bipedalem eum eſſe, aut non multò plus, uel minus: ſcilicet hic omnia ſuis oculis indulgens, quorum ut ſaluum teneat, incolumeq; iudicium, audet negare etiam impudenti mendacio, ſibi unquam cum torſiſſet aciem, duas è lychno flammulas uibrare uiſas. Mathematici duodeuiginti partibus maiorem quàm terrã: Num hæc exigua differentia eſt? Creuit impudentia: centum enim & ſexaginta partibus ſunt, qui uelint terram à ſole ſuperari. Adhibeamus Architectum peritum qui horum ſeptempeda controuerſias coërceat: uerùm non metiendo, opinor, ſed cędendo. Nam qua ex materia, quó'ue ex corpore factus ſit, auſus ſolus eſt Anaxagoras dicere: ferrum eſſe illum igne penitus candens, ueritus credo ne ſi ad ſecernendum hunc quoque mens illa ſua manus admouiſſet, ſolem in mundo non haberemus. Hoc fortaſsis Democritus neglexiſſet: Anaxagoras pertimuit: itaq; muniuit & duritie ferri, & ardore ignis: atque ne illum parum forſitan profeciſſe hac ſententia exiſtimetis, hoc nomine ab Athenienſibus impietatis eſt damnatus. Quid nobis omnibus magis eſſe poteſt perſuaſum (nam perceptum non audeo dicere) q̃ cœlum circũcirca nos torqueri: terrã in infimo mundi iacêre immobilẽ? Extitit tamen Philoſophus Syracuſanus Niceas, qui ſtare cætera cuncta cẽſeret, ſolamq; rerum omniũ terram circũ axem moueri, ex

eóq;

eocꝙ fieri, ut eadem apparerent omnia, quæ circunuerso cœlo eueniunt: Huic ut defuerit sua ratio, temeritas certe pro ratione affuit: adeò nihil tam absurdè dicitur, quod non aliquo autore defendatur Philosopho. Iam cœlestium orbium numerus num adhuc satis peruestigatus est? finem equidem uideo nullum fore, si quod usꝙ adhuc factum est, singulis propè seculis nouus aliquis orbis præterea adijciatur. Nam de epicyclis astra ferentibus, ac de orbibus à medio mundi dimotis, quos eccentricos ipsi uocant, sint'ne, nec'ne sint, digladientur per me licet cum Philosophis Astrologi: quorum alteri statos fieri motus sine his, alteri cum his naturam stare posse negant. Atꝙ hæc tam perspicua in mundo & manifesta quæ palàm feriunt oculos, auersosꝙ etiã in aliam partem, rerum pulcherrimarum spectaculo ad contemplationem sui trahunt, si ignorata sunt, & impercepta, quid erit de obscurissimis rebus, & à sensu nostro absconditis dicendum? Omittamus de Dijs loqui, quo in genere nos Deum unũ agnoscimus, tribus personis, eadem mente, eodem numine, eadem natura, eadem potestate in absolutam & simplicem unitatem redeuntem: non enim hoc à Philosophia, sed ab ipsomet Deo, & Dei filio accepimus: irrideamusꝙ in hac re tanta Philosophorum ineptias: delitias uidelicet Epicuri monogrãmos Deos constituentis, sine corpore, sine farto, sola circumcirca lineata descriptione, humanæ figuræ similes:

Stoicorum quoq; anum illam fatidicam contemnamus: Illud strictim attingamus, quòd sanè non concesserit nemo: principio incognito, quæ ex eo principio gignantur nequaquam posse cognosci. Quod ergo nam est rerum naturalium principium? num aqua, quod Thales posuit? quanquam ille ueluti diuinans, quòd siti atq; æstu esset moriturus, conciliare sibi tanto honore curauit aquam: An aër, ut placuit Anaximeni? uel ignis, quod Heraclyto? item finitum principium'ne, an infinitum? mobile, an'ne immotũ? Video maximas dissensiones. Nam atomi Democriticæ innumerabiles quotidie mundos fortuitis concursibus efficientes, consumunt cogitationes nostras immensitate regionum, quas peruagantur, & turba corpusculorum. Materiam porrò suam Aristoteles, quam sine forma ulla, & sine ratione esse uoluit, unde cognosci posset: quomodo ipse cognouit? Longũ est enumerare singula: & patere tamẽ arbitror, ignorari Physica illis autoribus, quibus tractata sunt: quorum simul ut quis sententiam suam dixerit, non mecum illi quidem, sed cum cæteris Philosophis futurum sit negocium, clamore ac iurgio pro contraria parte tendentibus. Sapientiæ quidem in hac parte Philosophiæ tantum abest, ut aliquid insit, ut contrà sapiẽter deliberet, qui hæc tanquã ingenijs nostris longè exuperantiora omittenda penitus ducat. Non enim profectò tantis sese à nobis spatijs Deus abiũxisset, neq; tot aliud supra

aliud

aliud circunduxiſſet, tam uaſta & diffuſa elementorum corpora, igne quoque poſtremò commutabilem mundum hunc uallaſſet, ſuperinduxiſſet irrequietos ambitus cœleſtium orbium tot, atq; tantorum, curſuq; eos immenſo, ac inenarrabili in gyrũ cõcitaſſet, ſolidiſsima & firmiſsima compactos materia, ſi à nobis homunculis humi ſtratis, & in infimum locum deiectis percipi hæc omnia, & cõpræhendi uoluiſſet. Sed fac cognoſci: quid tãdem' quaſi noſtra intereſt? Chreme, tantum'ne ab re tua eſt ocij tibi, aliena ut cures, ea ad te quæ nihil attinent? Iure igitur Socrates ſcientiam hanc reiecit, uel ut obſcuram, uel tanquam nõ neceſſariam: Philoſophiamq; peregrinantem procul à nobis, & in cœlo errabundam, credo hoſpitium quærentem, deduxit quaſi manu in ciuitatem; uerſariq; inter homines aſſueſecit; eiq; præfecit muneri, ut de bonis rebus & malis ad uitam potius pertinẽtibus, inquireret. At enim ingenua eſt, & homine libero digna hæc ſpeculatio: cur non curioſa potius, & ei ipſi moleſta, cui te nimium ſtudeas inſinuare? An ego ſi quæ domi ago, & in cubiculo, ea curioſius quis perſcrutetur, feram moleſte? neq; uerũ arbitrer pati, ut meis intimis rebus ſpeculator immineat? & Deum perſuaſum nobis habebimus hac inani noſtra curioſitate delectari? Nam de principibus quid narrem? quorum ad Deum propius accedit imitatio? Regis Perſarum ferunt ſpeciem & maieſtatem eiuſmodi eſſe, nihil ut

illa

illa augustius, nihil spectabilius nec cogitari quidē posit. Ipsum quidem Susis, aut Ecbatanis se continentem, abditum à multitudinis oculis, habitare regalem domum admirabili opere perfectam, cuius parietes ex omni parte auro, ebore, electroq; perfulgeant: uestibula porrò domus multa extare, amplaq;, septis distincta pluribus, aliquot inter se stadiorum interuallo, muris præaltis, & æneis foribus munita, quorum custodes sint eximiæ dignitatis uiri: è quibus principes & summates qui sunt, duces, dynastæ, satrapes in primo proxime regiam assident uestibulo, cęteri deinceps ordine suo succedūt, omnes magnifico cultu pro honorꝫ scilicet & dignitatis ratione. Ianitores deinde cum his, & qui oculi aúresq; regis appellentur Græco uocabulo apta coagmentatione ὠτακουσταὶ, quorum usu ac ministerio & uideat rex cuncta, & audiat. Tum autem dispositi suis locis, quæstores, scribæ, familiarum & uenationum duces, quiq; adeuntium dona recipiant, quorum quidem donorum innumerabilis quotidie ad regem confluat multitudo. Deniq; operum, negociorumq; cunctorum quæ ad gubernationem regni necessaria sint, sui cuiusq; muneris curatores, atq; præfecti: ipsam autem uniuersæ Asiæ dominationem terminatam ab Occidente Hellesponto, ad Orientem Indis, per regna & nationes & satrapias tributam, præsidibus esse ornatam suis, qui se seruos magni regis cuncti confiteantur: tum infinitam

nitam multitudinem existere cursorum, tabellionũ, speculatorum, nuntiorum: ac montanorꝫ præcipuè igniũ, quibus rerum nouarꝫ signa, si quæ de improuiso res accidant, & procul & propere dari possint: Quorum quidem omniũ tantus sit ordo, & ea celeritas, ac diligentia, ut quod in ultimis oris imperij nouatum sit, id eodem ipsomet die, succedentibus sibi inuicem nuncijs, ignibusq́ꝫ, Susis, aut Ecbatanis à Rege intelligatur. Ad hunc talem tantumq́ꝫ regem, inq́ꝫ eius aulam, secretumq́ꝫ cubiculum si quis aspirare conetur, rimando & speculando singula curiosius, utrum ab eo initurus gratiam, an offensionem contracturus esse uideatur? Quæ ergo audacia est, nihil uereri Deum in eadẽ causa, in qua pertimescimus Regem? & rimari ac indagare eius arcana conari, quæ ne si oculis quidem intueamur, quæ & quãta sint, capere animo possimus? An non diuino oraculo est proditum, Cœlum cœli domino, terram uerò homini esse datam? ut cùm eos fines, quibus circumscripti sumus, agnosceremus, extra hos egredi, & ad sublimiora euolare uelle non contenderemus. Sed de huius scientiæ inutilitate, necnon uanitate, impudentiaq́ꝫ eorum, qui tantum sibi ex ea arrogant, etsi plura poterant dici: tamen quoniam satis multa diximus, trãseundum ad mores est: in qua parte maxime Philosophorum se iactat oratio: audent enim (quid est autem quod non audeant?) palàm de se prædicare, idq́ꝫ cùm sermo-

nibus, tum in ſcribēdo aſſerere, ciuitates ab ſeſe conſtitutas, leges humano generi datas, artemq́ totam rectè & ordine uiuendi à Philoſophia & inuentam, & perfectam fuiſſe. Habeo hiſce gratiam, magno enim errore ſum liberatus: quòd enim antea ignorabam Philoſophum fuiſſe Romulum, qui hanc urbem, quam incolimus, omnium ſine controuerſia maximam, & multo præſtantiſsimam, condiderit: id nunc horum beneficio ſcio. Velim tamen audire, ſi commodum eſt, quam in Philoſophia ſectam fuerit profeſſus Romulus. Atqui huius ætati longè diſpares ſeptem illi, quorum nomen in Græcia floruiſſe diximus: necdum Philoſophiæ uox uſquam gentiū fuerat audita, cùm Romulus ſingulari quadam, & penè diuina ſapientia præditus, ex eo uidelicet ſapientiæ genere, non quod iſti, ſed quod nos ſuprà deſcripſimus, anno, ut eſt literis traditum, ſeptimę Olympiadis primo, Charopo Archōte Athenis, non ſolum condidit hanc ciuitatem, ſed etiam optimis exornauit & legibus, & inſtitutis, taleq́ ſtudium uirtutis iniecit, ut ab eo primo inductu, ceu aquæ percuſſæ in circulos ſolent, uſque ad ultimos orbis terrarum terminos imperium populi Romani fuerit propagatum. Et quoniam argutulè uerba iſti captant, in quo uno ſtudio illorum omnis opera conſumitur: teneamus ſtabilem diſtinctionem illam, rationemq́ ueræ ſapiētiæ, quam nos antea edidimus, diſiunctam ab horum inani, futiliq́ ſapientia: ne

tia: ne ſimilitudine uerbi aberremus, ne'ue cum quid ſapienter factum dicimus, id intelligamus Philoſophè (ut ſic loquar) eſſe factum: ſed prudenter, ſed ſtrenuè, ſed nauiter, ad laudem honorificè, ipſi illi qui fecerit, commodè & utiliter. Conantur iſti quidem uno ſapientiæ uerbo inuoluere omnia, ſed reſiſtendum impudentiæ eſt, atque è duabus diuerſiſſimis unius uocabuli ſententijs, ſapientia nobis ipſa prehendenda eſt, illis ſapientiæ uox quædam relinquenda: qui primùm cùm de moribus ordiuntur diſſertationem, hoc ueluti fundamentum ſcientiæ ſuæ ſubijciunt, uirtutem in actione eſſe: neque intelligũt homines ſtultiſsimi damnari ab ſeſe primo ſtatim inceptu artem ſuam. Si enim uirtus in agendo conſiſtit, quid attinuit tot uoluminibus editis, cum de eiſdem præſertim rebus plures ſcribant, reuocare eam ad uerba, & pro ipſa uirtute, picturam quodammodo uirtutis amplexari? Scribis de uirtute, diuidis in partes, ſpecies ſingulas definis: diſputas in utranque partem, remq́ poſitam in factis & in uigore quodam animi naturali, ad concluſiunculas, & ſyllogiſmos traducere uis: atq; idem dicas uirtutem non in ratiocinando cerni, ſed in agendo: quî potes magis tecum ipſe pugnare? Tibi itaque ergo credamus affirmanti, uirtutem abs te petendã eſſe, qui non uirtutem teſte ipſo te, ſed ſimulachrum quoddam in tabulis deſcriptum obtines uirtutis. An Vlyſſes cui tantopere laudi datur ab Homero,

quòd mores hominum multorum uidit & urbes, si nationes easdem, quas peragrando obiuit, eadem maria, in quibus toties naui fracta periclitatus est, ex descriptione orbis terræ in tabula depicta contemplatus fuisset, mores[que] & ritus uariarum gentium aliquo narrante didicisset, ipsam illam haud iure esset laudem à summo poëta assecutus: & nobis persuadebimus, ex uerbosis uoluminibus istorum, tanquã ex pictura, uirtutis officium & laudem nos posse consequi? At[que] hæc ego perinde loquor, ut si isti tamen aut de uirtute rectè sentiant, aut in eo quod sentiunt inter se sint concordes: neutrum horum est,& utrun[que] nobis breuiter perstringendum. Virtutes uolunt esse mediocritates: Quæro ergo, quæ sit ista mediocritas? huius enim stabilem & certam si afferre queunt rationem, afferant aliquando, figant[que] terminos, ac locum ipsum signent, ut ubi sit, & in quo consistat uirtus, posśimus ad punctum constituere: sin autem mediocritatem istam suam inconstantem & uagam, ceu nauem fluctuante salo, anchoris quidem alligatam ne illidi ad littus posśit, medio autem in spatio huc illuc decursantem, uariari moribus, temporibus, opinionibus uolunt: nec eandem ubi[que], neque unam semper esse: quid nobis dat explorati atque percepti, horum uolubilis de uirtute definitio? Sic enim, si rectè recordor, inquiunt: temperantem esse, uerbi causa, qui his oblectetur, quibus oportet, & quãdo opus est, & quemadmodum

admodum decet: atq; hanc uirtutem mediocritatē esse, intemperantiæ ex una parte: ea enim est, quæ se in omnes passim ingurgitat uoluptates: stupidatis ex altera, qua sensus hominis ad omnē gustum uoluptatis penitus est obtusus. Quibus autem oporteat temperantem uti, & quando, & quomodo, nihil certi nobis præscribunt. At hoc est illud, quod maxime quærebā: quo sine (autore te) nec usus uirtutis ullus, nec ratio constare potest. Item cùm liberalem in medio statuūt auari, atq; prodigi: fortem, qui ignauo, & audaci sit interiectus: quid me docēt de fortitudine, de liberalitate, de cæteris partibus, membrisq; uirtutis? me dixi? quid aliū quenquam, qui quidem sit illorum scriptis & oratione ad uirtutem paratior? Nam si rogem eos, amabò hoc mihi expedite, utrum'ne sentitis uirtutem sine Philosophia obtineri posse, nec'ne? Quid respondebunt? Posse annuent? confecta res est, profligatum negocium: quo enim nobis iam erit Philosophia opus? Negabunt? Quid fiet tot clarissimis ducibus, optimis fortissimisq; ciuibus, quorum egregijs testata operibus, nominis gloriam uirtus, cum ipsa penè æternitate adæquauit? Horatius Cocles cum libertati ciuium suorum, quam nuper expulso Tarquinio Rege cōparauerant, uim fieri à Porsena indignè ferret, ingruentem exercitum Hetruscorum in primo ponte sublicio sustinuit solus, tandiu, quoad pons rescissus à tergo, aditusq; hosti ad urbis mœ-

nia interclusus foret: quo facto, proiecit se in fluuium, & uulnere accepto incolumis tranauit ad suos. Quæro ergo, num ille hac definitione fortitudinis à Philosophia inductus, tam memorabile facinus effecerit? an insita magnitudine animi & constantia naturali? Paulò pòst eiusdem Regis Porsenæ castra ingressus est Mutius, dissimulato habitu, ut eum hostem, quem Resp. uniuersa non poterat, ipse unus ferro à ceruicibus patriæ depelleret: cuius inuictam mentem cùm elusisset fortuna, scriba pro Rege obtruncato, quasi repetens ab sese erroris admissi pœnas, dextram foculo iniecit, uriq; immoto corpore est passus: hic quoq; in laude, & in uirtute nõ mediocre profectò aliquid, nec ex istorum disciplina, sed omnia summa spectauit. Quid Marci Curtij illa de memorabili pietate dicam? qua compulsus in terræ hiatum ingentem, præcipitem se iecit, ut oraculo obtemperans, labentem patriæ salutem morte sua sisteret. Est ea quidem accuratè à te & grauiter laudata, Sadolete, hexametris haud ita multis uersibus: quorum lectione ita delector, ut memoriæ pleraq; mandarim: nec uenio ferè ad eum locum, ubi ille cõsecrat sese, deuouetq; Dijs inferis, salutem patriæ excipiens, quin misericordia fortissimi iuuenis mihi animus deliquescat. Sic enim sacris ritè peractis, inducis ipsum ad illum terræ discessum horribilem, tanquam ad aram uictimam ultro accedentem:

Ille

Ille autem(nam fata premunt,longasq́ recusant
Ferre moras)coràm uacuũ progressus in æquor,
Vt stetit abruptæ titubato in margine ripæ
Pallidus,inq́ atram deiecit lumina noctem,
Rettulit os rursum cœlo,sublataq́ tendens
Brachia,in has supplex exoluit pectora uoces.

Cernitis cõstantem & certum,ne ea quidem metuentem, quæ supra captum humanæ fortitudinis esse uideantur. Audiamus quid precetur:

Dij patrij,quorum auspicijs stat maxima Roma,
Et pater omnipotens,& nostri sanguinis autor
Bellator Mauors,Vulcane,paterq́ Quirine,
Vestalesq́ foci,Ianiq́ biuerticis ora,
Audite hæc,sanctumq́ precanti aduertite numen.

Deos testes inuocat, ad quos paulò pòst ab hominibus est discessurus. At quid nam est,quo inuocet?

Si qua(nefas)uirtutem odit crudelis Erinnys,
Ad pœnamq́ uocat,fraus hinc communis abesto,
Vnus ego haud segnis dextræ,nec frigidus armis,
Hanc animã inferno umbrarũ regi,& Stygijs Dijs
Deuoueo, lucemq́ uolens,aurasq́ relinquo.

Quid ita Marce Curti? aut quid tibi hac capitis deuotione expetẽs? num domesticum aliquem utilitatis fructum? Nequaquam,inquit:

Tantùm dura mei fugiant discrimina ciues,
Hanc spẽ,quã patriæ incolumis dant fata,sepulcri
Et mortis comitem posco,ac mecũ ire sub umbras.

Ergo hæc te spes una consolatur morientẽ,quòd

patriam

patriam relinquis incolumem. Quid Dijs inferis, quam in te esse potestatē uis? Exequamur deinceps, ut uideamus nihil esse tam asperum, quod frangere bene à natura constitutam, & maiorum disciplina, non dictatis Philosophiæ, corroboratam animi fortitudinem potuerit:

Tum uos infensi inanes, queis Romula uirtus
Displicet, inuidiamq; mouent ingentia facta,
In me omnes conferte iras, & quicquid acerbum est
In caput hoc quodcunq; atrox, sæuumq; parastis,
Vertite ab excidio patriæ exitioq; meorum,
Ipse luam.

Dignus cuius Iouem ipsum spectantem è Capitolio caperet misericordia: etsi ei tum iter illud non ad exitium, sed ad immortalitatem erat: Sequitur enim,

—Simul hæc dixit, simul astitit olli
Conspicuusq; auro, & Massyli pelle leonis
Acre fremens bellator equus, quo tendere in hostē
Primus, & obstantes incursu rumpere turmas
Suetus erat, subitaq; acies turbare procella.
Hunc ubi terga premens, dorsoq; exceptus amico
Impulit, & notis habilem tremefecit habenis,
Nil mortale putans, animiq; interritus heros,
Visa hominis maior facies, procul ære refulget
Sanguineo galea, & flammas rutila arma coruscāt.

Prouehor longius illecebra carminis: itaq; redeūdum ad institutū est. Hanc præclaram imaginē pietatis

pietatis & fortitudinis, num è Philoſophorum ſcholis putatis eſſe depromptã? Deprõpſiſſe te dices, Sadolete: quanquam ego te arbitror ex poëtica facultate potius. Verùm ille quidẽ iuuenis fortiſsimus harũ rerũ rudis, patrij moris peritus erat, quo omnis omniũ erat ad uirtutem & laudem contentio. Non diſputo hoc loco quàm ſapienter manifeſtã in mortẽ ſe obiecerit: impetus fuit in illo animi ad gloriam ſingularis, cuius fructum nullum uiuus erat percepturus: piè quidem & fortiter certe. Quanquam huius ſimiles permultos quondam tulit hæc ciuitas: quos ſi Philoſophorum oratio, ac non habitus naturæ præclarus, atque diuinus, patrijs legibus obtemperans, ad uirtutem animaſſet, næ haud unquam hic locus orbis terræ imperio domicilium præbuiſſet. Quo ergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudũ loquimur, mediocritas? quæ aut inutilis eſt, quòd incerta: aut irridenda, quia nulla. Quid? non'ne uoſmetipſi commemorare ſoletis, Stoicos nobilem in primis, ueſtra etiam exiſtimatione, ueſtroque iudicio, Philoſophorum ſectam, ſubtilius certe creditam, uelut ad examen, perpendere ſingula: ſuſtuliſſe funditus omnem iſtam mediocritatem? magniſque clamoribus à Philoſophis reliquis diſſentire? Atqui hi cũ ſtirpitùs euellunt ex animis noſtris omnes affectiones, quòd ijs nulla ex parte uolunt perturbari ſapientem: adimunt profectò uirtuti campum hunc à ueteri Academia datum, in quo metãdo, ca-

pere medium sibi ipsa locum, & ita demum profiteri se uirtutem possit. Etenim si nullus extiterit animorum motus, nulla iracundia, nulla formido, nulla molestia: si nullus flagrauerit ardor cupiditatum, intestinarumque appetitionum: sed constanter & firmiter ab omni uel tantulo motu partis in animo ratione carentis, auersa semper erit & aliena ratio, mensque sapientis: neque ea magis appulsu perturbationum huiusmodi, quàm saxum fluctu commouebitur: nihil erit omnino in uirtute, quod ex mediocritate spectari debeat: sed in alia quadam facultate & ratione existet uirtus. Si uerò & hos ad animum sapientis pertinere motus, ac in eis ipsis mediocritate temperandis consistere uirtutem, & Peripateticis, & ueteribus Academicis fidem habendũ: alia tamen commodior, alia hosce certior flagitanda definitio est: ut si doctrinam sibi sumunt uirtutis instituendæ, sumant usquequaque, nosque certis uestigijs quasi manu deducant ad cognitionem perfectã: titubantemque istam mediocritatem ratione aliqua, tanquam uinculo constringant: ut minime illis obscuris, sed claris & constantibus notis ea compræhendi à nobis possit: neque eam reijciant ad tempora, & ad occasiones, quarum nunquam est similis neque eadem obseruatio. Sinautem quæ sit in unaquaque re tenenda mediocritas, suo cuiusque consilio statuendum permittunt: uerendum, credo, erit, ne qui naturæ bono & ingenij sui uiribus perspicere

poterit

poterit quid ſit in quaqꝫ re tenendum, & quatenus: idem non intelligat fugiēda extrema eſſe, difficileqꝫ ſtatuat ieiunitatem, uitare & crapulam, cum (in quo ineſt uirtus) quod medium inter utrunque eſt, eſcis & potionibus uti ad corporis ualetudinem optimè ſciat. Et tamen ſi tanti iſta eſt mediocritas, eaqꝫ ab his & ritè inducta, & optimè percepta: cur ab ea tantum ipſi uerborum & loquendi profluentia diſceſſerunt? an cæterarum quidem rerum modum, loquendi fines nullos eſſe uoluerunt? At ego nil uideo neque ſententijs ſapientium, neque communibus prouerbijs, loquacitate notatum magis eſſe: quorum enim eſt, Multiloquio ineſſe ſtultitiam: non'ne horum iſtorum, qui ſapientia uerboſius tradenda cōmittunt in decretum ipſi ſuum? Sectemur Philoſophos, uirtutis ab his uſum & diſciplinā petamus, inqꝫ eorum libris euoluendis tempus omne conteramus: ut cùm uerba pro factis, uirtutem pictam pro uera fuerimus amplexi, tum in eo ipſo, quod turpiſsimū eſt (quid enim eſt graui & ſapienti uiro garrulitate fœdius?) ne in noſtris quidem definitionibus inſiſtamus: ſimulqꝫ aſſeramus mediocritatem, ſimul ipſi nimij ſimus: ut quòd & uerba ſunt, & uerborum modus nullus eſt, utraqꝫ re à uirtutis præſtantia, & grauitate deſciſcamus. Atque hac definitione labefactata, quæ tanquam arx eſt totius horum ſcientiæ, corruere quidem uirtutes cæteras extructas ſuper mediocritate illa præclara cer-

nimus. Sed de ipſa Iuſtitia ſeorſum aliquid eſt di-
cendum: non enim hanc fortitudini, ſimiliter &
temperantiæ uolunt eſſe mediocritatem: ſed me-
diocritatis potius in alio effectricem: ut ſi quis in-
ferenda iniuria in ſuperiore loco factus ſit, mulcta
dependenda ad æquum redigatur. Hic enimuero
breuiter & expeditè quæro, Iuſtum natura'ne ſit, an
in legibus hominum duntaxat, & in opinionibus
ac diſciplina: ſi enim à natura eſt, quæ fuit multorũ
in Philoſophia principum ſententia, atque opinio,
quodq́ idem in primis ſenſit Pindarus, Legem, in-
quiens, reginam mortalium omnium, & immorta-
lium, agere ius uiolenter præpotenti manu: ea re fa-
cere ſe coniecturam hanc, quòd Herculem legerit,
nec emptas, nec donatas Gerionis boues abegiſſe. Si
inquam præſtantioris è natura eſt in inferiorem do
minatio, & ad eius, qui plurimum poſsit, arbitrium
iuris tota ratio flectenda ac moderanda eſt: qui pri-
mum erit, quæſo, iniuriæ locus? aut quæ iniuriarũ
dabitur actio, quæ'ue recuſatio? ui enim dominãte,
omnis eueſtigio iuris regula, iniuriaq́ ſublata eſt:
deinde ſequetur illud quoque, ut legibus ſcriptis pa
rere ratio nulla ſit. Quid ita? quia quod è natura
eſt, idem ſemper & uniuſmodi eſt: leges uerò cùm
uariæ, & commutabiles, tum plerunq́ inter ſe con-
trariæ: diſſentientes igitur à iuſto: ita ſi iuſtitiam na-
turalem tenere uoluerimus, quæ quidem uerè his
& propriè erit iuſtitia, ius Quiritium legitimum, ac
ciuile

ciuile omne negligemus. Non ergo in hac humana societate, neq; in his urbium cœtibus, quos nos legibus sæpe latis, eisdemq; & correctis, & immutatis, & antiquatis, & denuo sæpe rogatis, regi, gubernariq; perspicimus, uersabitur istiusmodi iustitia: sed alios extrà requiret homines, alias ciuitates. Nos uerò qui iure scripto æqualitatẽ illam ciuilem retinemus, à uera prorsus iustitia, cuius exemplum in natura quærendum est, alieni erimus? & hoc Philosophus dicere audebit? ac euertere ciuitates, quas à se potissimũ uult esse constitutas? Iure ergo Athenis capitis sæpe damnati, sæpe acti in exilium, & antiquitùs aliquot senatusconsultis ab Italia summoti sunt Philosophi. Si uerò, id quod usu & uita magis comprobatum est, Iustum nihil habet omnino cum natura commercij, sed opinionibus totum & consensione plurium in unum cœtum coëuntium conficitur: expeditior fuerit quidem de iusto & iniusto ratio. Sed huc nihil Philosophiam conuenit aspirare: non enim ad hanc quærendam agendamq; iustitiam definitiones aut pręcepta Philosophorum, sed suæ cuiq; ciuitatis leges & patrij ritus erunt cognoscendi. In hac sententia Aristippus fuit princeps Cyrenaicæ sectæ, nihil omnino natura esse iustum, iniustum, turpe, honestum: sed hæc expendi omnia & effici opinione. Sensit hoc idem Archelaus Socratis doctor: cui in Physicis consummato, atq; perfecto fides habenda est, tanquam nullam in natura,

quam proferre poſſet,iuſtitiæ ſpeciem intuenti. At eiuſdem Socratis diſcipulus Ariſtippus:ut eandem de iuſto, iniuſtoq́ ſententiam utriſq; interiectum tenuiſſe Socratem poſsimus ſuſpicari: cùm quod alteri tradidit, ab altero tulerit acceptum. Quanquàm ſi Philoſophiæ cum legibus, quod quidem communis utilitatis interſit,facienda eſt contentio, quid ſimile? ut fortem uirum exẽpli cauſa cõſtituamus,definire fortitudinem eſſe habitum animi ferẽtem aſpera,& difficilia conſtanter, quatenus decet, & quando,aliaq́ ſimilia multa, & legis iuſſa attendere.Miles qui ſacramentum iuſtum dixerit, ad ſigna frequens eſto,imperia ſeruato,acie ne excedito iniuſſu imperatoris: ne'ue locum ab eo aſſignatum deſerito,niſi teli petendi,aut hoſtis feriundi cauſſa: qui harum rerũ migraſsit,mors pœna eſto.Non'ne à lege hac uobis fortitudo,à Philoſophia oratio for titudinis uidetur tradi? Eodem modo in cæteris. Eſt enim grauitas legis,& autoritas in iubẽdo, atq; uetando: Philoſophiæ uaniloquẽtia in hiſce rebus omnibus ad diſceptationes & uerba reuocãdis,quo eſſe nil poteſt à uera uirtute alienius.M.Cato ille ſapiens, qui etiam ex ſapientia hoc cognomen inuenit, antequàm in hanc eſſet urbẽ Philoſophia perlata, cùm Carneadẽ, & Diogenem Philoſophos legatos ab Athenienſibus in cauſa Oropi miſſos ad ſenatũ, rem ſuæ ciuitatis audiſſet orãtes, perturbatus eorum oratione,quàm primùm cenſuit dimittendos

tendos: iuuentutem enim à ſtudijs militiæ ad eos audiendos cōuerſam eſſe, ſimulq́ intonuit, uelut oraculo quodam, Tunc orbis terræ imperio ciuitatem hanc ſpoliatū iri, cùm in ea eſſe honos Philoſophiæ cœpiſſet. Neq; ille opinione falſus eſt: omnes enim poſteà huius præſtigiatricis, & tanquam ueneficæ introitu in urbem, induſtriæ nerui, & diſciplinæ ſoluti ſunt: nec antè deſijt è uirtute agere quiſquam, quàm de ea loqui didiciſſet. Sed quoniam nos quidem præclariſsimum nomen hoc uirtutis à cognitione hominum & diſciplina nō remouemus, quòd eo è communi uita, tanquam ſole è mundo ſublato, nedum agendi ſplendidè, ſed ne loquendi quidem, uia & ratio ulla patere poſsit, quod antè fecimus de ſapientia, ut exponeremus, quidnam ea eſſet, ſententiam noſtram, idem nunc conabimur de uirtute: nec tāquam è Philoſophorum ſchola, quorum ego nec probaui unquam, nec penitus noui artē, ab ipſoq́ primo limine tum nouis atq; abſurdis ſententijs eorum, tum iurgàntium inter ſe, rixantiumq́ clamoribus fui repulſus: ſed tanquam homo in hac urbe diu multūq́ uerſatus, in qua quod omnibus aſſentientibus uerè dixerim, tota mihi & agendi ritè, & iudicandi ratio cùm inuenta fuiſſe uidetur, tum tractata ſemper atq; perfecta. Hāc igitur urbem ipſam ſi uerè, ſi iure, ſi meritò laudibus efferentes, præſtitiſſe eam cunctis nationibus, cùm conſilij & ſapientiæ gloria, tum uirtute atq; factis exiſtimamus: rectè omnis

ctè omnis fuerit ab illa in noſtram diſputationem & ſapiētiæ,& uirtutis ſpecies deſcribenda. Vt enim ſi quis fingendi artem, aut cælandi comparare eſſet meditatus, melius credo & facilius à Ioue Phidiæ Olympio menſiones, conuenientias, lineamentaq́ deduceret, quàm ex ullius ſtatuarij, ſi opus ab illo nullũ proferretur, poſſet oratione: Sic nobis ad indagandam, uel intuendam potius uirtutem ac ſapientiam, non Philoſophorum inanis ſermo, ſed ſimulachrum nobile præſtantiſsimæ ciuitatis debet eſſe propoſitum. Quod igitur urbs Roma, uel ciuitas potius, quæ hunc murorum cinctum, quam urbē dicimus, incolebat, de principio ſibi orbis terræ imperium deſignauit, quarumq́ rerum, atq́ artiũ uſu, atq́ exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis arteſq́ adhibuit in diſciplinam, legibus conſeuit, honore aluit, præmijs corroborauit: iccirco nos ſapientiſsimæ ciuitatis exemplum imitati, ſapientiam eam deſcripſimus, quæ eſſet earum rerum ſcientia comparandarũ, quæ communi æſtimatione hominum maximi penderentur: eas porrò res diximus opes, potentiam, imperium, gloriam: quãq́ in uno fortaſſe imperio inſunt omnia. Sed quia non ſemper peruenitur ad ſummũ, in quotoquoq́ uirtutis & ſapientiæ gradu inſiſtere exoptandum eſt. Quoniam uerò non in una ſapientia opis tantũ eſt, ut à ſemetipſa efficere omnia ea poſsit, cumulateq́ explere, & conſequi beatiſsimam uitam, niſi ad

eius

eius opus,munusq́ quod in prospiciẽdo est ac prę-
speculãdo, tum finẽ quo intendit, tum uias atq; iti-
nera,qua ad eum finem peruenitur, natura acris &
uegeta adiungatur effectrix consultorum, quæ fue-
rint deliberata ratione: iccirco ad suis omnibus &
partibus eam, & numeris instruendam,quemadmo
dum in corpore oculis manus,sic uirtus in animo sa
pientiæ necessariò comes & administra data est, uis
& efficientia quædam in animo cuiusq;,qui quidem
sit ad res gerendas natus, uigorq́ & diligentia na-
turalis,hanc Græci δινότητα, nos Latinè, & quidem
aliquanto significantius, nauitatem possumus ap-
pellare, insitam illam industriam peragentem impi-
grè prudentiæ decreta: cuius cum ingenij,consilijq́
lumine societas & cõspiratio, nimirum illa chorum
illum explicat,consensumq́ uirtutum,quarum Phi
losophi duntaxat nomina,uiri fortes rem effectusq́
nouere.Nam ut sese prudentia nauitasq́ coniunctè
uel ad labores,periculaq́ dedunt, uel ad uoluptatẽ,
uel ad pecuniæ usum, & tractationem: ita sua in
quoque genere existit, elucetq́ uirtus, tum liberali-
tas,tum fortitudo,tum temperãtia. Ac ut in eodem
exemplo insistamus: non sat fuisset profectò urbi
huic, nec uidere, summè omnium esse expetendum
cæteris gentibus imperare, nec uerò quibus id re-
bus commodissimè agi & confici posset, etiam pro-
uidere: nisi uirtutem,hoc est,nauitatem,& industriã
ad agenda quæ uiderat, adhibuisset: quam quòd

adhibuit, & quidem ciuitatibus cæteris multo ma-
gnificentius, iccirco cunctarum sibi gentium pepe-
rit dominatum: imperioq; constituto, atque opibus
omnium suæ potestatis factis, finem nacta quo in-
tendebat, effudit demum ipsa ex sese plurimas, &
maximas in omne genus hominũ utilitates. Siqui-
dem ex loco & solo hoc, ex his ipsis mœnibus, non
tam substructione murorum, quàm antiquæ maie-
statis gloria & religionis honore munitis, omnis hu
manitas, omnis prudentia, leges, iura, ritus sacrorũ,
cultusq; uitæ lautior, omnes denique optimæ atq;
honestissimæ artes in orbem longè & latè terrarum
inundauere. Hac descriptione à nobis facta, quæ
iam uera uirtus sit, quó ue ea spectet, tanquam ad fi-
nem quidem, & quid sibi porrò expetat, arbitror
uobis esse patefactum. Nam quem isti finem uirtuti
statuunt, si modo seriò id agunt, neque illudunt ex-
pectationi nostræ, est sanè causa cur dimoueamus:
aiunt enim uirtutis finem, ipsam esse uirtutẽ. Quo-
modo hoc narrant? non enim satis quid dicant in-
telligo: ut uirtus sibi ipsa finis sit: hoc est, ut quærat
ea, & appetat semetipsam. Quî fieri potest? aut cur
se iam nacta, uel agat quicquam, uel moliatur ob
adeptionem sui: neq; potius iam contenta, & plena
conquiescat: ut prorsus nulla à uirtute, si ita se ha-
beat res, proficiscatur actio? Nam quid ab se egre-
diatur aliquid operæ laborisq; propter se suscipiẽs?
aut cur è complexu diuellatur suo, quo rursus dein-
de red

de redeat ad ſeſe, cùm iam in ſeipſa poſita & locata ſit? Nam quos nos illi fines propoſuimus, non illi quidẽ idem ſunt, quod uirtus: ſed uota, effectiones, præmiaq́ uirtutis, ad quæ duce & comite uirtute, perueniťur. Imperiũ, & poteſtas, & autoritas, & gloria, opesq́, miniſtræ earum cupiditatũ, quas inſitas in natura hominis, ad eum modum gubernat ratio, ut ſine damno, dedecore'ue optata nobis ſuppeditantes, uitam iucundam & beatam efficiant. In hæc aciẽ & lumen mentis omne intendit prudentia. Iuſtitia uerò, ſi ſubtiliter tota & penitus introſpiciatur, nihil aliud agit profectò, quàm ut comparata ſibi inter homines autoritate atq́ fide, honoribus ultro, & præmijs cumuletur. Nam temperantia uoluptatibus adhibet modum: non odio quidem, aut contemptione uoluptatũ: ſed ut ſanitatem in corpore, tranquillitatem conſeruet in animo: quorum altero aſſequimur ut de uoluptate ipſa liquidius iudicemus, quod ipſum ad guſtum eius & iucunditatem cõducit plurimum: altero, ut diutius illa, & ſuauius perfruamur. Vna eſt uirtus fortitudo, quæ declinare aliquantum à lege ſapientiæ, & laboribus quandoq́ tolerandis, periculisq́ alacriter ſubeundis, parum cõmodi ſui rationem ducere uideatur: uerùm tanta eſt lux eius illius gloriæ, quam ſibi habet propoſitam, ut quemadmodum in ſolis lumine colores cæteri diſcerni non facile poſſunt, ſic ſplẽdor laudis perſtringat ſæpe non ſolum fortunarum, ſed ſalutis

etiam & capitis cogitationem. Nec uerò Philoſophi non in fine ipſo titubauerunt: iidem enim uirtutis finem, uirtutẽ: iidem beatam uitam uirtuti, ut finem, ſtatutam uoluerunt: quod quidem probabilius dictu eſt: aliud enim neceſſe eſt finem, aliud eam eſſe rem, cui is ſit finis. Sed de beata ipſa uita quid ſit, aut ea in quo conſiſtat, quid eſt tandem ab his communi omnium ſententia quaſi ueritatis lege ſancitum, in quod intuentes diriger eeôdem rationes omneis noſtras, & conſilia totius uitæ conferre debeamus? O' confuſam & perturbatam diſciplinæ rationem, quæ ueritatis notionem profeſſa, in maximis errorum tenebris uerſatur: & artẽ bene ac beatè degendæ uitæ ſe traditurã pollicens, non modò nihil certi dat, nec explorati, uerùm ſi quid à nobis uel cõmunibus animi conceptionibus, uel ui ipſa naturę, quæ omnibus profectò in rebus ualet una plurimũ, comprehenſum eſt, atq; perceptũ, id totum cõtortis quibuſdã rationibus, & fallacibus plerũq; argumentis cõuellit ultro, & labefactat: ut neq; unde deducti ſimus, neq; quò ꝓgrediamur poſsimus ullã in partẽ cõſtituere. Quid inquam eſt ab his in re una omniũ maxima, cõſtituẽdis uitæ noſtræ finibus, hoc eſt, uiuendi iure, lege, more, ordineq; tradendo, fixum, firmum, ratumq; ſtatutum, quod ſequamur, quod & actionibus noſtris, & cogitationibus anteponentes, ritè rectèq; uiuendi officium omne expleamus? At quãta in finibus diſceptãdis tumultuãtiũ certamina

Philoſophorum ſunt? quanti ipſi tumultus? quomodo uariæ & diſſentiẽtes, & controuerſæ ſententiæ? Voluptatem finem poſuit Ariſtippus, & eam quidem, quæ ſit corporis: quòd cùm dulci aliquo, & iucundo motu in ſenſibus perfundatur, ſummum tum in eo exiſtere hominis bonum. Idem uoluptatis nomen in fini ſtatuenda ſecutus eſt Epicurus: ſed aliqua in re ipſa tamen eſt diſſenſio. E` contrario grauem, & ſeueram honeſtatem oppoſuit Zeno, eamq́ue uitæ beatæ dominam eſſe uoluit: ſpreuit autem penitus & abiecit uoluptatem. Neq; tantùm inter hoſce contrariarũ partiũ duces acris pugna eſt, ſed promouet uterq; acies ſuas, Cyrenaicas ille, Zeno autem Stoicas: nõ ut diſceptantiũ numero cauſa definiatur, ſed ut clamores & iurgia augeãtur. At Calipho tanquam iudex blandior, litis fugitans, & ſe utriſq; uẽditare cupiens, uoluptatem cõiunctam cum honeſtate ſtatuit eſſe finem: uacuitatem cum eadem doloris Diodorus Peripateticus: nam Hieronymi Rodij ſententia cauta mihi magis, quàm fortis uideri ſolet: ille enim una indolentia ſummi boni nomine honeſtanda, non tam adipiſci bonum, quàm uitare ſtuduit malum. Tribus autem tanquam finibus contineri beatam uitam, & ueteres Academici, & princeps Peripateticæ ſectæ Ariſtoteles uoluere: trinaq; ab illis genera bonorum inuẽta, quæ animi eſſent, & quæ corporis, & quæ fortunæ. Cõtrà Euclides Megarenſis, ipſe quoq; à So

crate, è quo Megarici Philoſophi: ſummum bonũ eſſe quod eſſet unum, & ſimile, & idem ſemper: nec tamen illud quod nam eſſet, ſatis explicauit. Quid aut impatibilitatẽ Pyrrhonis (eam Græci ἀπάθειαν) aut ſcientiam Herilli, aut indifferẽtiam Aryſtonis: aut mentem, aciem'ue mentis, qua uerum cerneretur, quã Menedemus intulit, & ab eo qui ſunt Eretriaci appellati: in ponẽdis finibus commemorem? Qui quidẽ fines innumerabiles penè Philoſophis ſunt: ijdemq́ꝫ direpti ſæpe Philoſophorum inter ſe contentionibus, ſæpe ultro citroq́ꝫ ſtatuti, rurſusq́ꝫ commutati, neutiquam adhuc finium regundorum ſtabile iudicium, nec certam menſionis notã tenuerunt: quoq́ꝫ magis tantas iſtorum inſanias mirere, poſſeſsione neqꝫ uberi, & ea admodum litigioſa: at ita fuſæ ſunt eorum & diſcrepantes, ac ferè ad libidinem, contentionis ſtudio, de his ipſis finibus bonorum effutitæ ſententiæ, ut nemo mehercule ſit, neqꝫ ita orbatus animo, neqꝫ oculis uſqꝫ adeò captus, atqꝫ conniuens, qui in quancunqꝫ partẽ temere fortuitoq́ꝫ ſe mouerit, non incurrat in aliquam earum, quas de ſummo bono tractant Philoſophi, opinionem, atqꝫ ſententiam. Quæ igitur grauitas, qui ordo, quæ conſtantia? quid in Philoſophia iſta ueſtra tale atqꝫ eiuſmodi, ut in ea accuratius uerſati, aut quietiores animo, aut conſultiores iudicio atqꝫ ſcientia, moribus ornatiores, ſapientia inſtructiores ſimus? Et hæc ea eſt (ſi Dijs placet) quæ nos ſe erro-

ribus

ribus omnibus erepturam, in uiam ueritatis inducturam, ad bene beateq; uiuẽdum erudituram pollicetur. Simile uerò est eximere erroribus, & his ma xime inuoluere: offerre dubitantibus lucem ueritatis, & clarissimis ultro rebus omnium tenebras dubitationum offundere: tradere uitæ beatæ rationẽ ac regulam, & in ipsa constituenda beata uita, summa cum miseria & pertinacia, turpissimis altercatio nibus, & maximis contentionibus conflictari. Quæ quoniam me bona ex parte uobis demonstrasse arbitror cuiusmodi sint, & quàm inania ab his, qui se magistros uolunt, & doctores sapientiæ esse, non suscepta solùm, uerum etiam inconstanter, leuiter, contentiose, nequiter & disputata & tradita: deq; parte hac, quatenus quidem pertinet ad mores, satis est dictum: quæ reliqua sunt breui iam sermone percurramus. Restat enim pulchella & concinna, non iam illa matrona, sed meretrix Dialectica: De qua quid est cur iam multa dicamus? Etenim ea si corpus suum haberet, & propriam subiectam huic arti materiem in rebus & in natura positam, in qua se uersaret, formamq; sibi inde alicuius certæ excuderet disciplinæ, esset fortasse aliquid, quod contra eam seriò dicere possemus. Nunc autem quid agamus? suscipit illa iudicis, disceptatricisq; personã. cuius munere decuriæ? Nullius: neq; enim in albo prætoris ulla mentio: & suscipit tamen, uerùm impudenter: neq; adeò huius indignitate, impudentiæ

stomachum

ſtomachum ut hominibus, ſed ut riſum moueat: ueri ſe & falſi ait eſſe diſceptatricem, & de ea re laturã iudiciũ. Quos inter? num Medicos, ſi quid incidat (ut aſſolet) controuerſiæ de genere morbi, & num mittendus ſanguis, aut aluus ducenda ſit? hic uerũ illa dijudicabit, aut falſum. Quo pacto? aut quid ad eam attinet de medecina loqui? An inter Mathematicos? quid eius ullam in partem intereſt, puncta, numeros, lineas, ſonos, motus, interuallaq́ꝫ cognoſcere? nam cum duabus cæteris, quas nos paulò antè perſtrinximus, Philoſophiæ partibus, ſi quid haberet communitatis, aut commercij, nequaquam eſſet illa ab his partis ſuæ proprijs inſignibus, & ipſo nomine diſcreta. Quid ergo eſt? nudata rebus omnibus, excluſaq́ꝫ doctrinis, ut eſt nimium ambitioſa, & in numerum procedere cupiens, format ſibi ipſa atq; fingit articulam quandam uerborum ſcilicet, & eorũ nouorum, ut aliquid ſaltẽ hoc pacto eſſe uideatur: terminos, propoſitiones, ſyllogiſmosq́ꝫ fabricans, & ſyllogiſmorum figuras, tum ſimpliciũ, tum (ut uocat ipſa) connexorum: quas etiam memoriæ uidelicet, & docilitatis cauſa carminibus cõprahẽdit, ſane quàm lepidis. Atqui uideamus quã rem agat: Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo animal. Quid ad te dialectice, homo animal ſit necńe? hoc Phyſices eſt, & eius diſciplinæ, quæ rerum naturalium profiteatur notionem. Nihil, inquit: ſed exempli cauſa infero, ut argumenti uis intelligatur.

telligatur. Ergo tu ſerias res exempli cauſa affers, ut friuolas amplectare? Agam, inquit, alia ratione. Omne, b, eſt, a: Pulchrè: Omne, c, eſt, b: Probe: ergo omne, c, eſt, a. Admodum. O' libidinē effrænatam garriendi: tanti'ne eſt hæc perplexa ueſtra cognoſcere? quorum perceptio difficilior eſt propter nouitatem nominum nimirum, & contortionem argumētorum, quàm ſit cuiuslibet alterius ſcientiæ integra diſciplina. Similia ſunt illa: Si eſt, a, eſt, b: non eſt, b: non eſt ergo, a. Ne ſit ſanè. Quid enim quoniam quidem à ludo literarum diſceſsimus, noſtra quaſi refert? Verùm tu grauis planè iudex, ueri diſceptator & falſi, quid habes dicere, cur tua iſta ars aliquid ueri nos doceat, cùm ſit inanis tota, nec habeat quicquam in natura rerum conſiſtens, quo tanquam fundamento niti poſsit? falſi uerò uitandi, quî nos efficiat cautos, cùm ſi quid tamen agit, illud potiſsimum agat, ut captioſis & fallacibus concluſiunculis, ſi cui quid perceptum eſt, & comprehenſum, id inuito, ingratisq́ extorqueatur? Vnde enim Sorites? unde mentiēs? unde illud Corneum, præclara ſophiſmatum, & cauillantium argumentorum nomina? nam ignauam rationem (ἀργὸν λόγον uocant Græci) optimè in hos conuenire non negarim, ueluti è qua omnis eorum uita dependeat. Sed quæro, num ſtatutū etiam nunc nauis illa, XXX. remorum in portu Athenis, qua uectum in Cretam Theſeum Minotauro interempto, ſeptem illos no-

biles pueros in patriam reduxiſſe incolumes fama narrabat, ſit'ne ea ipſa, quæ fuerat Theſei? an prorſus alia? cùm quod ex ea uetuſtate deperierat, deinceps fuiſſet refectum? Quin & alia hiſce conſentanea: Eſt'ne tacentem loqui? nequaquam: at cùm lapidem loqueris, tacentem loqueris: acutè: quid ergo uetat lapidem eſſe te, etſi loquaris tamen, ſed quę lapidibus digna? Item illud: Eſt'ne ſanctè iurantem peierare? nihil minus: atqui iuratus ſe peieraturum, ubi peierauit, ſanctè iurauit: igitur tu, qui ueri tibi arrogas iudicium, horum teſtium, qui ut ſanctè iurent, libenter peierabunt, fidem dicto adiungendam putabis? Nam mehercule illud feſtiuum: Quo Coriſcum uerberari uidiſti, hoc Coriſcus uerberabatur: Næ: at uidiſti oculo Coriſcum uerberari. Cernitis ut plena omnia ineptiarum ſint, nihilq́ ab hac diſciplina ſolidum, nihil ſit firmum: neq; aliud quid tamen, quod in uſum prudentiæ aliquem, aut ſcientiam nos inducat, ſed in ea laqueos tantummodo & tendiculas confici captandis ingenijs adoleſcentulorum: quibus ſi qua antea ordine ſtatuta ſunt, mox deſtituātur: ut Penelopen telam ſuam ferunt quantum texuiſſet interdiu, tantundem nocturno opere retexentem. Eadem cum eſſent nomina rerum cauſa indicandarum reperta, primùm ipſa rebus omnino prætermiſsis, in ipſis nominibus uerſandis, ac citro ultroq; torquēdis operam omnem ſumit. Deinde etiam alia ſibi fingit, tanquam ex argilla, & luto, quæ

to, quæ non rerum nomina ſint, ſed nominũ. Tum autem toto iſto in genere uſque eò illudit tortuoſè, atq; ambiguè, uſque eò ſibi in eo uehementer placet, ſi quem inexpectatò, & præter conceſſorum ſententiam captionibus includat, inopinantemq; irretiat, ut caſum pro caſu, genus pro genere, tempus pro tempore, nomen pro nomine permutet ſæpe, & apertiſsimè atq; impudentiſsimè cauilletur, puerilemq; ſibi ex hac re gloriolam & laudem intempeſtiui acuminis quærat. Quapropter melius Zeno, quanquam & hic Philoſophus, attamen ille melius, quàm aut Menedemus, aut Stilpho, ipſi quoque probati in Philoſophia & clari, quorum in his ſophiſmatis & argumentorum fallacijs omnis induſtria conſumpta eſt. Etenim Zeno cùm dialectico argumento eſſet ab adoleſcente quodam laceſsitus, atque uti reſponderet efflagitaretur: Amabò noli, inquit, ad ſtudia me puerilia reuocare. Stilpho autem tantùm in his nugis poſuit, ut capta per uim patria, cùm admoneretur à propinquis, ſi quid de bonis ſuis ſeruatum uellet, extra urbem ut efferret, reſponderit, omnia ſe bona ſua ſecum ferre. Quanto hic arti ſuæ plus autoritatis contuliſſet, ſi illaqueaſſet argutijs Demetrium Regem, ne quod ille inſtituerat, Megaras urbem opulentam militibus diripiendam permitteret. Nam Menedemi fertur illud in primis: Alterum ab altero alterum eſt: prodeſſe, alterum à bono; igitur prodeſſe non bonum. Di-

gnus cui Rex Macedonum Antigonus, qui in hunc Philosophum plurima contulit, nunquam quicquã prodesset: ut quod non erat bonum, eo illum ne afficeret. Sed hæc friuola, eaq; innumerabilia, quippe in queis tota ista ars & studium est situm, prætermittenda nobis sunt: finisq; faciendus, tum quòd satis iam de tribus partibus Philosophiæ disputatũ est, omniumq; inutilitas & uanitas demonstrata: tum ut ne in idem ipsi uitium garrulitatis incidamus, quod in his reprehendimus. Reliquum nunc est, idq; extremum, ut uideamus quid afferant, non dico isti, qui Philosophiæ palàm omnem honorem tribuunt, qui sine illa arbitrantur nullius esse momenti uiuere: nam hi quidem sua stultitia dupliciter mulctati sunt, & quòd ineptissimis in rebus tempus omne suum, & studium disposuerunt, & quòd ne hoc ipsum quidem intelligunt, se oleum (ut dicitur) & operam perdidisse: Sed qui cùm tantùm Philosophiæ non deferant, affirment tamen non esse illiberale hæc ipsa cognoscere: scientiam enim omnem in partem bonorum esse: ita Philosophiæ studium, ut nihil magnopere prosit, tamen nihil obesse: Qui mihi uidẽtur non ea loqui, quæ sentiũt: sed quia si plena manu collaudẽt Philosophiam, sibilum metuunt, cùm cupiant dissimulare, uereri ne ipsi quoq; ad Philosophorum numerum irrisione uulgi aggregẽtur, si qui præsertim prouectiore iam ætate hoc faciunt: nam pueris & adolescentulis (dicam

cam enim ingenuè quod ſentio) hæc quidem concessa ſit poteſtas Philoſophos tantiſper ſectandi: omnis enim illam ætatem decet ludus, quòd non grauitas ab ea, non conſiliũ poſtulatur: quin habet aliquam indolem ingenij, aliquod ſpecimen ingenuitatis iſta ipſa in pueris, ut balbutiendi, ſic etiam Philoſophandi grata intuẽtibus naturæ incohatio: uerum ubi grauiores anni accedunt, diesq́ꝫ ipſa aliam uitã affert, alios mores poſtulat, perſeuerare in his rebus, & ludicris exercitatiũculis ſerias res poſthahere, ſummæ non ſolùm ignauiæ, uerum etiam amẽtiæ eſt. Etenim nobis poſita eſt ante oculos uita cõmunis, quæ nos incendere habeat ſtudio, & cupiditate earum rerum aſſequendarum, in quibus cunctorũ ſtudia & cupiditates flagrare cernimus: Sunt honores, qui ſpecie ipſa pulchritudinis & dignitatis alliciũt ad ſeſe animos noſtros, & aduocãt: Sunt imperia, in quibus conſtituti qui ſunt, cùm Deorũ quaſi ſimilitudinem uideantur referre, fruuntur cultu multitudinis, & magnitudine potẽtiæ ſuæ: Sunt opes atqꝫ diuitiæ, ſubſidium uitæ, ornamẽtum ocij, uirtutis atqꝫ prudẽtiæ neceſſaria ſupellex, ſolatiũ in laboribus, auxilium in periculis, quarum qui potiuntur, ij neque ullam ipſi fruſtra ſuſcipiunt cupiditatem, & cæterorũ quoqꝫ cupiditatibus liberaliter inſeruiendo, ſtudia ſibi hominum, & uoluntates ad quodcunqꝫ libuerit perficiendum, adiungũt: Eſt autoritas, atqꝫ exiſtimatio, quam qui in ciuitate ſua

obtinent, fide ſibi apud omnes comparata, facilius & tutius, tanquam inobſeruatis ueſtigijs, quò intenderint, poſſunt peruenire: eſt deniqꝫ tota illa domi ſplendida, in foro illuſtris, ad populum gratioſa, in ſenatu grauis ratio uitæ, atqꝫ deſcriptio: quæ cùm ſibi in omnes partes congrua & conſentanea fuerit, cumqꝫ ea ſe ingenij, & fortunæ munierit apparatione, ut beneuolis gratiam, inimicis metũ poſsit afferre: neqꝫ aut propter debilitatem animi in aduerſis rebus ſuccubuerit, aut propter inſolentiam in ſecũdis immoderatius fuerit elata: ſed eum ſemper tenorem, eam cõſtantiam adhibuerit, ut neqꝫ animo unquam labefiat, nec conſilio: admirabilem quandam ſpeciem profert ſummi & excellentis uiri, qualem nos omni iandudum ſapientiæ laude decoratum eſſe uolumus. Atqꝫ hæc tot atqꝫ tanta, quæ qui hominis prima & præcipua eſſe negant, homines mihi non uidentur ipſi, cùm optabilia ipſa per ſe, & ſuapte ui expetẽda ſunt, tum hòc magis inflammãt mentes noſtras ad appetitionem ſui, quòd omnium ſtudijs atqꝫ uotis uehementiſsimè conquirũtur: incitamur enim omnes profectò ſimilitudine & æmulatione quadam ad id certatim agendum, in quo uideamus ab omnibus certari, ut in eo maxima prorſus uis naturæ eluceat. Quis enim in ſtadio currentibus ſubitò cæteris, non cõtinuò ipſe animatur ad curſum, ut etiã ſi ſe tenere uelit, nerui nihilominus uenæqꝫ turgeſcant, & tanquam ſignum expectantes

tes pulſu uegetiore ad proſiliendum concitentur? Quis aut in lachrymis circunſtantium ſiccos, aut in plauſu & lætitia merentes tenuit oculos? cui quãuis timido & inſolenti ſonitus tubarum, & Martius ille clamor prælium poſcentium militum, non perfudit animum alacritate quadam, ut ad eadem arma tractanda cupiditate tacita inuitaretur? Quem aut proximorum metus ad formidinem, aut fiducia ad ſpem nõ iniecit? ac ut breui compræhendã, id quod in fidibus lyræ uidemus accidere, ut ſi cõtentæ duæ eiſdem tonis fuerint, alterno pulſu reſonent inter ſe: ſic cùm in omnibus rebus, quæ natura eadem communicant, tum autem in hominum genere, in quo præcipue, tanquam in pulcherrimo & nitidiſsimo ſpeculo natura cernitur, magna uis eſt ſimilitudinis, eaq́ꝫ maxime naturalis: cui qui repugnare conantur, nec eodem curſu ferri, eadem cum populo opinione atqꝫ ſententia ſe permittunt regi: ij Philoſophiam non ſapientiæ, ut ueritas ipſa cõuincit, ſed amentiæ & peruerſitatis amplectuntur rationem. Quòd ſi hæc ipſa, quę modo numerauimus, eximia atqꝫ ampla, luſu quandoqꝫ & temeritate fortunæ nõ ad induſtrios & laborioſos homines, ſed ad deſides inerteſqꝫ deferuntur, non tantam tamen afferunt iucunditatem, ut ſi ſint eadem ſtudio & labore quæſita: mirabile enim eſt quantopere his delectemur, in quibus ipſi elaborauimus: & quàm omnis magis nos afficiat uoluptas, quã aliqua moleſtia anteceſsit,

teceſsit, & ſolicitudo: uel quia omnis boni mali'ue, ſuauis ac moleſti iudicatio, in comparatione quadã eſt: uel quòd bona noſtra, quæ ingenio autore nobis ipſi effecimus, chariora multò nobis ſunt, quàm quæ à fortuna accepimns: nihil quidem natura ut ſit fructuoſo labore iucundius: ſed quem in hac tan quam acie populari, in tanta uarietate & copia rerũ amplisſimarum, quibus quidem intermixtæ ſint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nauiter uerſari oporteat: profectò cernitis cuiuſmodi eum eſſe neceſſe ſit, acrem, firmum animi, conſilio cautum, celeres motus habentem, non ſolùm mentis atq; ingenij, ſed corporis etiam atq; oculorum: ut tectus ipſe & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis commoda creare poſsit. Protrahamus nunc medium in forum conſuetudinemq; communem Philoſophos iſtos ueſtros, ut quam Philoſophiæ debeant gratiã ab ipſa inſtituti & aliti poſsimus coràm cõſtituere. Ac primum hos nõ tanquam ex equo Troiano claros duces, ſed uti narrãt eos eſſe, qui ſub terram aliquãdiu fodiendis metallorum uenis detenti ſunt, ſqualleneeis & horridos, ſordida barba capilloq;, cadauerоſa (ut ille inquit) facie eſſe reperietis, qui primo ſui aſpectu moueant admirationem, ut percontentur homines inter ſe, illud'que Plauti habeant in ore, Vnde eſt iſta auis? Et hercule, quoniam quidem
auium

auium mentio facta est, non maiores ad noctuam mirantium auicularum, quàm ad hos barbatos concursus uulgi fiunt. Expectatur itaque ab his nouum aliquid & inusitatum simile habitus & coloris, & eius quam gerunt frontis, ac supercilij. At illi tanquam modò de tenebris extracti, ne rectis quidem oculis diem & lucem intueri ualentes, perinde ac cunctos paulò antè habuerint participes inaniũ curarum & commentationũ suarum, effutiunt euestigiò aliquid, aut de scientiarum uarietate inter indoctos, aut de prudentia inter fatuos, aut de iustitia inter eos, quorũ nunquã futurum est iuris partem ullam administrare: & hactenus quidem feruntur, quod ad uultum quidem attinet, atq; uocem: nam odore corporis non sunt ferendi: uerum ubi ipsis uicissim aliquid earum rerum tractandum est, quas uita postulat communis, usque eò apparent absurdi in omni genere atque incompositi, tantosq; risus concitant, ut conuerso quodam, & præpostero modo, quæ paulò antè Philosophi species contractionem animi & tristitiam denunciabat, ea nunc rursum pro ridiculo & delectamẽto omnibus sit. Quapropter mirari satis non queo, quid Platoni in mentem uenerit, Socratem doctorem suum sic uituperare: siquidem in Gorgia quasi gloriari uidetur Socrates, quòd cùm tribus sua prærogatiuam ferret, atque ipsi sorte contigisset, ut custos esset suffragiorum, punctorumq; numerum ad consilium defer-

ret, se quòd aptè id facere nesciuisset, totius populi risum concitauisse. Atqui riserint sanè tunc illi haud iniuria inscitiam ineptiasq; Socratis: ego quòd ipse de se hoc prædicet, & uelut gloriãdo commemoret, non solùm risu, sed maxima irrisione dignum puto. Quanquã quid in uno insistimus Socrate, cùm turbam legamus Philosophorum tantum sibi assumpsisse licentiæ, usqueadeò à pudore, à modestia, à communi usu hominum, ab ipsa lege præscriptioneq; naturæ absuisse, ut sine ullo rubore, uelut animo abalienati, ea palàm in foro ipso, in cœtibus hominum facere & perpetrare auderent, quæ nos in conclusis, & semotissimis cubiculis uix audeamus: quæ ne aperte commemorem (equidem pudore impedior) cum illi homines planè lauti atque mundi ita porrectis digitis ratiocinando concluderent, nihil esse re uera turpe, nec cum rubore agendũ, quod necessitatem uel etiam causam haberet naturalem: ita quorum nos propè parietum ipsorum ac noctis conscientiam formidamus, in ijs illi & populum, & lucem uolebant habere testem. Verùm sit hoc genus quoddam ineptum & rude Philosophorum, qui sine mente, sine ingenio, lingua tantùm uolubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam qui in tenebris uixerint, nec uerò quid, aut etiam apud quos pensi quicquam ducentes, ludos se maximos reddunt hominibus: ijdem omnium prædæ & contumeliæ expositi: quod quidem non iam li-

beri hominis, sed abiectissimi mancipij est existimandum. Sunt alij odiosiores, qui dum uolunt concinni esse, atque urbani, primum isti ipsi Philosophiæ (cuiusmodi eacunq; est) non uerè, neque ex animo, sed ostentationis causa dant operam: domi otiosi & desides, in compitis lectioni dediti, semper aliquid librorum in manibus habentes, commurmurantes ipsi secum, & tanquam ad ea quæ legunt acrius animum attendant, nunc collum subrigentes, frontemq; & supercilia conduplicantes rugis, tanquam scopulo in legendo, sic ambiguitate aliqua offensi, mox continuò exhilarati, nutu significantes quod obstructũ aliqua difficultate fuerat, ingenio esse patefactum: interdum constrictis & compressis buccis admirationem in uultu deformantes, quasi præclarum aliquid inuenerint tum maxime atq; diuinum: sæpe cogitatione tacita in obtutum oculorum defixi, suffurantes interim oculis, si qui fortè prætereuntium obseruet se, & diligẽtius intueatur: ijdem in circulis & corona, ubi ad disceptandum aliqua de re est uentum, contentione pertinaci tantis rem agentes clamoribus, ut facilè appareat, nihil esse tam diuersum, neque tam discrepans, quàm à uita Philosophorum orationem: Hi ipsi cùm se ad familiaritates hominum, præsertimq; locupletum, & ad conuiuia sodalitiorum dediderint, tanta in utroque intemperantia feruntur, ut nec poscendi unquam modum, nec liguriẽdi finem statuant: sæpe

etiam madidi uino & ſemiſomnes è conuiuio auferantur: atque dum ſe urbanos uolunt oſtendere, quòd nulla ſalis neq; facetiarum norunt condimenta, aut apertè & aſperè maledicunt abſentibus, aut in præſenteis turpiter & conuitioſè inuehuntur: nec uerò lucello aliquo oblato non omnia perpeti animum inducunt, quæ fœdis aſſentatoribus, & leuibus paraſitis ſæpe ſunt propoſita: ut non oblîtos uultus ſolùm, colaphorumq; meſſem perferãt uberem: ſed aulas quoque interdum, quemadmodum poëta ait quidam, in caput ſuum commeare patiantur. Horum nimirum turba fores Dionyſij tyranni refertæ fuerunt, cùm ille neſcio quibus propoſitis pecuniolis, Philoſophorum undique greges atque examina, & in his tanquam Regem Apium Platonẽ ad ſeſe illexiſſet: ubi tum, quæſo, erat uirtus, ubi continentia, ubi illa tantopere laudata & expetita libertas? quam prodebant ultro ipſi profectò, cum ſe ex Sophocleo carmine in domum poteſtatemq; tyranni, hoc eſt, in ſeruitutem dabant: nempe tota in libellis relicta domi, in queis omnis ſemper Philoſophorum ſapientia fuit: nullam eius partem in animo, nullam in uita gerebant: itaque per abuſum contemptumq; tyranni, adigebantur ſubire ea, & perpeti, quæ ne liberis quidem mulierculis ducerẽtur tolerabilia: ut & procumbere in faciem adorantium geſtu, & in cõuiuijs nudi, uel muliebribus ſtolis induti ſaltare cogerentur: quanquam erant ex

eo numero, qui iocis & cauillis eleuare conarentur tantam illam impositam Philosophiæ contumeliã. Tertium genus est eorum qui ingenio acutiore, animo aliquantum sublatiore à natura instructi, cùm se de principio uel parentum culpa atq; inscitia, uel fortuito casu aliquo ad Philosophiam contulerint, multumq; in ea tẽporis, optimamq; partem ætatis consumpserint, nec sapientia sibi ex ea comparata, quòd uerbis & syllogismis sapientia non traditur: nec usu, more, studijsq; hominum satis perspectis, propterea quòd in illo inani studio occupati, serijs rebus operam dare nequiuerunt: ubi tanquam è somno expergefacti referre instituunt sese ad ciuiles occupationes, cõsuetudinesq; communes, profundunt ex se subitò agmen ueluti omnium cupiditatum, furentesq; ambitione importuna, ac summum in locum quoquomodo ascendere instituentes, non callide neq; dissimulanter (non enim astutè apteq; consilia exequendi, aut artem ullam nouerunt, aut modum) sed uastè, atq; perfractè perrumpunt, omnia cædibus, incendijs, rapinis: nihilq; sibi faciunt reliqui, dum ad eum perueniant, quem cupiditatũ duntaxat exatiandarum causa appetierint principatum: ut quidem nulla usquam maior, quàm ab hoc genere hominum pernicies atq; calamitas liberis ciuitatibus & Rebuspub. inuecta noscatur. Declarant hoc ueteres Græcorum historiæ, quæ ex eorum numero multos, quos sapientiũ nomine insignes fuisse

diximus,ciuitatibus suis cladem & seruitutẽ prædicant intulisse: Quorum in primis unus è septem Periander Cypseli nobilissimam ferè totius Græciæ altam urbem Corinthum tam sæua tyrãnide tenuit oppressam,ut posteaq̃ cædes ciuiũ maximas fecisset,matronas palàm die festo atq; solenni omni mũdo muliebri perornatas dispoliasset, sacra profanaq; omnia ad suum commodum libidinemq; conuertisset,miserit ad extremum nauim onustam puerorum nobilium,qui execandi donabantur,nescio ad quem barbarum Regem : quæ postrema nimirũ ciuitati illi calamitas incidisset,nisi eos ipsos pueros in nauigando Iunonis Samiæ numen,& religionis illius cerimonia liberasset. Quid illas deplorem omnium artium ingenuarum inuentrices Athenas? quæ cùm è satis amplo potentiæ & dignitatis gradu in humilem locum essent deiectæ, cùm multas domi seditiones,multos exterorum hostium incursus,plurimas inimicissimorum Regum & finitimorum Philosophorum iniurias pertulissent,nunquã tamen adeò grauiter affectæ,neq; tantis sunt exitijs & calamitatibus afflictæ, & perditæ,quàm cùm ab Aristone Philosopho in acerbissimam seruitutem fuerunt redactæ:qui homo sceleratus & impius, omniq; bellua longè immanior,cùm stupris,& ui nefaria omneis ferè familias nobiles dehonestauisset: ciues qui uirtute atq; ingenio præstare uidebantur, exilio partim, partim cædibus sustulisset,omnium bona

bona atque fortunas prædam suam duxisset, permisisset seruis Thracibus & barbaris possidēdam urbem, ad extremum obsessus ab exercitu Romano, L. Sylla Duce, maluit ciuitatem omnium clarissimā interire secum direptione atque incendio, quàm unus ipse cedēdo liberam incolumemque relinquere. Hæc sunt præclara, atque eximia Philosophiæ istius uestræ documenta: sic ab ea uirtus hominibus & sapiētia traditur: tales ab ipsius cura atque lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipsi uiuendi rationem ullam tenent, nec si ad potestates & ad imperia efferantur, cæteros sinunt tenere. In hac denique ars est, & ratio, & consilium, & autoritas bene, beateque uiuendi: è qua qui progrediuntur, & se dant in conspectum, aut tarditate ignauiaque perridiculi sunt, aut scelere atque malitia nobilitantur. Quanquàm quid ego de uiuendi ratione Philosophiam insector? cùm ipsa se mortis commētationem esse dicat? utinam quidem esset, sicut in Cleombroto Ambraciota fuit, quem ferūt lecto Platonis libro de immortalitate animi, uale soli dicentem (ut in Græco epigrammate est) in mare sese ex altis rupibus præcipitauisse: eandem uiam tenerent cæteri, ne'ue commētatione tam diuturna indigerent, discederent aliquando è medio nugaces isti, suaque nos obtundere loquacitate desinerent. Sed fortè expectant illud eis dum obijciam, in quo maximè gloriari sunt soliti, infestam in primis & inimicam religioni esse istorum artē. Quod mediusfi-

mediusfidius non faciam: neq; ullam in hos ex aris atq; templis, sed suis ipsorum, & proprijs ex criminibus inuidiam colligam: simul locum haud praebebo ostentandi ingenij, in'q; eo gloriandi, quasi longè & multò plus uideant ipsi, quàm nos faciamus, qui maiorum institutis & legibus facilè acquiescimus: iccircoq; ob eam rem imperiti ab his, & idiotæ appellitamur. Sed per Deos immortales, erit'ne aliquis ad spes magnas institutus, qui in hac uanissima, inertissimaq; scientia ætatem rectè conteri putet? qui ueras arteis, studia grauia, occupationes illustres, quibus ad cōmoda uitæ & ad dignitates aditus sit, postferendas esse ducat fictis & commētitijs iam non illis rerū, sed uolitantium quarundam opinionum simulachris? fora relinquat, ut domi sit deses? consuetudinibus uiuentiū careat, ut cū mortuis fabuletur? ea quæ sunt, & quæ extant in promptu, ingenio industriæq; parata, cōtemnat omnia, dum quæ uel nusquam sunt, uel si sint, utilitatem tamen aliquam hominibus afferre non possunt, inani studio consectetur? Quæ ego omnia tibi in primis, Sadolete, prouidenda esse censeo: illudq; maxime uidendum, ne in tua ista Philosophia, quam ceu sororem osculari unanimem uideris, longius progrediare, quàm ut pedem postea referre facilè queas. Non ornat ea homines, sed cōtaminat: nec instituit ad uirtutes bonum ingenium, sed corrūpit. Quòd si tu neq; amicorum monitis, neq; eis, quas suprà

aduersus

aduerſus eam attulimus, rationibus facilè cedis: etiamne ſpem tuorum, quæ in te uno poſita, & opinionē principum uirorum, quæ de teipſo ſuſcepta eſt, falli omnino ſines? Habes optimum & clariſsimum uirum patrem tuum Ioannem, qui cùm ingenij memoriæq; gloria, tum iuris ciuilis ſingulari quadā ſcientia cùm præſtet omnibus, haud profectò tantùm in te erudiendo ſtudij & laboris impendiſſet, neque te à ſe diuelli fuiſſet paſſus, niſi huius urbis, & curiæ cōmercio, honores domum te, & fortunæ præmia referre uoluiſſet. Habes patronū, ad quem te applicuiſti, ſumma grauitate, ſumma ſapientia, genere, honore, exiſtimatione, copijs, ſacri ſenatus principem Oliuerium Carrapham Pontificem Neapolitanū, qui admirabili qua eſt præditus prudētia, docere te poſsit, quæ ſit uia ad nomen & ad decus in ciuitate obtinendū maximè accōmodata: ut tibi exemplum degendæ uitæ idoneum quærenti, grauior non ſit autor requirēdus: quæ ſi ualere cuncta apud animū tuum ſines, neq; ſanis eorum, qui te diligūt, & fidelibus conſilijs obſtrues aureis tuas, & auguror mecum certus, & tibi ſpondere non dubito, magnū in te ornamentū domui & familiæ tuæ, magnum amicis commodū, ciuibus tuis præſidiū paratum fore.

HIC ILLE finem cùm feciſſet, nosq; aliquandiu admiratione defixi ſilentium teneremus: GALLVS, Quid eſt, inquit, Sadolete, ecquid tibi Phædrus uidetur, non ſubita neq; improuiſa, ſed & accu

rata & præmeditata oratione ad euertēdam Philosophiam accessisse? Quantum in illo copiæ, quantū neruorꝫ fuit? Equidem intelligo magnum tibi onus respondendi esse impositum, neqꝫ adeò, quòd tam difficile sit pro Philosophia, quàm contra Phædrū dicere: sed tollendum id tamen, ne & nostra summa, quæ nunc pendet cùm maxime, per te destituatur expectatio, & tu eam, cui te totū dicasti, quamqꝫ ego etiam te autore complexus sum, hoc maximè necessario tēpore prodas Philosophiā ac deseras. TVM EGO, Id, inquam, Galle, tacitus mecum nunc meditabar: nam si aliàs unquam in dicēdo fuit aliquid Phædrus, hodie mihi uisus est se ipso longè fuisse superior: nec uerborꝫ solùm ubertate, & sententiarꝫ, quibus omnis eius referta & locuples redundauit oratio: sed quòd earum Philosophiæ partiū, in quas inuectus est, omniū mihi uisus est esse peritissimus. Itaqꝫ aut desistamus aliquid contrà, aut longius nobis spatium ad cogitandum sumamus. MINIME, inquit Citrarius, neqꝫ ego à te patiar deteriorē in locum, quàm nunc sit, Philosophiā tuam deduci: quæ si tua hac subita dictione defensa, & aduersus torrētem orationis, qui modo ab ore Phædri profluxit, stabilis & firma retenta fuerit, erit causa, cur de illius grauitate & præstantia amplè existimemus: sin aliquid offenderit, ascribetur tempori & inapparationi culpa, non Philosophiæ. Quamobrem aggredere quæso, & da te in certamē, in quo tibi, ut ego quidem

dem sentio, nec turpe est uinci, & perhonestum uincere. CONANDVM nobis est, inquam, quando quidem uos ita uultis. VOLVMVS, inquit Gallus, neq; est aliud quicq;, quod uelimus potius. Sed quoniam æstus increbrescit, nec satis iam nobis aduersus solis uim in harum arborum umbra præsidij est, ad uillam censeo reuertendum: ibi inferiorem ad partem spatium est, locusq; opacior, & exędra, huic diei tempori, & nostro ualde opportuna sermoni. HOC sic omnibus cum placuisset, paucis sanè passibus ad uillam nos recepimus.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFfeum Volaterranum de laudibus Philosophiæ, liber secundus.

NON me præterit, Mari Volaterrane, fore non paucos, qui, cùm ego tantum laboris, tantumq; operæ in optimis artibus & studijs ponēdum putem: plusq; statuam multo in his, quàm in ambitione honorum, & in conquirendis opibus esse elaborandum: grauiter hoc meum consilium institutumq; repræhendant: ad eamq; me curamatque cogitationē potius opinione sua uocent,

ut cùm in foro atque curia uersari cum aliqua autoritate cœperim, iamq́ꝫ à summo principe consilijs fuerim interioribus adhibitus: eam uitæ sectam studiosius persequar, per quam ad spem honoris, ac fortunarum munitur uia, aditusq́ꝫ facilis ad amplissimam dignitatem comparatur. Quæ quidem horum repræhensio uehementius me moueret, si non aut ab leuissimo autore proficisceretur populo: aut si uiderem, id quod minime intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hisce opinionibus obsecuti, per summos labores, maximasq́ꝫ contentiones ad concupitos sibi honores tandem eue&ti sunt, cum eodem populo in gratia & in existimatione bona esse. Nunc autem cùm intelligam id quod omnibus est apertum, quid de istis sentiant homines, qui dum splendorē honoris duntaxat sibi ante oculos proponunt, ad eumq́ꝫ unum studio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus ueri honoris cupidis maximè animaduertendum, quanta indignitas sit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non est causa, opinor, cur magnopere conturber uulgi sermonibus, aut cur de ea animi constantia firmitateq́ꝫ decedam, per quam neq́ꝫ pecuniæ augendæ, neque honoribus consectandis uolo esse addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cæteris, qui accuratè uoluerunt attendere, perceptum planè, obseruatumq́ꝫ est: eos esse plerunq́ꝫ horum ambitiosorum exitus, ut nemi

ut neminem uel paulò temperatiorem, mediocris ſtatus ſui, minus'que inuidioſæ fortunæ pœniteat. Quanquàm fortibus quidem, & bonis, & ſapientibus uiris, qui in quôcꝫ honoris gradu collocati ſunt, & poſiti, nullam maculam uult afferre oratio mea: ſed tamen illud euenire ferme cernimus, ut nullorum ſit quàm iſtorum, qui domeſticæ inanes & uacui dignitatis, externam aliam quandam & aduẽtitiam dignitatem tantopere expetunt, cùm angoribus animorum, tum uolubilitate, incõſtantiacꝫ opinionum ac uolũtatum, uita perturbatior. Mihi uerò aliò rationes meas dirigenti, ſemper id uerîſsimum eſſe uiſum eſt, quòd eſt à ſapientiſsimis proditum: re ſcilicet familiari antea commodè conſtituta, eiſcꝫ paratis fortunæ ſubſidijs, quæ & ad ſubueniẽdum neceſsitatibus uitæ idonea ſint, & ab inuidia omni infamiacꝫ remota, maiorem quandam nobis tum demum & longè diuiniorem ſequendam eſſe uitæ rationem, per quam adniteremur, non ut honorum inſignibus è turba emineremus, ſed ut ad Deum proximè adiungere nos poſſemus: quod tamen nobis natura eſt ita inſitum, ut qui in aliam partem ac rationem ſua ſtudia contulerunt, optimum hi ſibi hominis ſtatum inuidiſſe uideantur. Etenim quis eſt (modò idem ſit qui ingenio uegetiore à natura præditus, animum quocꝫ habeat ab his terrenis ſordibus liberum) cui cùm cœlum in conſpectu ſit, & hæc cœleſtia, quę tanta mente ordinecꝫ gerun

tur,ut eorum solennem,æquabilemq́ in summa uarietate constantiam, nulla hominis ratio arte imitari queat: non præclara ipse cupiditate accēdatur ad cognoscendum, & considerandum? cumq́ rursus aciem animi in hæc humana deflexerit, tumultūq́ aspexerit uagæ huius, ac fluctuantis, & cum tempestatibus omnium perturbationum ceu conflictantis uitæ, non alium sibi potiorem uiuendi ordinem, alia consilia rerum gerendarum esse ineunda putet? quod quidem iam est proprium sapientiæ munus, cuius adipiscēdæ Philosophia sola magistra est, aut nullo alio pacto ad eam potest perueniri. Quanquā de his quidem quæ ad Philosophiæ officium pertineant, deq́ eius artis diuinæ ac præcellentis utilitate, atq́ præstantia, satis à me explicatum esse arbitror in hoc secundo libro, in quo illa à me defensa est, cùm esset oppugnata, & repræhensa à T. Phædro. Quem quidem ego hominem, Mari, ualde dilexi semper, idoneumq́ existimaui, cui hanc potissimum personam imponerem, atq́ eas tribuerem in sermonibus nostris partes, ut esset ille disciplinæ nobilissimæ accusator. Erat enim (ut tute nosti ac optimè omnium quidem: quippe qui illi & municipio, & propinquitate, nonnunquam etiam contubernio solebas esse coniunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantum inclinatior: nec tam maleuolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quàm ardore quodam animi, & celeritate ingenij: quibus

rebus

rebus fiebat,ut nullum paulò facetius,idemq; asperius & mordacius dictum facilè posset continere: cæteris quidem partibus officij,suauitatis, diligentiæ, cum optimo quôq; erat comparandus. Quapropter nos, quando ipse agnosci ex suis scriptis haud ita iam potest: quæ etsi multa, egregiaq; confecit, orationibus maximè pangendis,quas antea pronunciasset: illa tamen nescio quo pacto effusa post mortem eius, distractaq; euanuerunt: iucundũ etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione hominum uindicare sumus conati. Quod idẽ, si uita suppetet, de eis omnibus studiose faciemus, quorũ nobis in amicitia ipsorũ, ac familiaritate & uirtus animi cognita, & spectata erga nos uoluntas fuit. Genus quidem orationis, Phædriq; cõsuetudinem dicendi, quantum assequi potuimus, in his libris expressimus: Quos ad te, Mari, potissimum ut mitteremus, cùm ingenium tuum, ac uirtus, excellensq; scientia artium optimarum, tum suauissimi mores tui, dulcisq; illa coniunctio & studiorum, & animorum, quæ summa inter nos beneuolentia nos astrictos reddit, suasit mihi uehementer atq; hortata est: amo enim te in germanum modum, tuoq; in nomine libentissimè acquiesco: teq; in primis habere cupio meorum studiorum & cognitorem, & participem. Quare attende, quæso, num tibi in his libris Philosophiæ uis ac potestas satis diligenter à nobis uideatur esse exposita. Vt enim ad porticũ sub uilla

peruenimus,atq; in Xysto, loco sanè amœno id tẽporis & salubri, aduersi consedimus omnes,cæteris in me unum intuentibus,sic ego exorsus sum:

QVAE fuerit Phædri nostri in accusanda Philosophia dicendi uis,qui orationis cursus,quæ copia,nil me referre nec cõmemorare attinet: ipsi uos paulò antè iudicium fecistis:quippe qui eius orationem non uoce laudeq; uerborum, quod ipsum admodum iam uulgare & usitatum, sæpe etiam temporis causa suscipitur & simulatur: sed admiratione potius tacita fuistis prosecuti. Nam, ut laus illorum sit quæ quamuis rectè atq; concinnè, ex communi tamen,& penè quotidiano more fiunt: sic admiratio eorum,quæ hominum usu, ac facultatibus uidentur superiora. Sed quò huius uel oratio plenior,uel ingenij uis acrior,& uehemẽtior uobis uisa est,hòc mihi grauius onus respondendi est impositum. Ad eas enim partes repentè defendẽdas accedere me sentio,quas hic ut oppugnare atq; euertere facilius posset, assidua iandudum commentatione se instruxit:in quo neq; ingenium illius apparationi defuit,nec tempus ingenio:cùm ego utroq; horũ nunc quidem deficiar. Nam & tardior sum ad excogitãdum,quæ sint accommodata causæ,& propter subitam,improuisamq; dictionem imparatior. Accedit illud prætereà incommodum, quòd ei succedo statim orationi, quæ nõ præteruolauit aureis uestras,sed in uestris animis & mentibus penitus insedit.

dit. Vt enim Corybantas ferunt numine illo percitos, etiam posteaquàm tibiæ canere desierint, gerere usque tamen illarum in auribus concentum, & ad earum modos incitari: Sic non dubito, quin quãuis tacente iam Phædro, tamen eius ipsius in intimis mentibus uestris & uigeat adhuc, & loquatur oratio. Hanc uim dicendi fuisse in Pericle, qui princeps Græciæ habitus est, æquales temporum illorũ poëtæ deprædicant: ut cùm concionaretur, non solùm tonare, fulgere, ciere fulmina: sed post dictionem etiam aculeos relinquere in animis auditorum putaretur. Quid ergo est? prodam'ne causam, & deseram? Minimè isthuc quidem: non enim uiri foret boni, & eius qui se iam diu Philosophiæ addixerit, idq; certo iudicio atque explorato fecerit: subitò ab illa discedere, atque eam summo illius tempore destituere. Sed sequar officium, opinor, uestræq; unà autoritati, qui hoc me deposcitis, obtemperabo: cùm præsertim sperem atque confidam, uos onus hoc mihi quod imponitis, eosdem etiam esse subleuaturos. Nam si in aliqua populi concione, aut corona cuiusquemodi, dicendũ mihi cõtra Phædrum esset, næ ego uerbo hiscere non auderem: non quòd diffiderem causæ: quid enim uerius, quàm & laudare & defendere Philosophiam, cuius usus atque tractatio Deorum uitæ est similima? sed quia concitatos iudices extimescerem. Nunc uobis duobus doctissimis, prudentissimisq; iudicibus, in pace &

ſilentio ſuum obtinebit locum ueritas. Itaque Phæ-
dro noſtro eloquentiæ palmam dabimus, ut ſuum
ueritati honorem non negemus: Eſt enim ueritatis
tum noſcendæ, tum agendæ etiam atque nauandæ
ſtudium profectò ſapientia. Vtemur enim hoc in
Philoſophia uerbo, tametſi in eo Phædrus facetè
nos admodum, & crebrò eluſerit. Sed qui duas
haſce res arcta naturæ cognatione inter ſe coniun-
ctas, eloquentiã dico & ſapientiam, quando utraque
res perfectio quædam, & altera mentis uirtus eſt, al-
tera orationis, diuellere primus & ſeparare eſt au-
ſus, ſiue Leontinus ille fuit Gorgias, ſiue alius quis:
maximã is profectò ſementem malorum omnium
in humano genere iecit. primus enim docuit, id
quod omnium rerum eſt deterrimum, mentiri uir-
tutem: aut ſi omnino uirtus mentiri non poteſt, nec
falſam eiuſmodi perſonam ſuſtinere, inſtrumentum
certè primarium uirtutis, ipſam interpretem animi
& mentis orationem, falſos ſuſcipere uultus coëgit:
ut cùm à uera ſapientia non eſſet profecta, aſsimula-
tione tamen, imagineque ſapientiæ, quàm plurimos
in fraudem & in errorem induceret. Ex quo linguæ
cordiſque diſsidio, ingens hæc, quam cernimus, in o-
mni uita ſecuta eſt perturbatio. Fraudes enim & ma
litiæ, omneſque fallendi & ementiendi artes hinc ex-
ortæ, hinc ſeſe in hominum ſtudia, moreſque profu-
derunt: omnis inquam hinc falſitas, omnis circun-
ſcriptio, & inſidiæ omnes, ab hoc primo erroris
fonte

fonte manauere. Nam cùm ex duobus inter ſe quaſi de regno decertantibus, alterutrum in nobis dominum conſtituere nos oporteat: ſiue rationem uelimus tanquam aliquem Deum, ſiue cupiditatem ueluti belluam quandam: non tantum in eo mali eſt (quanquam nec mediocre illud eſt malum) ueruntamen non uſq; eò id pollet ad peſtem, perniciemq́; communem, oppreſſam plerunq; & perditam meliorem iacêre partem, inſolentem autem cupiditatē in animo dominari: quàm illud eſt & horribile, & exitioſum, linguam ſæpe inſtructam cupiditatum fallacijs, perferre foras mandata legationesq́;, perinde ut à ſancto & legitimo intus rege, ac nō ab improbiſsimo tyranno, ipſa uidelicet cupiditate, miſſa ſit: quæ æquitatis & ueritatis fucatis coloribus, callidas ſuas machinationes depingat: quo labefactatis bonorum conſilijs, eorumq́; fracta & imminuta autoritate, aditum ſibi ipſa ad omnium fortunas patefacere poſsit. In quo mirari ſatis non queo, non intelligere eiuſmodi homines, cùm tantum uirtutis ſimulatione proficere ſe putent, quanto ſe plus arbitrarentur uera uirtute eſſe profecturos. Sed ut ad naturam redeamus: nil poteſt eſſe tam copulatum inter ſe omni neceſsitudine, uinculoq́; naturæ, neq; tam conſentiens, quàm aut cum affectionibus animi uultus, aut cum uoluntatibus ſermo: ut enim lætitias mœroresq́; inteſtinos frons atq; oculi, ſic uoluntates & conſilia lingua continuo refert: quæ ſi

officio fungi ritè atque legitimè, suumq; planè illud munus tueri uelit, non solùm uerè & incorruptè consilia mentis, atque decreta reddat necesse est, sed qualia etiam illa intus sunt, talia ea foris proferat, atque exponat: quod in utro defecerit, dedecus ibi statim existit, & claudicatio: hoc est, non integrum illa, sed mancum sui officij munus assequitur. Itaque & ampla magnificè disserere illa debet, & copiosa largè, & alta sublimiter, tenuia subtiliter, misera dolenter: deniq; ut quo habitu intus ornatus animus, & quibus copijs instructus fuerit, talem eum extra efferat, & repræsentet oratio. Hanc speciem eximiam perfectæ, absolutæq; sapientiæ, quæ in potissimis uitæ nostræ ducibus, mente, orationeq; uidelicet, & in eorum inter se concordia conspirationeq; consistit, si quis facilem esse & in promptu omnibus putet, nempe ille fallatur: Omne enim præclarum rarum: & quæ communia cunctis esse possunt, nunquam in magno honore sunt habita. Sed est tamen in ea consectanda, & adipiscenda ordo quidam, ac modus: ut si ad summum peruenire non possit, in eo quod quisque adeptus fuerit, cum quadam prudentia, moderationeq; uersetur: neque se amplius ostentet, quàm quoad idoneus est præstare. Hoc enim qui sic egerit, ut totam sapientiam non possideat, non minimam is tamen illius partem fuerit cōsecutus: intelliget enim quid sit illud, quod in quaq; re est decere: quod unum est præcipuè

sapientiæ

ſapientiæ omni propoſitum: noſſe enim, & tenere quid in quaq; re deceat, maximè proprium putatur eſſe ſapientis. Qui ergo ad ſummam ſapientiam omni ſtudio contendens, aliquo in inferiore gradu reſtiterit, & mediocritatem in ea fuerit aſſecutus; uel cum in alterutra illius parte ſe exercuerit, alterius factus ſit expers: ut ſi quis in cogitãdo quidem eruditus ac prudens, idem in eloquendo infans atque imperitus ſit: aut contrà, cùm abundet orationis copia, magnarum tamen rerum cognitionem non teneat: is ſi finibus ſe ſuis continuerit, nec in ea parte ſtuduerit ſe iactare, cuius ſit imperitior: ſapientis ille laude & exiſtimatione non carebit. Non enim exiguas in ſapientiæ laude poſsidet partes illa uirtus, quæ à temperatione, & modo, præclaro quidem uocabulo, eſt appellata modeſtia. Ac ut in ædibus atque templis, etiam ſi magnificentia abſit, ſæpe tamen opere in paruo decor nihilominus elegantiaq; artis apparet: Sic anguſtioribus interdum hominum ingenijs, exiguisq; facultatibus, ſapientiæ aliquis radius poteſt illuceſcere. Si qui non maximis fuerit ingenij opibus præditus, is cohibuerit ſemetipſe, nec ultra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verùm ut horum numerus exiſtat aliquis, qui mediocriter effecti ſunt ſapientes: ad illam quidem ſummam & abſolutam laudem accedere ſapientiæ, paucis adhuc eſt datum: quorum nimirum nomen colimus tamq; conſecratum immorta-

litati. Ac ut omittamus de eis loqui, quos non ex ipsorum scriptis, sed aliorum testimonio cognitos, & Græcæ, & Latinæ nobis indicant literæ: ut de parente totius Philosophiæ Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, alijsq; compluribus: isti ipsi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus semper habemus, Platonem dico, Aristotelem, Theophrastum, Ciceronem, & reliquos, qui ad horum principum emulationem studia sua contulerunt: quales tandem nobis hi, & cuiusmodi uidentur? non'ne eximij, non'ne admirabiles, non'ne undique atque in omni parte summi, atque perfecti? An aliquid est in illis præterea quod requiramus? quorum ut tabulæ egregiè pictæ luce atque die, sic istorum incredibilis rerum prudentia, orationis lumine longè fit illustrior: qui ita implent sensus, animosq; legentium docendo, & disputando, ut neq; ad intelligentiam rerum quicq; mens nostra, neque ad iucũditatem animi amplius auris requirat. Sed, ut cœperam dicere, qui ad hoc fastigium ascendere nequiuerunt, si ijdem, in suo genere quisque, modesti prudentesq; extitere, non caruerunt parte meritæ laudis. Qui uerò cùm totam sapientiam persequi neglexissent, & ad captandas magis opiniones uulgi, quàm ad ueritatem doctrinæ se exercuissent, maiores tamen quàm erant, uideri studuerunt: hos uideo ferme in duo genera esse distractos. Alij enim

rerum

rerum omiſſa & poſthabita cognitione, in uerbis tantùm ipſis, & in quodam loquendi artificio elaborauerunt: Alij præ ſtudio percipiendæ doctrinæ, excolẽda oratione minus ſunt exercitati. Quorum utrorunque non mediocris error, & ad inſpiciundam ſapientiæ uim, obtuſa atque hebes mens eorum extitit: quanquàm priores quidem illi malitiæ, inſcitiæ poſteriores magis ſunt arguendi: hi enim non tam aſtuti mediusfidius, neque tam uafri, qui diuinarum rerum atque humanarum notitiam profeſsi, à cultu & elegantia ſermonis longiſsimè abſunt, quàm incomptè & ridiculè in liberaliores cœtus ſeſe dent, ipſi uidetis: in eo quidem admodum nobis odioſi, quòd libris quotidie edendis, & conſcribendis, ſemetipſos nobis, & opinionibus noſtris intrudere conantur, uimq́ꝫ quodammodo ſenſibus ſtudent afferre, quò de illorum bene ingenijs exiſtimemus: in quo imprudentia labuntur: non enim unquam mihi, neque cuiquam præterea (ut ego quidem arbitror) ingenuè inſtituto perſuadere poterunt, ut cùm barbara & lutulenta utantur lingua, genusq́ꝫ ſcribendi adhibeant inconditum, & illiberale, iudicari debeant Græca aut Latina eruditione eſſe præditi: cùm neque id, quod ſapientiæ proprium eſſe diximus, uidere in re quaque quid deceat, in ipſo primo aditu ſui conatus intelligant. Nam quæ horum iſta eſſe ſapientia poteſt, quæ prima egreſsione è penetralibus ſuis, ut primùm in

conſpectum hominum proditura eſt, turpiter ſeſe in oratione ipſa dare, progrediq́ue indecorè ne animaduertit quidem? Atque hi tamen, cuiuſcemodi ipſi ſunt, minus multo ſunt nocentes, atque malefici, quàm illi, qui ex ornatu ſolo, copiaq́ue uerborum, doctores ſe ſapientiæ populis ſunt profeſsi: maiore enim ij perfidiæ inſtrumento ad euertendas hominum fortunas parati acceſsere. Rurſusq́ue hi dupliciter: aut enim cùm ſe ad Rempublicam gerendam contuliſſent, propter ubertatem, elegantiamq́ue ſermonis, fide ſibi prudentiæ atque uirtutis in populo falſò comparata, ciuitatibus ſuis pleriq́ue exitio fuere. Quo in primis malo, & rhetorum orba ueris ſapientiæ dotibus eloquentia, nõ illæ modo tot præſtantium ingeniorum eductrices Athenæ, ſed cuncta olim Græcia planè concidit. Aut qui non tantum habuerunt roboris, ut ſe regẽdis & moderandis hominum cœtibus iudicarent idoneos, ij ſordidiorem etiam fallendi & decipiendi artem ſecuti ſunt: ut cùm per omnem uagarentur Græciam, adoleſcentes ad ſe uanis pollicitationibus allicerent, quòd his ſe notitiam gubernandarum ciuitatum, & illam præcipuè artem dicerent tradituros, per quam ſcirent illi & tenerent, quemadmodum cauſa inferior (ſic enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſſet: hoc eſt, quemadmodum falſitas ueritatem, æquitatem autem atque iuſtitiam iniuria ipſa ſuperaret. Sophiſtæ hi nominabantur: quorum
quon

quondã multitudine & cœtibus uetus Græcia abundauit, nomenq́ eorum aliquandiu in magno honore eſt habitum. Sed cùm ijdem illi ciuilium rerum peritiam, uirtutisq́ & uitij profiterentur notionem: ipſi uerò moribus atq́ uita à contemptiſsimo quòque nil differrent, ſpreti poſtremò ab omnibus, atq́ illuſi, dederunt locum Philoſophiã uituperare uolentibus, ut id maximè ſecundo populo facere poſſent: in quos extrema in oratione, me quidem perlubente, inuectus eſt Phædrus: qui ſi has huiuſcemodi Philoſophias falſa appellatione in nomen ſapientiæ temere inuadentes, ſumpſit ſibi uituperandas, adſcribat licet ad iudicium ſuum opinionẽ etiã meam: ſin autem id molitur, & agit, ut omnino abijcienda ſit, & repudianda Philoſophia, non eſt nobis committendum, ut deſertam illam & indefenſam relinquamus. NANQVE hercule, inquit ille, hoc etiam reſtat, ut plureis iam pro una Philoſophias habeamus. NON ITA res ſeſe habet, inquam: nec tu iſtam multitudinem artibus ipſis attribueris, ſed facultatibus potius eorum, qui diſsimiliter illas tractant, atque ſuſcipiunt: omnis enim ars una in ſeſe, ſimplexq́ ſemper & eiuſdem modi, non eodem tamen modo adhibetur ab omnibus: quod ne longè abeas, in tua ipſius arte potes, Phædre, perſpicere: cùm enim te oratorem nobis præbeas grauem, atque magnum, quod idem facere nituntur in hac ciuitate

permulti, quid causæ est, quod te dicente concurrimus omnes undique, attendimus, admiramur, tuæque eloquentiæ fulmina quasi extimescimus: quod sentimus idem usu uenire nobis in Camillo Porcio: est enim ille ex tua & disciplina, & amicitia tibi in hac laude geminus, ac propè par. Laurentium autem Colaianum, & hunc stultissimum omnium hominum Pionem, qui obsoletis, & horridis consectandis uocabulis, laudem in his dicendi se assecuturum putat, etiam eludimus, atque aspernamur. Num tu hanc uarietatem & discrepantiam arti, ac non hominibus ipsis attribuis? Omnis ars, Phædre, quæ quidem digna hoc nomine sit, una ipsa in sese, & sui undique similis, dissimilitudine illorum qui eam tractant, dispares aliquando suscipere uidetur formas: cùm ita, ut fit, uariè ex ea ingenia afficiantur, ab alijsque rectè exerceatur illa ars, ab alijs perperam: & in his munus ipsa egregiè tueatur suum, in illis minus id possit. Quod cùm similiter in principe artium Philosophia eueniat, quid obstat, quin tollatur omnis controuersia: & cùm ego Philosophiam ueris laudibus extulero, tu malos Philosophos iure redarguendos ducas? NEQVAQVAM hoc sic abierit, inquit: ego enim illã ipsam accuso, quam tu necessum est confiteare, tot huiuscemodi nebulonum & nugatorum esse ueluti matrem. HOSTIS, inquam, Philosophiæ es, Phædre, asperèque nimium exerces inimicitias. Sed quoniam uideo te nullam omnino

omnino uocem æquis auribus admittere, quæ no-
men modò Philoſophiæ cum honore aliquo pro-
nunciet: aggrediar ad defendendum, ſi pauca antè
de meo officio fuero præfatus. Etenim ego cùm plu-
rimum te amo, idꝗ merito tuo: multa enim ſigna
uiciſsim tu mihi, neque ea obſcura, amoris tui erga
me tribuiſti: & in ijs hoc recens, quòd Curtianum
meum carmen humaniſsimis uerbis proſecutus es:
Tum mihi illud in te uſu uenire experior, quòd ul-
lius unquam uix familiaritate æquè ſum delecta-
tus, ac tua: nihil enim fieri te uno aut amabilius po-
teſt, aut ſalſius: quod ſi ita non eſſet, tuum tamen
excellens ingenium, tua egregia uirtus, humani-
tas, literæ, non ſolùm meam, ſed omnium tibi be-
neuolentiam facilè conciliarent. Quòd autem me
ſæpe & multum monuiſti, ut dimiſſo Philoſophiæ
ſtudio, ad grauiores res tractandas me conuerte-
rem: probaſti mihi in eo tu quidem ſtudium & uo-
luntatem tuam: conſilium uerò & iudicium non ita:
non enim ſi tibi omnia amicitiæ officia præſtare de-
beo, quod faciam equidem ſemper, & faciam ſedu-
lò, iccirco tuis etiam opinionibus annuére ſum ob-
ſtrictus: aſſentatoris eſſet, non amici, ſic agere: ti-
biꝗ ita obſecũdare, ut cùm meam rectè ac commo-
de tutari poſſem, tuam potius ſententiam ſequerer,
atꝗ amplexarer. Illud cũ dolore aliquo fero, quòd
uideo eſſe in hac cauſa neceſſarium, ut mihi tu oppo
ſitus ſis, quem refellere coner: in quo tu meliore

multo conditione usus es, qui tibi Philosophiã quã oppugnares, non me ipsum proposuisti. Quamobrem si redarguendi causa acrius agere interdum fuero coactus, quæso ut bona tua cum uenia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, sed eius confutandæ rationis gratia, quæ ex ore tuo modò Philosophiam ut euerteret, equis uirisq; connixa est: uehementius mihi nonnunquam erit agendum: quod tu in bonã partem accipies, mihiq; pro ueritate, tanq; pro patria propugnãti, hanc curam, & hoc studium etiam ascribes laudi. Illud item peto, si contigerit aliquo loco, ut mihi de re quapiam interrogandus sis, id quod uides in tam graui causa fore faciendũ, facilem te mihi in respondendo, & clementem præbeas. INTERROGES licebit, inquit, sed parcius: nam ego audire continentem orationem malo. GERAM tibi morem, quoad potero, inquã. Sed ut nonnunquã opus est in ea disputatione, quæ ex contrarijs partibus defendatur, inueniundi ueri causa interrogare, & interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter sæpe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci potest: Sic illud non solum Philosophia, uerum hominis etiam mediocriter eruditi prudentia indignum, utrumuis istorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero unde ego nam potissimum ordiar? aut quod initium meæ orationi sumam? an ab eo sapientiæ uerbo, in quo tu omni cum sale, cùm Priscos illos septem, tum

Philo

Philosophiam omnem eludendo exagitasti: in quo etsi nos mirabiliter delectasti, uel uarietate rerum earum, quæ à te ipso proferebantur, uel lepôre sententiarum: tamen, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: cursusq; magis & copiæ, quàm aut distinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrens uidebatur oratio. QVID ITA, inquit: aut quæ nam fuit ista fluctuatio? QVIA, inquam, cùm temeritatem illorum, & arrogantiam reprehendebas, qui primi sapientium sibi nomen, & professionem usurpassent sapiētiæ: nimiumq; sibi eos, & quod ferri non posset, appetijsse dicebas: ea re quidem, quòd (ut aiebas ipse) nihil sit omnium rerum neque in cœlo, neque in terra sapientia diuinius: mirabilem quandam rem profectò, & cæterarum omnium longè maximam, huic sapientiæ uerbo constituebas subiectam. Rursus ubi eorundem leuitatem & inscitiam irridebas, qui professionis suæ titulo inflati, & tumidi, præstare cæteris se arbitrarentur, propter illud unum sapientiæ nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes, fabrorumq; sapientiam in eo & Homerum testem adducebas, nihil huic uoci relinquebas subiectum, quod æstimatione ulla uideretur dignum. Ita cùm duabus disiunctissimis in rebus, una eximia atque primaria, altera porrò abiecta atque ignobili, eodem sapientiæ nomine uterere; quid mirum si fluctuare mihi oratio tua, nihilq;

stabile & firmum in animis nostris constituere uidebatur? Atqui ignosco equidem: sunt enim ista rhetorum: pompam quærunt & gloriam: nec tam exactam in audientium animis earum rerum scientiam, quas tractant, quàm exigui temporis postulant opinionem: non enim docere propositum illis est, sed mouere. Itaque nullis certis in dicendo finibus continentur: quocirca fusiores, & abundantiores semper sint, ut litigiosi uicini terminos, sic isti uocabula, rerum notas confundunt: cumque unius uerbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum est, usi fuerint partem: tum ubertate & copia, numeroque bene compositæ & iucundæ orationis in auditorum animos influentes, uim sæpenumero afferunt ueritati. Contra hæc omnia Philosophia, rem ipsam aperit, ambigua distinguere uult, inuoluta euoluere: hoc ipso tamen imbecillior, quòd ut ferè acerrimæ inter sanguine coniunctos eueniunt dissentiones, sic ista ab ea, cui germanitatis uinculo coniuncta fuerat eloquentia, deserta, non modò minus habet splendoris ad illustrandam, uirium ad confirmandam uirtutem: sed eius ipsius eloquentiæ inimicissimos impetus uix ab sese potest propulsare. Quo utique dissidio (ut antè dixi) magna hæc, quam cernimus, in omni uita exorta est perturbatio. Quòd si mea uox unquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, ut omnibus suis partibus & numeris perfecta, integraque sapien-

tia,ingenuis mentibus restituatur. Ergo in nomine sapientiæ ambiguus Phædrus:Quid in ipsa re? Describsit enim ipse sapientiæ quoque formam ueræ illius atque eximiæ. Audio: Sed tamen eam totam è uulgi iudicijs esse aptam uoluit. Vnde tantum repentè in uulgo autoritatis? Nam & hoc loco quæro, Dixeras illos septem, si populorum suffragio dicti essent sapientes, non habere eos causam iure gloriandi, propterea quòd stultorum de sapientibus iudicium nullum existeret. Quo pacto igitur qui de sapiente nec iudicare quidem possunt, horum iudicijs niti & opinionibus,ea sola iudicabitur ritè sapientia? Sic enim (si memini) positum abs te est: Quicquid in bonis numerarit populus, & quæ studia cunque magni fecerit, in his necesse esse apprime uersari sapientem, si uelit esse sapiēs: nec eum à populi studijs, & uoluntatibus uel tantulum discrepare. Quid habet igitur præclari ista sapientia, si nil aliud ipsa sit, quàm uulgi opinio? Nam nos quidem cùm notionem sapientis, quam in animis nostris natura inseruit, ipsa nominis uoce excitati, cogitando pertractamus:proponimus nobis longe præstantius quiddam,quàm quod assequi, quóue aspirare uulgus ipsum facilè queat: speciemque eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis insit,nihil festinationis, nihil inconstantiæ: quæ quidem uulgi & populorum uitia sunt notissima. Neque est quisquam uersatus inter homines, & qui ipse

ipse modò sibi notus sit, qui aliam formam sapientis mente concipiat, quàm hominis grauis, atque firmi, nequaquam pro temeritatibus uulgi sua studia regentis, sed ipsius ultro moderantis, ultro cohibentis populum, si populus autore eo uti ad capessenda rerum gerendarum consilia uelit, sin minus, sententiam tamen suam præstantis, non populi. Quod de Phocione claro Athenis uiro memoriæ proditum est: qui cùm reclamante populo Atheniensi, dissuasor fuisset eius belli, quod post Alexandri mortem aduersus Antipatrũ, & Bœotios, duce Leosthene, gestum est: resq; initio prosperè Athenas renuntiarentur, essetq; ob eam rem in lætitia, & gratulatione ciuitas: interrogatus, ecquid illa sic cecidisse molestè ferret, quæ contra eius sententiam suscepta essent? Nequaquam, inquit: uerũ tamen ego in sententia mea nihilominus permaneo. Satis declarauit eo responso uir prudens, non ex fortuitis euentibus sapientiam, neque ex leuitate, iactationeq; populari, sed ex grauibus, certisq; consilijs pendendam esse. Et sanè quidem illius exitus belli Atheniensibus extitit calamitosus. Atqui talis nobis ob animum uersatur sapiens, qui frænis sæpe quibusdam quasi contineat populum temere ruentem in ea, quæ concupiuerit: non qui conuellatur ultro ipse, & auferatur à populo: qua specie quidem in sapiente, nihil nec cogitari potest indignius. Tu contrà, nouo de sapiente iudicio uteris, nihilq;
neque

neq; rectum, neq; graue existimas, quod non à populo prius probatum, adscitumq; sit: ut tibi in hoc paulisper assentiar (nam quid uerius sit, mox uidero) Agè sanè, Sit munus primarium sapientiæ studia uulgi persequi: Rationem atq; tempus huius fungendi muneris quæro: non enim semper (ut tu ipse inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cùm uulgus semper uarium incertumq; sit, atque ut in euripis, & fretis undarum assidua est cõflictatio, fluctusq; fluctum identidem & impellens, & reuocans: sic temeritas populorum incitata & uolubilis, contrarijs ueluti æstibus frangat sæpenumero, impediatq; semetipsam: quod erit populo tempus iudicij faciendi, ferũdæq; de sapiente uiro sapientiaq; sententiæ? Tum'ne, cùm repentino aliquo studiorũ motu incitatus, ad appetendum aliquid feretur effusius? An pòst, cùm repræhenso errore, uel etiam sola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat? In hac inquam uarietate, & in his errantibus populi opinionibus & studijs, utrum tandem quasi æstum sequens sapientia, ius suum & nomen ritè obtinebit? ut de Q. Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale gessit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumores ante salutem:
Ergo magis magis atq; uiri nunc gloria fulget.

Atqui gloriam ille istam fuerat adeptus, quòd à

populi uoluntate dissentiens, fortunam Reipub. in discrimen prælij non adduxerat, ob eamq́ rem ab eodem postea populo sapiens est iudicatus. Quæro igitur, quando sapiens? cùm populi & militum incitatis ad pugnandum studijs obsistebat: & quia minus illorum cupiditati obsequebatur, suæ famæ & dignitatis detrimentū accipiebat? At non hoc modo pendeat è uulgi opinionibus sapientia: An pòst, cùm cunctorum uoce & concursu maximè laudatus est, quòd leuia uulgi iudicia contempsisset, suumq́ ipse iudicium fortiter retinuisset? At hoc posteriore populi iudicio, id quoq́ est ab eodem populo iudicatum, nequaquam esse sapientis imperitæ multitudinis studijs obsequi, nec consilia sua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnē partem sapiētiæ iudex est populus: minimeq́ idoneus, cui hoc tantum munus committatur: atq́ id decretis non solùm grauium atq́ prudentum, uerum etiā suis. Verùm hoc fortasse haud ita uult Phædrus, neque omnibus ipse populi scitis sapientiam adiungit: sed ea sola in hanc laudem recipit, quæ non mobilia & uaga, sed firma constantiaq́ sunt, nec ulla unquam uicissitudine permutantur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat stabilia atque rata, quæ semper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, uoluptates: huc enim conuersam omnē uult esse sapientiam, ac in his potissimum appetendis, cum populo eam ait consentire oportere: musq́

nusq́ sapientis præcipuum esse, ut referat is ad sese omnia quæ concupiscat populus; partesq́ suas in ijs longè principes esse studeat, neq́ alium esse arbitretur, qui illis potiatur, se ipso digniorem. Quod si ita sit primùm, quî conuenit, eundem populum, quem temeritatis & inconstantiæ plurimarum rerum arguas, atq́ condemnes, repentè una certa in re, & ea quidem maxima, idoneum statuere sapientiæ autorem? Quis hoc sic diiudicauit? Quis distinxit? Quis has ueluti prouincias sic partitus est? ut ex eodem autore quæ prodeunt, horum partim sapienter decreta existimari debeant, partim stultè. Deinde, si hæc semper fixa de diuitijs & uoluptatibus populi est opinio: quomodo tu non frustra illam nobis imaginē ante oculos effinxisti, qua paratum ad subitos excursus sapientem constituebas: cum quidem eum ueluti Scytham aliquem, aut Nomadam, cui nullum usquam certum domicilium esset, tanquam in rheda collocasti; ad prosiliendū attentum: ut simul atq́ populus nouo æstu aliquo cupiditatis efferuescens, delabi quopiam, confluereq́ cœpisset, eòdem ipse præcurrere & aduolare niteretur? Quid, inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excubandi, uigilandiq́ negotio? & cur non protinus sapientem in ipso opum & uoluptatum regno constituisti, fruentem pacato animo eis rebus, in quibus fructus sapientiæ præcipuè cernitur, nulla eiusmodi ancipiti cura distractum, tanquam rescissurus ali-

quando populus decretum ſuum, & de huiuſcemodi bonis ſententiam mutaturus ſit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quęrendū in primis mihi ſtatuo, Vnde tanta ſit æſtimatio hiſce bonis: Ex ipſis'ne? hoc eſt, ab ipſorum con ditione atq; natura, ut ſint ipſa per ſe & ſua ui æſtimanda? An à populo? eò quòd populus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipſis, quonam ſapienti opinione populi multitudinisq; iudicio fuerit opus? An dubium id eſt, quin ipſe melius & conſideratius multò, quàm imperitum uulgus ſoleat, de eo quod bonum eſt, conſtituturus ſit, & iudicaturus? quippe cùm ſapientiæ in primis ſit, non aliena eam ſubſequi, ſed ſua ipſam iudicia proferre, quæ alij potius ſequantur: aut ne nomen quidem ſuum ipſa retineat, ſi in iudicando alijs conceſſerit. Si uerò bona illa magni iccirco facienda ſunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum ueritate neque natura, ſed tantum uulgi opinionibus bonum: ita in bonis exiſtimatis & opinatis, non in ijs quæ uerè bona ſunt, egregia iſta popularis ſapientia enitebit. Quid ergo illa, quæ uera bona ſectatur, & in illis appetendis utitur iudicio non uulgi, neque imperitorum, ſed ſuo: quo tandem nomine fuerit appellanda? Num ea quæſo indignior habebitur, quæ ſapientiæ nomen obtineat? & iccirco eam popularis ſapiētia anteibit, quòd hæc ueritatem bonorū amplectitur, illa

ipsa duntaxat opinionem? nisi fortè nullum omnino re & ueritate est bonum, omnisq; boni ratio ex sola opinione existit. Quod si ita esse suscipiatur, rursus Protagorea ratio inducatur necesse est, nihil re ipsa uidelicet, neque natura uerum, neq; bonum esse: sed quale cuique quid uideatur, id illi tale existere. Quæ positio Sophistæ in primis (ut tum habebatur) nobilis, diu & multum in Græcia iactata, ad extremum doctissimorum disputationibus fracta, atque conuicta est. Etenim tum perspicuè est demonstratum, si ita se res haberet, primùm, contraria in eodem & repugnantia simul conuentura esse, quod nullo modo fieri potest: quippe cùm contrariè diuersis de quaq; re uideatur: deinde artem omnino nullam neq; scientiam habere locum posse: nihilq; interfuturum esse inter doctissimos & imperitissimos, neque inter eos qui omni rerum prudētia usuq; se excoluissent, & eos qui nunquàm animum omnino ad agendum quippiam, aut considerandum appulissent: Ita omni omnium rerum penitus sublato delectu, omnibus cōsilijs iudicijsq; peremptis, fore planè nihil quo res rei ulli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis disceptationibus omissis, quæ latiores sunt, quàm ut angusta & breui oratione concludi possint: ad ea quæ nobis sunt propiora redeamus: idq; dicamus, quod reticentibus etiam nobis necesse est intelligi: si boni uerique ratio opinionibus duntaxat pendenda sit, po-

pulum ipsum iure unum appellari conuenire sapiē-tem: Quippe cùm plurium concors consentiensq; opinio, singulorum sententijs sit anteponenda: Populus itaque solus sapiens. Quî ergo nobis constamus ipsi, dum hoc communi loquendi more errorem, inconstātiam, uanitatem populis ascribimus? uerbaq; stultitiam & temeritatem significantia, in genere sapientissimo usurpamus? Num aut maiores fortè nostri aberrauerunt hi, qui rebus imposuere nomina? aut nos illa ipsa nomina perperam præposteréq; accipimus, alienaq; prorsus loquimur, cum ordinem, grauitatem, constantiam, cæterasq; huiusmodi uirtutes ab errore leuitateq; disiunctissimas, unanimes comites sapientiæ attribuimus? At enim æquius multò est unum concedere sententijs plurimorum, quàm unius plurimos: sic enim dicebas: Quid cùm plurimi ex contrarijs partibus dissentiunt, multitudinesq; ipsæ inter se sunt discordes: numeróne semper, nūquam autem ponedere grauitateq; disceptantium lis diudicabitur? Quid cùm non hominibus solùm, sed populis uniuersis diuersæ sunt sententiæ? Lacedæmone furari ingenuis adolescentibus est permissum: Athenis nihil minus. Contrà, Atheniensibus lege ocij erat mulcta: at liberale uel maximè id apud Lacedæmonios. Ex quo illud legati Spartani dictū, qui Athenis quendam damnatum ocij duci cùm uideret, quæsisse fertur perstudiosè, quis esset ille, qui tam

liberalem subijsset mulctam. In dissimilibus ergo duorum principum populorũ opinionibus & sententijs, utram tandem ueriorem & sapientiæ congruentiorem dicemus esse? aut si non facile id est iudicatu, tuam scilicet, Phædre, sapientiam adsciscentibus: constituemus quidem hoc certè, quod est necesse, hominem unum atque eundem Lacedæmone sapientem, Athenis stultum fore: ut cùm secum foras extollere domesticam sapientiam nequiuerit, in alienam ciuitatem, quemadmodum hospes, sic etiã, insipiens introijsse dicatur. Verùm ut congrediamur propius, ac de eo ipso genere bonorum, quò Phædri ista in primis aspirat sapientia, de diuitijs inquam, ac uoluptatibus uerba faciamus, quando horum bonorum iudicium omne ipse attribuit populo: si uaria existant hac quoq; de re populorum decreta, quid erit tandem statuendum? Lacedæmone durissimis Lycurgi legibus, quoad illæ uiguerunt, neque ad pecuniam, neque ad delitias aspirauit quisquam. Nemo igitur illis tot seculis in ea ciuitate sapiens: ne Romæ quidem, qua tu è ciuitate exemplũ omnis sapientiæ & uirtutis in nostros animos transcribebas, primis illis CCCC. LXXXIIII. annis diuitiæ admodum in usu, aut in honore ullo fuere: neque publicè id adeò; neque priuatim. Ac publicè quidem, Q. Fabio Pictore, L. Quintio Conss. nummus in hac urbe primùm argenteus signatus est, annis quinque ante primum Punicum bellum

bellum: cùm antea graui ære, inepto ad coaceruandum, ac seponendum, omnes uterentur: priuatim uerò qui argẽtum posside re comperti essent, hi neque legum pœnas, neque censorias notationes effugerent. Ita in hanc urbem aditus omni illo tempore sapientiæ interclusus fuit: nisi forte tum populi Romani opinione & iudicio, ex alieno quodam genere sapientia extitit, non uoluptatis & copiarum, ut nunc est, sed abstinentiæ, frugalitatisq; magistra: cuius tamen moris ac disciplinæ temporibus optimis Pop. Rom. non pœnitebat, tum cum ab aratris accersebantur homines, quibus magistratus, curationes, imperiaq; mandarentur, totaq; Respublica committeretur regenda: quorum quidem consilijs, fortitudine, iustitia potissimum effectum est, ut hæc ciuitas ex minima, ad summum rerum humanarum fastigium perueniret: nam ab hac quidem populari sapientia quotus quisque est, qui ad gubernacula Reipublicæ trãslatus, officium suum, atque operam ualde probet populo? Quòd si populum quoque uelim in hac ratione defendere, non'ne id dicam, quod ab omnibus concedi necesse sit? non hosce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris positum bonum est: qui'que quò plurimum in sua ciuitate possint, anxij semper, atque solliciti, omnes intendunt machinas, omni uia moliuntur: sed abstinentes, sed moderatos, sed graues, eos esse,

qui à populis præcipuè & probentur, & diligantur, quorum se fidei libens multitudo ipsa committat. Videtis campum, in quo exultare possit oratio mea. Sed mittamus: sitq́ sanè & Phædro, & populo teste, opum & iucunditatum consectatrix sapientia: Illud quæro: in quo uim & facultatẽ istius sapientiæ ponitis? Vtrum si adipiscatur commoda fortunæ hæc, quæ uos tantopere extollitis: an si uiam, rationemq́ commonstret adipiscendorum? Hoc est, Vtrum in euentu adipiscendi, an in consilio duntaxat insit sapientia? Si in euentu, atq́ ut adipiscatur, quî iam distinguemus fortunatũ à sapiente? aut cur non idem atque unum fortuna ac sapientia fuerit? Et quidem hunc honorem in scena & à Comœdia cernimus Fortunæ datum, Centum doctûm hominum consilia hæc una deuincit Dea Fortuna: atque hoc uerum est, perinde ut quisque ea utitur, ita præcellet, atq́ exinde sapere eum omnes dicimus. Bene ubi cui discimus consilium accidisse, hominem cautum eum esse declaramus: stultum autem illum, cui uertit malè. Nostis carmen profectò, quo, scenæ uulgiq́ iudicio, in sede sapiẽtiæ fortuna constituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna secus sentit: Fortunam insanam, & cæcam, & brutam perhibent Philosophi, saxiq́ instar globosi prædicant uolubilem. quî enim ea poterit uolubilis atque insana esse, si cum sapientia semper coniuncta sit? Quanquàm Pacuuius (quod ita Phædro

uideatur necesse est) nequaquam satis idoneis testibus Philosophis, fortunam in crimen & in uituperationem uidetur accersere. Sed persequamur, ut cœpimus, hocq; urgeamus: si in adipiscendo & potiundo uitæ commoda sapientia tantummodo sit, nihil inter eam, interq; fortunam interfuturum esse, casuq; & fortuito quenq; effici posse sapientem: ut enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita sapientiam e uestigio fuerit consecutus. Vbi circunspectio igitur, ubi consilium, ubi illa accurata & diligens consideratio, quæ habita est semper propria sapientis? qui se nunquã in præcipitem locum committit, certáque ratione dirigens appetitiones suas, diuitias & potestates sæpenumero prætermittit, quò se bona existimatione in populo communiens, ueras uitæ uoluptates, quæ ab honestate & innocentia seiunctæ esse non possunt, tranquillo animo consequatur: nihilq; unquam molitur, in quo subductis calculis non plus consilij & rationis insit, quàm fortunæ. Quòd si non tam in adipiscendo, quàm in acutè acriterq; peruestigando quibus ad fortunæ præmia itineribus ueniatur, sapientia magis elucescit: equidem non negarim hoc sapientiæ munus magis congruere. Adest enim, iam consilium & cogitatio, quæ sunt cognata & familiaria sapientis. Sed quid, si, omnia ipsa cum egerit, uehementerq; elaborauerit (quandoquidem euentum atq; fortunam præstare nemo potest) spe & conatibus

bus suis fuerit decepta: retinebit'ne sic elusa atque irrita, sapientiæ nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falsum erit in explorãdo, & indagando spectari sapientiã: rursusq́ omnis sapientis approbatio à casu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit, poterit iam certè esse aliquis sine fructu ullo & sine emolumento sapiens. Quod neque tu Phædre ita uis, & ego maximè alienum à sapiẽtia statuo. Quid enim, rem'ne unam omnium pulcherrimã & maximã, ad quam nostra uota & desideria præcipuè cõtendunt, possideri sine fructu, atq́ adeò sine maximo fructu, in animũ inducere poterit quispiam? non cadit hoc in cogitationẽ hominis, nostræq́ id mentes penitus respuunt: potius quicquid uitam exornat atq́ excolit, facitq́ ut pacatè & splendidè, & cum uoluptate uiuamus, totum consilio & sapientiæ refertur acceptũ: ut cui sapientia ipsa adsit, ea illi inutiliter & sine maximo fructu nequeat adesse. Relinquitur igitur, ut iunctũ utrunq́ & cõpulatum, sapientiã cõstituat: hoc est, ut uera, germanaq́ sapientia sit, cùm potiri fortunæ bonis, tum studio ijs nostro, industriaq́ potiri. Quòd sic recordor abs te fuisse positum, iucundiora esse munera fortunæ, quæ aliquis labor antecesserit & molestia, q̃ ea quæ sua sponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentione ipsa molestiæ percipiatur uberior. Si inquã ita sit, suauioraq́ sentimus, quæ cum labore quodã & solicitudine animi, nobis ipsi expugnauimus, q̃

quæ ultro accepimus oblata: optanda est mala ualetudo, ut eius prosperæ atq; bonæ lætitia amplior nobis adueniat. Falsò igitur est in cõmunibus uotis usurpatũ, rem esse optandam nobis, non partam labore, sed relictam. Quanq; ista quidẽ leuiora sunt: illud porrò graue, grauiterq; animaduertendum: Quòd si ab industria coniunctè & à fortuna efficiatur sapientia, neq; alia conditio quæpiam modusq; alius apponatur: hoc est, quo cuiq; ordine, qua temperãtia, qua etiam à malis facinoribus abstinẽtia, ad opes & imperia peruenire sit licitũ: nil causæ fuerit, quin quæ ad quæstũ maximè, & ad pecuniã appositæ fuerint artes, eæ potissimũ nomine sapientiæ ornentur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudẽ uocandi, erunt circũscriptores, erunt testamẽtarij. Deniq; quotquot sibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiã quærũt, modò assequãtur id, quod cõcupierint, prouidi hi, & solertes, & sapiẽtes esse iudicabũtur. Quid ergo? hanccine placet constitui sapientiã, & talem eam in hominum conuictus, commerciaq; produci, quæ populatoribus humanæ societatis non solum impunitatem, sed gloriam etiam nominis sui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quisq; ad opes, honoresq; perueniat, & qua ad fortunæ bona nitatur uia? Nam qui iustè & castè id egerit, idemq; ea fuerit constantia præditus, ut maius sibi bonum in uirtute atque honestate, quàm in uoluptatum, opumq; affluentia constituat,

tuat, eum sanè nos uirum bonum appellabimus, maximámque illi fidem rerum omnium habebimus: sapientem uerò etiam, si cum integritate unà & cum iustitia, mentis præterea ingenijque acumen habuerit coniunctum: quod omnino sapientiam in actione mentis, & quasi ingenij uigilia quadam constituimus: quæ si à uirtute & innocentia disiuncta sit, suisque propriè consilijs absque iustitia ueritateque nitatur, non iam sapientia, sed malitia sit nominanda: ut quæ celeres quidem animi motus, & ad uidendum quid expediat acutos: sed eosdem prauos & inconstantes & perfidiosos habeat. Quapropter decuit abs te, Phædre, sapientem tuum ex hoc genere constitui, qui polleret quidem mentis intelligentiæque consilijs, uerùm idem omnia tamen ad uirtutem, æquitatemque referret. Quem tu nunc cuiusmodi, quæso, & quo ex genere nobis effinxisti? occultum quendam & cautum designasti artificem simulandi, dissimulandique, qui cùm specie quadam splẽdida & liberali oculos nostros quasi perstrinxisset: intus autem copi pectore (ut ille inquit) arcana con tinuisset studia malitiæ suæ: tum ut sese ulla aperiret occasio, reiectis inuolucris dissimulationis, ad illa fortunæ bona prorumperet, quorum adipiscẽdorum gratia, nec uiolare ius fasque, nec cæteros supplantare indignum arbitraretur: qui si non uastè ac præruptè, ut de Philosophis ipse dicebas: at elegantiore quadam improbitate magisque concinna, præ

riperet cæteris adipiſcendi palmam. Vafrum inquã nobis hominem, & aſtutum, plenumq́ doli ac perfidiæ deſcripſiſti: atq; eum qui cùm nullam ueram ſpeciem ſapientiæ noſſet, uirtutemq́ ac dignitatem utilitate ſola metiretur, præſtare ſemper arbitraretur pudere magis, quàm pigere: multoq; plus doleret non adeptus, quod concupiuiſſet, quàm in impuritate aliqua facinoreq́ deprehenſus uerecundaretur. Detorquebas interdum tu quidem, & ſplendidis ac ſonantibus uerbis umbram illi appingere uirtutis contendebas. Sed facilè patebat, totamq́ ſe indicabat oratio tua: Dum enim inobſeruatis ueſtigijs aiebas curaturum eſſe ſapientem, ut quò intendiſſet expeditius perueniret: non mediusfidius lucem neque diem, ſed noctem & tenebras quærebas ſapientiæ. Quòd ſi huiuſcemodi ſapientiam eſſe placet, quæ eos, quibus æmulatur, tyrannos imitetur: ut quemadmodum illi ſegregatos ab ſeſe habent omneis bonos, ſeruorum autem & facinoroſorum & barbarorum circum ſe comparant manum: ſic ipſa ueris uirtutibus eiectis, fraudum inſidiarumq́ comitatu, ad opes ſibi acquirendas ſtipata incedat: nimirum nobis prætereà nihil eſt dicendum: quandoquidem non parte aliqua, ſed tota ſapientiæ ratione diſſentimus: nam ego illam ex alieno longè genere, prorſusq; contrario eſſe ſtatuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc uereare, Sadolete, inquit, ut quisq; noſtrum (nam pro Citrario tibi etiam

etiam ſpondeo) ſapientiam cum ſcelere,& cum perfidia putet iungi: neque uerò Phædrus hoc perſpicuè poſuit: uidebatur quidem interdum oratio eius abundans & concitata, labi huc, atque effluere. Sed noſti Rhetorum morem: mihi quidem ratio illa uehementer probatur, nec ſine ueris germaniſq; uirtutibus ſapientiam, nec ſine ſapientia uirtutes ipſas exiſtere: ſapientiamq́; ingenij & mentis actionem, non fortunæ euentum eſſe ducendum. Sed quid ſi iccirco plurimi ſapientia ſit, quòd ea nobis bonæ fortunæ effectrix, atq; adminiſtra eſt: non malis inſidioſiſq; artibus, ut tu modò improbabas, in quo tibi planè aſſentior: ſed uirtutum choro nixa comite, fidemq́; & ueritatem ad omnia adhibens: ut ſapientis ſit honeſtis rationibus uitæ copias conſequi: ſapientiæq́; effectus fortunata uita ſit: num hoc quoque fuerit eiuſmodi, ut alienum grauitate ſapiētiæ eſſe uideatur? Mihi quidem notio illa, quam in animo inſculptam de ſapientia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorq́; occurrit, ſi ſapiētem omnibus ſubſidijs fortunæ florentem atq; ornatum eſſe uideamus: addet enim hic externus copiarum apparatus, illius profectò decori dignitatiq; permultum. DICVNTVR iſta, Galle, ſpecioſè, inquā, & aliqua ex parte etiam probabiliter: ſed uidendum tamen eſt, ne conturbemus. Etenim ſi hoc ita intelligatur, ut ſapientiæ fructus omnis in fortuna ſit, & cùm fortunam adepta erit ſapientia,

tum demum nomine illo digna censeatur: aut nihil ipsa omnino per sese fuerit: aut, quoniam fortunam præstare nemo ne sapiens quidem potest, sine ullo commodo & emolumento adesse nobis sapientia poterit: hoccine igitur tu ita uis? MINIME, inquit: Sed ego cùm maximas per se utilitates in ipsa sapientia inesse statuo, tum arbitror uberius illam fore ornatam, si fortunæ quoque benignitas accesserit. FACILE hoc tibi concesserim, inquã: dum ne illud ita sentias, omnem uim sapientiæ huc intentam esse, ut fortunæ ea nobis conciliatrix sit. Sequitur quidem ferme fortuna sapientiam: rarumq; admodum, & difficile factu est, ut sapiens idem & infortunatus sit. Ex quo dictum ab antiquis, Suæ quenque fortunæ sibi fabrum esse. Sed tamen fortunarum consecutio appendix quædam bonorum consiliorum est: modicaq; semper est, ritè æstimantibus, ad sapientiã fortunæ accessio. Nanque ipsa sapientia maiores sibi multò opes, & præstantiore ex genere in se paratas habet: neq; ex alienis generibus bonorum, sed ex se, & sua ui commendat nobilitatem suam: quæ si domesticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere se cogatur, non iam neq; libera ipsa iuris ue sui, nec ullius compos dignitatis fuerit: seruiet enim necessariò fortunæ, totamq; sese ad illius nutum finget, atque conuertet, ut suum bonum, quod habet in illa repositum, illius ipsius beneficio possit consequi. Quare si huius

ſi huiuſmodi ſapientia ſit, quibus ea, quæſo, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit eſſe prædita? Nam ut ſeruire hominem homini dicimus, non eum ſolùm qui emptus pecunia & mancipio acceptus ſit: uerumetiam illum, qui cuius ipſe rei egens eſt, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cùm propter fortunam ſapientia expetenda ſit, iam non ipſa domina rerum, ſed pediſequa fortunæ exiſtimãda eſt. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipſum appetitur per ſeſe, ſed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur atq; contenditur: ut poſteà finem, atq; extremum quod optabamus conſecuti, horum quæ adhibuimus tanquã adminiculorum ad potiundum & conſequendum, iam ne reminiſcamur quidem: eorum enim cõſumpta opportunitate, nulla reliqua in ipſis remanet dignitas, quæ noſtros animos teneat. Sed noſtrum omne bonum in illo ſummo agnoſcimus, ad quod de principio iam tum tendebamus: ſic ut portu adepto, nauigio non amplius opus eſt: & uictoria conſtituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunæ opibus comparatis, inanis de cætero ſapientia eſt. Igitur in hoc ordine, & tanquam curriculo quodam interuenientium rerum ad alioſq; fines properantium, ſapientia ſi conſtituatur: non ea ſpoliata ſolùm ſuo decore, ſeruiat & ancilletur fortunæ neceſſe eſt: uerùm cum fuerit ad fortunam peruentum,

nullam iam ulterius partem commodi, neq; æstimationis obtineat. Quod est rursus illa sapientiæ notitia indignum, quam in animis nostris natura ipsa descripsit. AGÈ AGÈ, Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione assentiri, fortunam non esse sapientiæ dominam: quæ uideretur fore, si ad eam unam sapientia tota pertenderet: Sed quin sit sapientia ex comitatu bonæ fortunæ splendidior, hoc'ne inficiari quisquam, & deterere dicendo ex animis nostris poterit? QVID possit, inquam, alio loco uidero: Nunc hoc sic habeto: Si acri acie mentis naturam rerum intueri uolueris, te non difficiliter animaduersurum, in tanta uarietate & artium & operum, quanta hominum labor atque industria quotidie efficit: nihil in eis rebus inesse dignitatis, quæ ad propulsandũ incommodum duntaxat, & ad necessarios uitæ usus repertę sint: quòd huiuscemodi quæ sunt, seruiunt omnia necessitati: neq; habent in se quicquam soluti, & liberi: sed alienis astricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incommodum atq; malum à natura ipsa cogimur, idcirco sunt ista ui & necessitate expressa, ut naturæ præstò sint, uitamq; ac salutem hominis custodiant. Nihil autem coactum suapte natura est laudabile. Vbi ergo existit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quæ necessitatis soluta uinculis, ipsi nostræ uoluntati sunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut subsidijs fortunæ conquirendis fulciamus,

& tueamur uitam nostram, quoniam id non sponte, sed naturæ lege atque imperio facimus, hactenus sumus & laudis, & criminis expertes. Quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis est, quandoquidē nulla in hoc animi nostri neq; ex uirtute, neque ex uitio declaratur affectio. At cum superesse incipit necessitatibus nostris diuitiarum copia, & fortunæ quasi quædam ubertas, materiemq; habemus ampliorē, in qua liberè uersari uoluntas nostra, & suo se arbitratu gerere in ea possit: tunc si rectam rationē, consiliumq; bonum administrandis fortunæ facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna sapientiam: sed propter eam causam ornabit, quia ipsa antè à sapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudēs aptaq; dispositio, tractatioq; opum & fortunarum, sapientiæ tota est: atque eadem sapientia ea est, quæ in potestatibus & opibus, omnibusq; bonis, muneribusq; fortunæ, lumen illud accendit pulchri atq; decori: cuius non solùm oculi hominum ad aspectum, sed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipsa quidem fortunæ bona, si per se illa spectes, quid habent in se præclari atq; magni? quæ iacerent penitus inanimaduersa & mortua, nisi actum tanquam animam à ratione utentis acciperent: perinde autem ut quis utitur, ita efficiuntur & laudis participia, & uituperationis: si enim ordine & ratione disponuntur, nihil spectabilius: si per

inconſultam, cæcamq́ cupiditatem effunduntur, nihil fieri poteſt turpius: ut cùm ad homines indignos delata ſunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem, quàm quicquam illis ſplendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna eſt, quod ſuperfluat, ultraq́ uſus uitæ neceſſarios ſit, totum ſupellex eſt, & inſtrumentum liberæ uoluntatis: particepsq́ hactenus & uirtutis & uitij: ex alio genere utile, quàm quomodo ea ſunt, per quæ neceſsitatibus uitæ ſubuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat utilia ſunt: hæc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præſtantiorisq́ utilitatis amore & ſtudio, liberæ in primis mentes & ingenuæ excitantur: plus'que multò ſibi ſtatuunt in honeſtatis decore, quàm in ſalutis incolumitate eſſe repoſitum. An uos aliam eſſe cauſam, & rationem putatis, quamobrem non ſolùm erectioribus animis qui ſunt, uerùm ignauiores etiam alij & demiſsiores, niſi illi ſimilia brutis mancipia omnino ſint, flagrent nimis acriter interdum ſtudio rerum gerendarum: ſeſeq́ adhibendi in aliquod opus illuſtrius, ſui'que ingenij periclitandi cupiditatem habeant inſitam: niſi quòd amplitudinis ſplendore illo ad amandum arrepti, cupiunt ſeſe in illa luce conſtituere, & nobilioris fieri naturæ participes: uegetiore uerò qui ſunt animo, ut requietem nullam inueniant, ut tanquam œſtro quodam exagitati & perciti, The-

miſtocleo

mistocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuq́ cogitent, quàm quemadmodum queant maiores atq́ honoratiores cæteris existere: atque ardorem animi sui, quem compressum, atque retrusum ferre nõ possunt, in illustribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorũ ambitus, hinc magistratuum, hinc omnis opum pecuniæq́ cupido, suscepta quidem illa primò honesti decoriq́ causa, ut in oculis hominum splendidi incedamus, ut aliquid ipsi esse uideamur: uerùm pòst ob inscitiã ueri boni, erroremq́ ignaræ mentis, ad inanem oculorum ostentationem, improbioresq́ exaturandas cupiditates, quæsita atque translata: quam nunc quidem sectãdæ sapientiæ rationem, frequentiorem nimirum magisq́ in populo usitatam, Phædrus omni sua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum uolumus esse, quod rarius quidem est, uerùm multò præstantius: quodq́ amore diuinæ pulchritudinis incẽsum, dignitatem sibi præcipuè proponit: fertur q́ omni studio ad illud potiundum bonum, quò naturæ ipsius instinctu ferè omnes, certo iudicio sanè quàm pauci nouerũt niti. Si Philosophiã nobis ducem adhibemus, quæ se effecturã ampliter pollicetur, ut sine errore ullo, sine offensione, optatum animi nostri ualeamus consequi: quis hoc nobis iure ascribet uitio, ac non laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid statim

nobis expetendum occurrerit, ſed certam conſilij & rationis regulam, cuius quidē ſola Philoſophia magiſtra eſt, in dirigendis noſtris opinionibus perſequamur? HIC CITRARIVS, Probè loqueris, inquit, & contineamus ſanè nos, ſi modò quod pollicetur, præſtare idonea Philoſophia eſt: cuius tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias. TEMPVS admonet, inquam, & res ipſa eò iam me uocat: nam adhuc quidem uelitati magis inter nos ſumus ego atque Phędrus, quàm iuſto prælio cōgreſsi. Nunc quoniam legibus iam, & ritu Philoſophorum diſſerendum mihi eſt, qui captiones uerborum excutiunt, nihilque obſcurum neque ambiguum in oratione eſſe patiuntur: nomē mihi primò ſapientiæ non definiendum nunc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendum locus) ſed in qua ponatur re, peculiariter eſt indicandum. Etenim cùm duo ſint à ueteribus illis uerborum & linguæ repertoribus facta uocabula, quæ ad duas res in tota hominis natura multò præſtantiſsimas, ſignificandas ualeant, prudentia uidelicet, & ſapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum uſum ab optimis interdum autoribus promiſcuè fuiſſe ſumptum: quod (ut mihi uidetur) & ſæpius, & liberius facere ſolet Plato: Ariſtoteles quidem, & prorſus cæteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, ſic diſtinxerunt; ut prudentiam eis rebus

humanis

humanis præficerent ratione consilioq́ gubernandis, quæ in motu & in uarietate semper essent, nullamq́ certam haberent in se, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturum quicquam esset, causam aut necessitatem: quam illi partem rerum opinabilem omnem uocant, habitumq́ animi illis imperantem & moderantem, prudẽtiam: Alteram uerò partem diuinarum rerum & immutabilium, quarum perpetuus semper & uniusmodi esset status, sapientiæ uoluerunt esse subiectam: ut in ijs cernendis contemplandisq́ duntaxat, nullo alio munere, districta sapientia teneretur. Hac diuisionis & nominum ratione, Græci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus & consilijs floruere: quæ in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in communibus moribus minus firmitatis, maior autem uis in subitis populorum scitis, quæ psophismata appellant Græci, extitit. Qua de causa plures Athenis prudentes fuisse memorantur, quàm fuerint Lacedæmone: quòd ualidæ illic leges Lycurgi, atq; firmæ, minus ingenio loci & callidis consilijs dabant. In rebus autem incertis, & uariè se habentibus, maximè existere uideatur prudentia. Quod etiam Phædrum nostrum similitudine induxit, ut cõsiliorum hanc uarietatem, mutationemq́ actionum sapientiæ ascriberet. Sapientia porrò est, ut ex communi hominum sententia cõstituamus hoc nomen: siquidem

dem uerborum usus & significatio à populo, rerũ autem intelligentia à sapientibus est petenda: Sapiẽtia inquam est, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentiæ expertes & essent, & haberentur, in astrorum cœliq́; & rerum illarum sublimiũ ac mirabilium aspectu, contemplationeq́; uersatos, sapientes nominandos Græcia censuit: cuiusmodi septem illos consensu populorum uocatos fuisse, literis proditum est: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbariæ è Græcia expulit, Atheniensem Themistoclem: Quam nos eandem sermone nostro patrio rerum nominumq́; distributionem, acceptam à Græcis, secuti sumus. Quòd si ratio quoque reddenda huius distinctionis sit, nimirum ea esse intelligatur, quæ etiam est in communibus hominum sensibus posita: decreui enim, quoad quidem potero, non difficiles aliquas uobis, neque contortas, sed è medio sumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquisita quadam doctrina, sed parua tantummodo admonitione opus sit. Est hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus insitum, ut unus sese quisque ad res gerendas autorem esse idoneum arbitretur: sibiq́; persuadeat, si ad rectionem Reipubl. ipse adhibeatur, facilè se & magnitudini rerum, & expectationi hominum satisfacere posse. Itaque nemo est ferme tam imbecillo animo tam'que abiecto, qui non aliquam partem prudentiæ, sua sibi ipse opinione ar-

roget

roget: usque eò quidem, ut in genere illo non facilè alteri cedat: & si alium uiderit honore atque autoritate in administratione rerum publicarum sibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, se ab eo putet uinci & superari: qua rursus populari confusaque existimatione, in idem uidetur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudentia quidem, ut uidetis, sic sentiunt omnes: animique habitum hunc communem & uulgarem esse putant: hoc est, in communibus quasi principijs naturæ, omnibus hominibus insinuatum & traditum. Sapientiam uerò, cuius est nomen positum in altissimis rebus, quarum rerum cognitio à uulgo est longè semota, cuiusmodi cœli illa, & cœlestium rerum indagatio est: illis attribuerunt, qui in sola mentis atque animi exercitatione uersati, res in natura abditas, ad quas populus ne aspirat quidem, inuestigare sunt conati. Itaque sapienti unusquisque de populo, in facultate illa & cognitione rerum sublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarum haud ita cedit. Quoniam autem ars ista indagandæ, speculandæque naturæ in suo munere occupata, curam rerum gerendarum non sæpe admodum appetit: suisque oblectationibus contenta, quas & plurimas semper, & maximas habere solet, in hos populares æstus ambitionum & cupiditatum se ne committit quidem: iccirco & totum sapientiæ studium tanquam inane, atque iners à Phædro conuitijs agitatum est; & priscis item tem-

poribus, sapientes in societate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuosicq; sunt existimati. Ex quo & Thales ab anicula, & Socrates ab Atheniẽsi populo, Crates quocq;, Anaxagoras, Democritus à suis ciuibus iure lusi uidentur. His sic demonstratis, accedamus propius ad declarandam Philosophiæ uim; quæ cùm harum duarum rerum præstantium & singularium, sapientiæ, prudentiæcq; uidelicet, siue eas facultates quasdam, siue scientias, siue habitus animi præclaros atcq; diuinos, uelimus intelligere, notitiam & adeptionem, si se sequi uelimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inspiciunda ipsa à nobis est, & undicq; excutienda, an quod profitetur, præstare parata sit. In quo sensim tamen nobis & considerate est progrediendum: ut quoniam excelsum fastigium constituere uolumus, habeant fundamenta soliditatem stabilem. Ac ut, quemadmodum cœpimus, ab insitis in animis nostris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hærentes, sed longa forsitan desuetudine obscuratas, aliquantum opus est extergere, & illustrare, quò facilius mentibus nostris illucescant: agnoscimus sic natura comparatũ esse, ut omnium rerum, quæ gignũtur, & fiunt, præstantior semper sit usus, quàm cuiusque rei effectio. Exempli causa: Fabrica æraria, quæ lebetes, & cacabos, & labra, uasacq; eiusmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deseruiat, & famuletur, opus est, quæ uasis illis utatur: siue ea

ars coquinaria, siue balneatoria sit: atque usque eò quidem deseruiat, ut suum in excudendis illis iudicium ipsa adhibeat nullum: sed tantummodo eius quæ his usura est artis lege ac præscripto moueatur: formam enim ab altera arte & modum efficiēdi accipit: neq; hoc solùm, uerùm id quoq; euenit, ut si æneis uasis, ars quæ utatur nulla existat, ne ærariæ quidem fabricæ in natura rerum sit locus: tanta est uis & potentia ipsius usus, non solùm ut præcipiat, & imperet efficienti arti: sed in numero etiam rerum ut illa sit, tribuat: quod una in arte demonstratum, ualet idem in cæteras: Etenim si non sit qui maritimis cursibus utatur, quæ sese ars pangendis nauigijs addicet? Et si equitandi peritia nulla sit, quis frænorum & ephippiorum fuerit artifex? Denique ut in unum omnia comprehendamus, perspicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earum quæ utantur nō solùm ancillas existere, sed hoc ipsum omnino, quod sunt, & in natura locum & partē ipsæ habent, ab illis totum obtinere. Hoc similiter & eodem modo in natura tota est, in qua nihil est non ad aliquem actum usumq; creatum: sed est fortasse consilium naturæ in plerisq; obscurius: reuelemus igitur illud quoad potest & proferamus: atque ita, uti planè queat conspici. Etenim si esset aliquid in natura rerum quod nihil ageret, neq; ullum sui exhiberet usum: cùm causa fuisset nulla cur gigneretur, ne genitum quidem fuisset: Siquidem nil absq; causa

aliqua gignitur: quocirca eſſet id omnino nihil. Cur quicꝗ́ autem gignatur, cauſa ea eſt, quæ in fini ex-tremoꝗ́ generationis, uel gignenti arti, uel naturæ ipſi eſt propoſita: Vt ſi dicamus, baccas arborum propter eam cauſam genitas à natura, uel ut ex illis paſtus animātibus ſit, uel ut arboribus plantisꝗ́ ad perpetuandam ſpeciem ſuæ cuiuſꝗ naturæ ſit pro-greſſus: uerè quidem dicamus alterutrum, & utrūꝗ etiam ſimul: nam & ad propagandū genus cuiuſꝗ ſuum, & ad animantium uitam ſuſtentandã, fruges & poma à natura creata ſunt: ſed hic tamen eſt finis naturæ aliquantò remotior: quod ſic intelligi uolu-mus, ut naturæ quidem conſilium & procreandi ra-tio, ad hæc ulteriora extremaꝗ́ perueniat: labor au-tem & operatio eiuſdem non perueniat: ut enim pri mùm ad ſpeciē ſuam quæꝗ res à natura perducta, & naturalem facultatem agendi ex ſeſe, & operandi nacta eſt: tunc conquieſcente ibidem naturæ opere, ſua ui ipſa, & ſua ſpōte deinde cætera molitur: quod in feris manifeſtiſsimè cernimus: hæ enim catulos cùm genuerunt, eosꝗ́ nutricatu, & multa aſsiduita-te confouerunt, uſque ad eum terminum, quoad illi per ſeſe niti, & ſibi conquirere uitæ ſubſidia poſ-ſint: tum deſerunt ac derelinquūt illos, atꝗ ad alia ipſæ ſibi naturalia munera conuertuntur. Ex quo patet, naturam, cùm in quaꝗ re ſpeciem illius rei propriam finxerit atque inſignierit, ad peculiarem aliquam agendi facultatem finxiſſe rem illam &

genuiſſe:

genuisse: quæ si nullum sui usum præstaret res aut haberet proprium, uel nulla ipsa specie insignita, nusquam etiam locorum existeret, uel illud frustra retineret insigne. Quid ergo referret, esset'ne insignita, nec'ne esset: uolo enim per hoc insigne accipi, illud suum cuiusque & singulare, quo differt à cæteris, uimq; & naturam habet sibi uni congruentem: quòd si nullam ad peculiarem actionem natum sit, quid, aut quale sit, ne cogitari quidem potest: Quēadmodum de materia intelligimus, illa ultima loquor, in quam & intereunt omnia, quæ dilapsa occidunt, & ex eadem cuncta rursus efficiuntur: hæc enim quòd nulla specie propria insignita est, ne sentitur quidem uspiam esse, nullamq; suā habet actionem propriam: sed tantummodo efficientibus causis parata est, ut ex ea concrescat aliquid, atque gignatur: ubi uerò aliqua iam impressa forma, suum & certum genus in numero rerum accepit, statim ad actiones cōuertitur suæ naturæ proprias: quòd omnis est uis, omnis actio, omnis nitendi aliquid, operandiq; facultas, ex specie cuique rei sua peculiariter insita. Quamobrem, hoc quoque constituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum sit, ad aliquem usum esse genitum, usumq; rei semper effectione potiorem existere, ipsumq; in causa esse, cur quæque res & gignatur, & fiat: uideamus dehinc, inter ipsos usus num discrimen aliquod sit, & differētia eiusmodi, ut alius alio debeat duci præ-

ſtantior: quod quidem dupliciter neceſſe eſt ita eſſe: nam & rebus uti nobilitate imparibus, ad eandem actionem poſſumus: ut ad procurationem rei & priuatæ & publicæ, uel liberis hominibus, uel ſeruis: ad militiam ijs, qui aut ſtipendia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non uſus, ſed res adhibita ad uſum, diſcrimen habet dignitatis & indignitatis: Et ſæpe in ipſo uſu per ſeſe, cùm res illa, qua utimur, eadem unaq́ ſit: ea differentia ineſt, quòd & bene uti & malè eadem re poſſumus: ſed quoniam nihil eſt neque ab arte, neque à natura ad eos fineis effectum, ut peruerſè & præpoſterè in uſum adhibeatur, ſed ut aptè & conuenienter: ſit, quod paulò antè dicebamus uſum rei effectione ſemper præſtantiorem eſſe, nunc ſic nobis interpretatum, ut de laudabili & recto uſu dictũ intelligamus: hoc eſt enim id ipſum, quò contendit natura, & in eo uim ſuam omnem poſitam agnoſcit: ut quodcunque gignitur ab ea, atque fit, id ad exequendum munus ſibi congruens ſit procreatum, atque factum: Quòd ſi & rei, qua utimur, nobilitas, & uſus illius rectus id efficit, ut quæ illo modo aguntur & geruntur, bene, præclarè, ſapienter, utiliter dicantur geri: nulla nobis poteſt eſſe præſtantior actio, neque ad naturam uitamq́ accommodatior, quàm nobiſmetipſis, qui in ordine rerum, ſummum propè & nobiliſsimum genus ſumus, rectè & commodè & cõuenienter uti: in quo & naturæ noſtræ perfectio maximè ineſt, &

uera

uera uitæ felicitas. Ac nos quidem uocabulis abutimur, si quid fortè pronuntiamus in rerum natura se ipso posse uti, nisi quod ratione præditũ sit: nam quæ inanimata sunt, nullo modo ipsa se ipsis, sed illis alia utũtur: quæ autem uitæ & sensus sunt participia, ut uideantur utentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & semetipsis ad conseruationem sui uolucres, atque feræ: itemq́ in aquis quæ demersa animantia sunt, suos rerum sibi congruentium usus habent: non tamen usus illiusmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quòd non à soluto, & libero animi iudicio, sed tantùm ex instinctu naturæ proficiscuntur. Qua etiam de causa, eodem semper propemodum fiunt modo: non enim uisis & imaginibus rerum, quæ occurrunt, atque offeruntur, resistere bruta possunt: sed permouentur & cedunt, eoq́ necessariò feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atque mirabili, à natura ipsa locupletati sumus, non in appetitu potissimum insistimus, quærentes quid uel delectet duntaxat, uel prosit, quæ duo nobis cum brutis communia sunt: sed sequentes nostræ naturæ diuinum ducem, ad illa expetenda in primis ferimur, quæ sunt ipsorum uel præcipua bona Deorum: ut decus, ut laudem, ut dignitatem, ut amplificationem quandam nostrimet, & quasi ex hominibus in Deos conuersionem, potissimum persequamur

mur:quorum quidem bonorum, neque participes nobiſcum ullo pacto belluæ ſunt, & nos in his uerſando ac proficiendo, id certè aſſequimur, ut perficienda ac perpolienda natura noſtra, cognationem noſtram cum Dijs arctiorem faciamus. Proprium igitur naturæ noſtræ munus tum maximè obimus ac fungimur, cùm ad ea quæ ſunt laudabilia & honeſta, uſum noſtrimet adhibemus. Et eſt hic quidem rectus noſtri uſus, ad quem ſumus facti à natura atque geniti. Sed quoniam ea ipſa ratio, quæ, ut tanti boni conſequendi facultatem habeamus, uim nobis præbet: eadem etiam dat menti noſtræ libertatem, & conſectandi huius boni, & aſpernandi: neq; ulla ad alterutrum neceſsitate nos aſtringit: iccirco ad utram partem nos dederimus, iure nos inſequitur laus, aut uituperatio: Quorum neutrum, ſi ad alienum præſcriptum agere omnia nobis eſſet neceſſe, ad nos ipſos pertineret: ſed eò potius referretur, unde illa nobis inuecta eſſet neceſsitas. Quamobrē, ut concludamus: cùm in ſolis nobis iure poſsit pronuntiari & aſſeri, nos eſſe unos, quibus conueniat nobis uti, quòd ſoli ex libera uoluntate id agamus: ſit autem una quæque res nata ad id agēdum, quod ipſi eſt rectiſsimum: uel in primis confitendum eſt, nos ad uſum noſtri rectum & laudabilem eſſe natos. Verùm iſta laus nō ſimplex, neque uniformis, ſed in duas partes principes diſtincta: ſuos deinde unius cuiuſque partis & uarios habet gradus: non

enim

enim in ijs quæ ratione recta geruntur, pulchrum & conueniens in omnibus idem est: sed plurimum interest, ut semper consilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finium enim diuersitas, differentiam quoque actionum facit: in quo illud accuratè est animaduertendū, omnium rerum quæ sint, fiant, atque gerantur, bonum in fini atque in extremo esse positum: quò cùm peruenerit, res quæque conquiescit. Porrò bonum cùm dicimus, id uolumus intelligi, quod cuique naturæ potest esse optimum: siue illud splendidis & magnificis uerbis exponendum sit, ut quod pulchrum, decens, honestum: siue commodis & uoluptabilibus, ut salutare, iucundum, utile: sunt enim omnia hæc uocabula cum bono ipso tanta cognatione constricta, ut diuelli non possint. Sed ad nos ut reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quæ recta à nobis ratione gerūtur, in fini semper inest. Interest igitur, cuiusmodi sit ipse finis: qui prima, ut dicebamus, diuisione est duplex: quòd aut extra nos, aut in nobis ipsis est situs. Etenim cùm quid suscipimus & molimur, si alterius cuiusdam rei extra nos efficiendæ causa id agimus, non in nobis, sed illa ipsa in re quam effecerimus, bonum omne hærebit: si uerò nostra actio nihil spectabit externum, sed in se ipsa conuersa, finem suum & ultimum intus continebit: tunc erimus nos ijsdem qui agimus, totius boni ac decori compotes. Superioris generis artes ferè sunt

omnes, quæ in ſubiecta aliqua materia, corpore & manu operãdo uerſantur: cuiuſmodi ſtatuaria eſt, & ædificatoria: quarum quidem artium & ſimilium cæterarum, facultas omnis & apparatio, non ſe ipſa finita eſt, ſed ad aliud extra ſe tendit, & elaborat extremum, in quo ſuum bonum poſitum ſibi ſentit. Quæ uerò ex uirtute geruntur, & ex animi quadam moderatione, quoniam ſe ipſis terminata ſunt, ſuo ipſa, & eo inſito fruuntur bono: neq; id in alio, quid ſit à ſe diuerſum, exponere coguntur. Approbat hoc tacito ſuo, parum quidem in uulgus notato animaduerſoq; iudicio, natura ipſa: quæ in templis & ędificijs magnificè ſtructis, ſimulachriſq; affabre factis, facit nos nec opinanteis, oculos menteṁq; defigere, opusq; ipſum intueri: ab eo uerò, qui fuerit operis artifex, auertere, atque amouere: quod ratione ea fit, quia bonum artis in opere ipſo, tanquam in extremo & fini, non in artifice ineſt: incredibile autem eſt, quantopere nos & amore boni natura ardeamus, & aſpectu delectemur. Itaque nemo unquã fuit, qui nõ Iouem Phidiæ multò magis, quàm Phidiam ipſum ſit admiratus: at ubi actum aliquid eſt magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiusq; hominis talibus actionibus referta uita ſit, in quibus præſertim adhibita fuerit conſtantia: quòd non ſubiti animorum impetus, ſed liberum, cõſideratum, perpetuumq; iudicium factis tribuit dignitatem: tunc, quoniam bonum omne in eo ipſo

ipso inhæret, qui sese in his sæpenumero probauit, concursus in eo fiunt, & spectationes, & admiratio eiusmodi, illa ut dicantur, Hiccine est Telamon ille, quem spectabant, cuius ob os Graij ora obuertebāt sua? Themistocles quidem post explicatā maximis è periculis, & suo unius consilio liberatam Græciā, cùm ad Olympia accessisset: ac multitudo, quæ ad ludos frequentissima conuenerat, dimisso certaminum spectaculo, ad eum unum intuendum cōuersa omnis esset, maximum tum se laborū suorum præmium percipere dixit. Et re uera, auersis etiā nobis, & aliud cogitantibus, tacitè insinuat ipsa natura, ut eas potissimum actiones appetamus, quarum splendor & dignitas in autore ipso permanet: non in alio extrà opere quopiam est spectanda. Sed quorsum hæc tot & tanta? Nempe huc ut ueniremus, quod iam breuiter compræhendendum est: summam esse hominis præstantiā ac nobilitatem, rectè semetipso uti, ad eos quidē usus, ex quibus decus, & dignitas, & pulchritudo: non in externa aliqua re, sed in eo ipso, qui utitur, hæreat & constituta sit. Hoc si aliena lege, præscriptoq; gereretur, & ad tenendū uitæ ordinem hunc atq; cursum, sine errore ullo natura sola sufficeret: non esset, opinor, causa, cur disciplinam aliquam agendæ uitæ quæreremus: principijs enim naturalibus abūde suppeditati, superuacaneis laboribus & curis non implicaremur. Si uerò hoc lumine obscuro atque occulto, naturæ quidem ipsius in-

ſtinctu, ad magnas quaſdam res appetendas agi, & ſtimulari nos ſentimus: quæ uerò illæ res & cuiuſmodi, quóue in loco poſitæ, & conſtitutæ ſint, propter ignorantiã minime ſæpe animaduertimus: nobisq́ tanq̃ in tenebris errabũdis, aliud pro alio frequenter accipitur: ex quo offenſiones, & peccata, & præcipites lapſus, ſcopuli deniq; uitæ penè innumerabiles exiſtunt. Amabò ſi qua eſt ars, aut ſcientia, quæ ſe nobis caliginem hanc ab oculis erepturam, iterq́ rectã demonſtraturã polliceatur, & ad eos fineis nos deducturã, qui maximè è natura ſunt, & in queis ſumma & abſolutio uitæ noſtræ contineatur: erit'ne quisq́ tam abhorrens ab æquo, & bono, qui ad hanc uocẽ occludere aureis ſuas, tantiq́ promiſsi magiſtram deſpicatui ducere, & præterea exagitare cõtumelijs audeat? Atqui hoc promiſſum, hoc munus, hoc officiũ Philoſophiæ eſt: illaq́ nobis hanc doctrinam pollicetur, ut nobis q̃ optimè uti, & dirigere actiones noſtras ſine errore ullo poſsimus. Quid ergo eſt? Nihil'ne hoc uobis uidetur: an cæterorũ omniũ longè maximũ? nam reliquis quidẽ rebus cùm utimur, agro, ueſte, ędibus, equo, mãcipio, neq; omni tempore illis, & cum eis unà nobis quoq; ipſis utimur: noſtri autẽ uſus, cùm plurimus ubiq; eſt, tum nullo unquã uel minimo temporis momento intermittit: ſiue enim laboramus, ſiue requieſcimus, ſiue ruſticamur, ſiue ſumus urbani, ſiue publicam agimus rem, ſiue priuatam, ſiue cum alijs, ſiue

ſoli

ſoli nobiſcum,ſiue in ſerijs, ſiue in ludicris ſumus: nulla unquam eſt intercapedo temporis, quin aſsiduè, perpetuò, ſine intermiſsione ulla, nobis ipſis utamur: quod, cùm in omnem prorſus uitam permanet, atque pertineat, ſi prauè perperamq́ agatur, miſeram mehercule & infelicem neceſſe eſt à nobis degi uitam: contrà ſi bene, ac prudenter, beatam atque felicem. Hoc totum igitur eſt, quod Philoſophia profitetur: daturam ſe nobis uiam & rationem, qua nobis ipſis quàm rectiſsimè utamur: quod cùm promittit, eadem nobis opera beatam uitam ſe daturam promittit. Atque hæc eſt illa una omnis ſapientia, quæ nos ſimiles Deorum immortalium, & eorum uitæ æmulatores eſſe facit: quæ ſola conſtituit beatam uitam atque confirmat, ſi nobiſmet ipſi aptè, decorè, commodè ſemper utamur. Quam quidem ad excellentiã cognationemq́ diuinam, niſi lumen nobis Philoſophia præferret, non modò aditum nõ inuenire, ſed ne ueſtigio quidem ullo duci ad indagandum poſſemus: ut ſine ſenſu, ſine guſtu, ſine ſapore ullo præſtantiſsimæ uitæ, futuri ſemper fuerimus, niſi ducem nobis ad uiuendum adhibuiſſemus Philoſophiam. Declarat hoc, & magis quidem quàm uellem, communis hominũ uita: quæ uulgò ignara ſuimet, ſeſeq́ in uſum quemadmodum adhibere debeat, parum attendẽs: in tantis uerſatur errorum, & ignorantiæ tenebris, ut non incredibile modò ſit, tantam uim mentis at-

que ingenij, quãtam in hominibus natura inseruit, cæcamq́ꝫ, & propè amentem aberrare rationem: uerùm etiam miserandum. Quotus enim quisque est, ex eo genere etiam hominum, Phædre, qui sapientiæ illius tuæ præceptis instituti, diuitias & potestates sibi potissimum asciscũt: qui cùm sibi optimè consulere credat, dum bonum illud occulto naturæ instinctu appetit, cuius formã & faciem propter ignorantiam nesciat, non ruat præceps in aliquod dedecus: eosq́ꝫ æstus animi, atque angores contrahat, qui uitam efficiunt amarissimam? Neminem nominabo, neq́ꝫ sanè necesse est: obruimur enim exemplorum copia. Sed certè communis uita usque eò ueris bonis, & recta uiuendi regula, ac ratione orbata est, ut neque in cupiditatibus modum, neque in aduersis secundis'ue modestiam sciat retinere. Cuius quidem erroris tam latè diffusi, tamq́ꝫ uniuersi, correctionẽ, sola Philosophia pollicetur, si qui reperiantur, qui se illi curandos instituẽdosq́ꝫ permittant. Sit igitur hæc à nobis, tanquam primis ducta lineamentis, simplex adhuc, & inchoata Philosophiæ descriptio: esse eam scientiam uidelicet, semetipso rectè conuenienterq́ꝫ utendi: atque ita utendi, ut totius hominis usum, & uniuersam in homine rationem ipsa complectatur. Nam cæteræ artes atque scientiæ, quæ nominatim alicui certo generi addictæ præfectæq́ꝫ sunt, & in eo uno uersantur, nõ sunt hominis propriæ ut homo est, sed talis hominis

hominis, puta geometræ, aut ſtatuarij, aut muſici. Philoſophia autem totum illud ipſum quod eſt homo, perficit, atque exornat: id porrò integrũ quiddam eſt, & uniuerſum, è quo ceu fonte ex ampliſsimo, deducti riuuli, in ſingulares deinde, & limitibus certis circunſcriptas diuiduntur artes: in quas ſingulas tantum de homine ingreditur, quantum de ratione, quod multò quidem contractius, anguſtiusq́ eſt, quàm totus homo, & tota ratio. Quare quæ uniuerſam rationem ſcientia perpolit, ea meritò ars artium nominanda eſt, & ſcientia ſciẽtiarum. Sed quando primam Philoſophiæ quaſi formam delineauimus, ducendi nunc colores ſunt, ſingulaq́ illuſtranda: & omnes eius pulchritudines, quæ innumerabiles penè ſunt, in ſuo lumine collocandæ. Diximus Philoſophiam ſcientiam eſſe bene & laudabiliter ſemetipſo utendi: in eoq́ munere, ſi quis id aptè riteq́ exequatur, beatam uitam præcipuè contineri diximus. Nunc iſtud ipſum munus præclarum atque eximium, quibus ab initijs naſcatur, intelligi nobis oportet: nempe enim rectum nullius rei uſum tenere poſſumus, niſi prius cognouerimus, quid illa res ſit, & quam uim habeat, quasq́ ad res agendas à natura ſit parata. Itaque primo inceptu, ſtatim ad præceptum illud reuocamur, quod in foribus Delphici templi inſcriptum, quia ſuperius ingenio uidebatur eſſe hominis, uni omnium Deo prudentiſsimo eſt attributum: Nos uidelicet

ipſos

ipſos ut noſcamus. Et nimirum ſi commodè uti nobis ipſis uolumus, ab hac cognitione proficiſcamur oportet: quî enim poterimus rectum tenere iter, ſi neque naturam noſtram ipſi, nec quæ naturæ conſentanea ſunt, percepta habuerimus? Noſcendi igitur nobis noſmetipſi, & in id curriculum uitæ inducendi, in quod natura ipſa nos immittit. Quæ ſanè noſtrum cognitio, non ab exquiſitis & abditis primò rationibus, ſed à communi hominum intelligentia petenda eſt: fit enim poſteà increbreſcente ſtudio, & progredientibus rationibus, ut noſtri nobis notio in dies reddatur certior. Quæ ex his quidem in præſentia quæ ſunt in promptu, & omnibus patent, explicanda nobis eſt, in conſpectuq́ue ponenda. Perſpicuum enim eſt, idq́ue planè extat, treis eſſe in hoc inferiore mundo animantium naturas: quorum partim uiuunt duntaxat, idq́ue alieno munere, nihil ipſa afferentia ex ſeſe, quam ob rem hoc magis, quàm illud ſequi, & appetere uelle uideantur: quam uitam degunt cuncta ea, quæ tenentur ſŏlo infixa, eamq́ue uegetabilem uitam appellamus. Partim iam ſenſibus prædita, & ſuum aliquod nacta uiuendi iudicium, uim habent à natura inſitam diſcernendi quodcunque oblatum illis fuerit: idq́ue uel appetendi, uel aſpernandi, uel inſequendi, uel fugiendi. Tertium porrò genus & reliquum eſt, quod cùm ambo iſta contineat in ſeſe, ut & uiuat, & ſentiat: habet præterea præpoſitam hiſce omnibus,

& an

& antecellentem honore, atque imperio, rationem, ſupra quam nullus iam eſt ullo ex genere uitam hîc degentium, nobilitatis aſcenſus. Atque hæc tria ſimul copulauit in genere humano, intexuitq́ natura. Sed duo hîc animaduertenda ſunt, unum quod patet ex ſe, manifeſtumq́ eſt, in his tribus ſcilicet naturæ quaſi generibus, quod maximè neceſſariũ ad uitam ſit, id cæterorum eſſe indigniſsimum, maximeq́ ignobile: quod iam cum ſuperioribus noſtris ſermonibus congruit, quibus dignitatem à neceſsitate nunquam non ſegregatam eſſe diximus: & re uera ſeruum ſemper eſt natura id, quod obnoxium neceſsitati eſt: liberum enim ius ſuum nullum id habet, ſed ad alienum imperium præſtò eſt ſemper, nec ullo dignitatis ſuæ honore cenſetur: hoc itaq́ unum non tam nunc quidem poſitum à nobis eſt, quàm à natura omnibus propoſitum, animam illam quæ uitæ ſoli ſit attributa atq́ addicta, quam uegetabilem appellamus, in toto animali genere longè ſubiectiſsimam atq́ ignobiliſsimam eſſe, infimumq́ eam locum obtinere. Alterum uerò duorum, quæ diximus, diligentius aliquanto nobis eſt attendendum: omnem uidelicet naturam, quæ non ſolitaria ſimplex'ue ſit, ſed ex pluribus quaſi rebus conflata conſiſtat, genus habere ſuum, propriamq́ generis appellationem, ex illa parte ſui, quæ in quaq́ re eiuſmodi princeps ſit: quòd in coniunctione plurium, uni ſemper naturæ traditus principatus eſt. Quod

cùm ita ſit, & in nobis longè dominetur ratio, principatumq́ ipſa teneat: quicquid ſumus ipſi, totum id accipimus & poſsidemus è ratione, ut ſit ratio illud ipſum planè, quodcunque eſt homo: Sequitur deinceps, ut diſtinguamus quæ harum partium cuiuſq; uis, quæq́ facultas ſit, ſeorſum primùm & per ſe, deinde in iugatione cum alijs partibus copulatuq́ expoſita: Etenim aliud eſt, quòd unaquæq; animæ pars per ſe ſingulariter agere nata eſt: aliud, quòd in aliarum partium comitatu & coniunctione: quòd naturæ ſimplicis, ſimplex eſt actio: conflatæ, mixtæq́ coniuncta. Sed de mixtis mox: nunc ſimplicia illa munia, atque officia ſingularum animæ partium uideamus. Ac illius primùm quæ ſine cura ulla noſtra, ſine rectione uiuit in nobis ac uiget, quam uegetabilem animam nominamus: ea enim eſt qua alimur, & ſuſtentamur, & extenuamur, & augeſcimus, accipimusq́ habitum hunc, & figuram corporis quæ in nobis eſt, & fingimur carnibus, oſsibus, neruis, cute, ſanguine, & ad gignendum quod in eodem genere ſimile nobis ſit, natura proni ſumus: cui ſunt animæ quædam membra attributa, quæ ſine nutu noſtro, & conſidant, & excitentur, eaq́ eſt una fundamentum & ſtabilitas animarum reliquarum: quæ niſi adeſſet, neque ſenſus in nobis, neque ratio eſſe poſſet: & tamen ipſa ita eſt neceſſaria, ut ſit reliquarum longè infima. Atque hactenus ferè huius animæ pertinet poteſtas. Illa

uerò

uerò ſentiens, quæ aliquo iam cognoſcendi iudicio prædita eſt, uim habet ſibi peculiarem uidendi, audiendi, tangendi, olfaciendi, guſtandi: atque inter hæc ſenſilia differentias notandi, contrariaq́ in ſuo cuiuſque ſenſili genere diſtinguendi: necnon rerum motus, figuras, magnitudinesq́ percipiendi, oculis quidem & aſpectu quàm maxime, ſed cæteris quoque ſenſibus nonnihil. Eiuſdem eſt animæ officium, ea quæ ſenſibus ſemel comprǽhenſa ſunt, etiam poſtea quàm illa abierint è conſpectu, interiore nihilominus animi facultate quadam, imaginibus repræſentare, & tanquam in theſauro in memoria recondere, aliquantumq́ ibidem temporis ſpatium cuſtodire: quòd illis formis & imaginibus, ad inquirendum maximè aliquid, & ad declinandum, animalia moueantur. Tertia eſt ratio peculiaris generis noſtri, quæ nullo alio in genere animantium cernitur: per quam nos omnibus mundanis rebus præfecti ſumus, cuius munus proprium & primaria facultas eſt, intueri quidem illud primò, & per ſe, quod ſemper idem eſt, atque eodem modo ſe habens, quod neceſſariò immortale eſt, atque diuinum, in eoq́ tanquam in familiari & cognato genere uerſari, ueritatisq́ ibidem paſci cibo, ſuauiore multo, quàm ambroſiæ & nectaris. Quando quidem in eis ſolis, quæ ſibi perpetuò conſtant, & uſquequaq́ immutabilia ſunt, habitat ipſa ueritas, eadem in fluxis & continenter labentibus, tanquam

ſimulachris, & ſimilitudinibus illuditur. Sed ſi ad hæc quoque, quæ non uniuſmodi ſemper ſunt, ipſam conuerti rationem oporteat, in ijs eius ſit officium præſcribere, ordinare, dirigere, imperare: quod huius naturæ præcellentis ac diuinæ ſolius eſt imperandi, & præcipiendi poteſtas. His ſingulatim de unaquaque partium animæ à nobis ſic expoſitis, ueniendum deinceps eſt ad functiones eas, quæ ex partium coniunctione inter ſe, copulatúque exiſtunt: quarum mediusfidius incredibilis eſt multitudo: nec numero ea ſolùm, ſed modis etiam, & conditionibus, multiformis, ac uaria. Sed nos genera duntaxat ipſa perſtringemus: ad minutiſsimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur ſentiente, & uegetante, ambarúmque inter ſe iugatione, atque complexu, primum cura & ſtudium cuſtodiendæ ſalutis, deinde uoluptas, moleſtiaq́ exoritur. De ea uoluptate nunc loquor, quæ maximè ſentitur in ipſa coniunctione moleſtiæ: ut ſitientis eſt ideo cum uoluptate bibere, quia cum moleſtia ſitiat: cuius quidem moleſtiæ ea eſt uis, ut cùm primùm deſierit ſitis, ſimul item deſinat bibendi delectatio: hoc genus uoluptatis (nam eſt aliud quoddam purius, atq; præſtãtius, quod nulla omnino admixtum moleſtia eſt, de quo alio loco fiet mentio) hoc inquã mixtę uoluptatis genus, quod etiã uehementius uideri ſolet, propter appoſitionẽ, adiũctionẽq́ cõtrarij. Dicimus ex hac copulatione

pulatione ſenſibilis,& uegetabilis animæ primò naſci, ut in ipſa quidē uegetabili ſitum, fundatūq; ſit, à ſentiente autem percipiatur, & iudicetur. Verùm habet id terminatas in animantibus cæteris uarietates: in homine uerò ſi rationalis anima huic curæ ſe ſubmiſerit, & ad ſectandas huiuſmodi uoluptates ſit conuerſa, crebrius idem multò & multiplicius factum, innumerabiles illas gignit cupiditates, quas uolitare in anima ipſa paſsimq; diſcurrere ac tumultuari ſentimus. Hinc iræ, hinc reconciliationes in gratiam, hinc amores, hinc odia, hinc libidines, hinc ambitus, hinc ſuſpiciones, obtrectationesq;, hinc alacritates, conſternationesq; animorum, & quæ quaſi capita omnium huiuſmodi perturbationum ſunt, ſpes, metus, letitiæ, dolores. Sed nos his breuiter percurſis, ad illam alterā complexionem, temperationemq; rationalis animæ cum reliquis duabus naturis, accedamus. Ex qua quidem copulatione non pauciores profectò q̄ ex cæteris effectus proueniunt: etſi ex alieno hi tamē ſunt genere. Nanque ipſa ratio, quæ ſi pura ſit per ſe, atque ſimplex, in eo, quod idem ſemper eſt, cōtemplando, perpetuò inhæreat: neq; ſponte ſe uſquā à diuina illa diſiungat ueritate: indidem huc euocata, atque huic corpori nodo inextricabili, quoad in his fuerit locis, adſtricta, comitatu importuno ſenſuum & cupiditatum, deſciſcat à ſemetipſa neceſſe eſt: & ad hæc infirma, inſtabiliaq; conſideranda torquea-

tur: quorum primo obtutu tanquam caligine occæcata atque conniuens, ut quæ ex illo illustri æternæ ueritatis loco, in tenebras repentè uenerit, aduocare sibi cogitur communes quasi administros & suos, & sensuum, per quos item cõmune opus cum illis unà peragat, atque exequatur, fidem, opinionem, consilium, cogitationem: quorum fides quidem, mentis animiq; est assensio, assertioni credentis, quæ sine ratione quippiam confirmet: opinio autem intus concepta existimatio est, non sine ratione quidem, sed tamen infirma ratione subnixa: quæ rem aliquam arbitratur aut esse, aut non esse, aut huiusmodi eam, aut alio modo existere. Ac in his duobus ratio consistit tamen, & requieta est, quòd eo est contenta, quod quoquo modo sibi fuerit oblatum: in illo autem altero pari, consilio, cogitationeq;, iactatur adhuc, positaq; est in motu: necdum eò peruecta, quò affectat & tendit: est enim cõsilium, quasi itineris & uiæ inuestigatio quædam, conquisitioq; adiumentorum, quibus id queamus, quod designauimus consequi: cogitatio uerò eiusdem ferme modi est indagatio: uerùm non ea efficiendi quidem quippiam, sed tantùm intelligendi causa suscepta. Hactenus informata nobis sit, & tanquã leui ducta penicillo agnitio nostrimet: quæ etsi propria Philosophiæ consideratio est, non maxima tamen uidetur indigere admonitione ad spectandum & percipiẽdum. Nunc hoc rationale animal

mal,quod uocatur homo, tribus ex naturis cohæ-
rens, atque conflatum:quod fungi debeat actiones,
& singularum naturarum proprias,& omnium cõ-
munes:fungiq́ ratione, & ordine, si uitam eam ue-
lit degere,quæ felix & beata sit:tradamus Philoso-
phiæ instituendum, ac poliendum; ut uideamus si
dictis eius atque promissis,facta etiam consentiant.
Quid promittit illa autem? nempe scientiam se, &
facultatem homini præbituram, qua is semetipso
commodè uti,& ad omnia rectè exhibere se possit.
Atqui nihil omnium rerum melius, neque præsta-
bilius profectò est:neque ego solus hoc dico, sed tu
quoque Phædre, & quicunque educti liberalius
sunt:nemoq́ potius omnium mortalium tam abie-
cto animo,tamq́ infima & sordida conditione uitæ
est,quin si diligentius consulat semetipsum,& cogi-
tationes suas expendat, hanc huiuscemodi scien-
tiam omnibus anteponat opibus, atque fortunis:
quippe qui ex ea se assecuturum omnia optata sua
confidat,& ad suorum uotorum summam peruen-
turum. Veniat igitur in medium promissum hoc
magnificum,& graue,ut excutiatur à nobis,& con-
sideretur,in quo sic primum ordietur Philosophia.
Etenim fingamus sisti illi à nobis & commendari,
ac de manu in manum (ut aiunt) tradi hunc eum
ipsum,quem cupimus huius tam eximiæ facultatis,
& præclari suimet usus fieri compotem: illa enim,
credo,ut primùm aspexerit adolescẽtem, nostrosq́
sermones

ſermones audierit, hac initio ſtatim oratione ute-
tur: Equidem præſtabo (inquiet) quod pollicita
ſum, uiamq́ bene & beatè uiuendi ſine ullo errore
tradam: ſed opus eſt animo non repugnante: quan-
quàm hoc fortaſſe non ſatis ſit: ingeniũ adſit opor-
tet, & ueluti oculi in corpore, ſic in mente luminis
acies, ad intuendam formam ueræ pulchritudinis à
natura parata: quam poſtea ego quocunque fuerit
opus, meo arbitratu dirigam, atque cõuertam. Sed
quod dixi de non repugnantia, ob eam cauſam di-
xi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas
ſecum è uulgo opiniones, quas nulla noſtra ratio
poteſt euellere; aut enim in aliqua populari ſenten-
tia ſtatuti atque firmati, uelut expetendas præcipuè
eſſe opes, honores ambiendos, uoluptatem ſequen-
dam, ad omnem deinde uocem ueritatis obſurde-
ſcunt: aut etiam ſi rationi ſe præbeant dociles, uno
aliquo uitio, nonnunquam etiam pluribus conta-
minati atque imbuti, permulta ſecus faciunt, quàm
uera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neq́ illis
magna ex me utilitas, & mihi grauis ex ipſis calũnia
conflatur. Videor enim poſtea ob hanc præcipuè
cauſam, ſapientiam tradere, non rerum, ſed uerbo-
rum: quod tamen ſecus eſt: mea enim diſciplinæ in-
ſtitutio, ad res potiſsimum, & ad facta ipſa ſpectat;
formatrix autem orationis hactenus quoque ſum,
ut ſine fuco & fallacijs, cum optimis eam moribus,
& cum præclaris animi cogitationibus uelim con-
gruere

gruere. Quòd si tu (ita enim prosequetur ad adolescentem conuersa) ita ad nos paratus uenis, ut te nobis totum sis permissurus, eijcias è te ipso oportet omnem opinionem alienam constantis & firmæ rationis: animumq́ tuum mihi purum & purgatum præbeas, quo possim ego in eo diuinam illam speciem, quæ à me una fingitur, atque exprimitur magnanimi uiri & uerè præstantis inscribere. Quid respōdebit adolescēs? primùm pudore credo deijciet oculos: pòst nouis quibusdam ardoris stimulis, ad spem magnarum rerum intrinsecus excitatus, quod de Alcibiade scriptum reliquit Plato, flens sese & salutem suam Philosophiæ commendabit. Sequetur itaq; primā illam nostrimet, quam diximus, cognitionem, altera præceptio: ut consideremus attenteq́ intueamur, cùm trium illarum partium, ex quibus cōstituti sumus, singularum proprij & sui fines sint, in queis cuiusq; earum sit positum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem cōflatos, non posse unius tantum partis extremo & fini cōtentos esse: sed quemadmodum treis animæ habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere proposita bona, quorum singula partibus singulis, coniunctè autem omnia uniuersitati ipsi conueniant. Persequamur enimuero quod cuiusq; partis extremum, atque idem bonum sit: quò melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aspicere. Illi igitur parti & animæ inferiori ac ignobiliori,

biliori, per quam sustentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas proposita est, quæ eadem salus & uita est intelligenda, genusq; illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animæ præcipuè est fundatum: utile enim potissimum id uocamus, quod ad salutem & incolumitatem uel dandam, uel conseruandam, uel restituendam etiam pertinet, quod inter reliqua bona maximè necessarium est: etenim est cæterorum tanquam solum, fundamentumq; bonorum, quo subducto, atq; sublato, reliqua non uideantur bona uspiam posse consistere. Atque huius quidem etiam boni participia illa sunt, quæ omni carent sensu: ut stirpes, arboresq;, & cætera eiusdem modi, quorum est natura in toto animanti genere longè subiectior: nihilq; in se continens, nisi quod necessitatis sit: ideoq; honore nullo, nec nobilitate prædita. Altera est natura iam sentiens, uimq; & facultatem habens huiusmodi insitam, ut affici quodãmodo rerum appulsionibus, idq; ipsa sentire, ac propterea moueri ad appetendum, uel ad aspernandum, posit: cuius finis & proprium bonum intelligitur uoluptas: certè enim nisi aliud quid præsit, quod moderetur, & corrigat, semper ut ad suum summum, summeq; expetitum bonum, sensus ad perfruendã rapientur uoluptatem. Tertium porrò animæ genus, quod rationis particeps, uel ea ipsa potius est ratio, cœleste atque diuinum: cuius præ nobilitate ac præstantia, reliqua genera

nera aut nullius quodammodo, aut certè ita parui sint momenti, ut ne comparanda quidem sint: finem suum & ultimum propositum sibi habet, si ipsum per se solum spectes, scientiam & ueritatem: si cum reliquis coniunctum, decus atque honestatem. Est enim honestas, quam eandem dignitatem, decentiã, amplitudinemq́; appellare iure possumus: si acutè inspiciamus, nil aliud profectò, quàm ueritas, cum reliquis aliarum partium finibus, utilitate uidelicet, uoluptateq́; coniuncta. Vt enim luminis natura candens ipsa per sese, & suo quodam splendore lucida, si illustrãdis rebus admisceatur, colores eos excitat, qui uarietate & pulchritudine decentes sunt: Sic ueritas adiuncta hominũ studijs & affectionibus, cùm in agendo, regendo, communicãdoq́; expromitur, illam in primis gignit, quam ingenuæ mentes tantopere mirantur, conuenientiam rerum omnium, & dignitatem. Atq; his tribus finibus proprijs trium partium iam cognitis, in quorum unoquoq; suum cuiq; parti bonum est: uideamus nunc totum hoc complexum, & copulatum, quod est homo, quos ad fineis à natura directum sit, & quam uitam agere debeat, quoq́; modo semetipsum in usum sui adhibere, si ad extremum & ultimum suæ naturæ bonum sit peruenturum. Atq; horum quidem trium, primum illud Philosophia duntaxat docet: reliqua autem duo præterea etiam tradit. Quid est autem quod doceat? Nempe sicut nos coniuncti, & tempe-

rati ex tribus naturis ſumus, ſic tria illa bona in unũ miſcenda a nobis eſſe, & capienda, ſi beatam, & expletam ſuis omnibus numeris uitam uelimus conſequi. Quid ais Zeno? Quid nouas uerborum contechnationes implicas, quibus nos captare, & illaqueare coneris? Bonum eſſe quod honeſtum ſit: Aſſentior, & ex præſtantiſsimo quidem genere confiteor eſſe bonum: At id ſolum bonũ, prorſus nego: niſi aut unicum tantũmodo bonorum genus in natura rerum ſit: quod cuinam quæſo queat probari? cùm omnibus rebus natura & ſpecie inter ſe plurimum differẽtibus, ſuum cuiq; earum in fini atq; extremo ſit poſitum bonum, quod eſſe idem diuerſorũ non poſsit: & ni ita ſit, fruſtra pleraq; creata à natura, & nullos ad fineis effecta intelligãtur. Aut ſi alia quoq; bonorũ genera ſint, quoniam de hominis bono nominatim nũc quærimus, ex unica natura nos, hoc eſt, mente duntaxat & ratione, oporteat eſſe factos. Atqui alias præterea naturas in nobis obtinemus: Vbi ergo repẽtè deſerimus illarũ bonũ? quod ſi aſſequi poſsimus, intelligamus id certè ad aliquã partẽ noſtri pertinere: Niſi fortè reliquarũ partium bona ſtare, atq; cõiungi cum rationis bono nõ poſſunt: quod uſq; eò falſum eſt, ut in illis præcipue ſibi accõmodandis, & concordibus ſecum faciẽdis, eniteſcat & elaboret noſtra ratio. Sumus ergo ad iſta tria bona & appetẽda, & cõſequenda à natura facti: quorum quidẽ cõmunio bonorũ, in ipſa partiũ noſtrarum

ſtrarum coniunctione ſpectatur. Sic enim debemus exquirere,& conſectari ſingula, ut ad communitatem tamen omnia referamus: atque hic illud peruidendum eſt,uſque eò congruere tria hæc inter ſe bona,& uelut conflata eſſe,ut quãquam unum quodque illorum ſuo & proprio genere cenſeatur, ſocietatem tamen cum reliquis generibus, & naturalem quandam intelligatur habere cognationem: nam & quod utile cui eſt,id ſuapte etiam natura conueniẽs illi eſt,ac iucundum: & honeſtas ſuam utilitatem ac iucunditatem ſecum adiunctam habet: & cum uoluptate,quæ è natura ſit,ſua eſt utilitas, conuenientiaq; coniuncta. In quo perſpicuè natura contra Stoicorum rationẽ decernit, illud uerè perfectum, & cumulatum hominis bonum eſſe, quod ſit ex his tribus in unum quaſi temperatum, atque mixtum. Sed nos cum ſuos cuiusq; naturæ fineis appellauimus, illis nominibus ſingulos indicauimus, quæ præcipuam,& principem in una quaque natura rationem boni declararent,ad quam cætera adiuncta bona pro acceſsionibus ducerentur: quemadmodum in ſequentibus fiet manifeſtum. Etenim notatis iam,& conſtitutis finibus ad quos hominis uita, naturaq; contendit,aperiendus dehinc eſt communis penè cunctorum hominum error: quos ignaros,quatenus quicquam cõueniat,illamq; partium in nobis conſenſionem uiolantes & diſtrahentes, ſtultitia in uita,quaſi furia quædam, incitat, atque

perturbat: ut neque placati sibi ipsi, neque cum cæteris concordes esse posint: quos cùm ab hoc tanto malo se abducturam Philosophia polliceatur, & in possessionem summi boni inducturam, perspiciamus, quæso prius aliquantum magnitudinẽ mali: ut quantum deinde illi beneficium debeatur à nobis, melius agnoscamus. Etenim si quisquam est, cui hæc tanta communis uitæ confusio curam aliquam iniiciat noscendi, & contemplandi, unde illa & quibus quasi radicibus exorta, quotidie magis fruticetur, & ingrauescat: is reperiet primùm ignorationem sui in uno quoque, deinde prauum usum, qui nec rectus esse ignoranti semetipsum potest, hanc tantam errorũ syluam profudisse, per quam exclusa luce ueritatis, totum ferme uitæ iter nobis impeditum atque cæcum factum est. Nam aut fines eos, ad quos natura generati sunt, nequaquam homines mente, & intelligentia compræhendẽtes, feruntur fortuitò, & temere: & ut ad unum aliquod studium, quasi fluctu, delati sunt, ita inhæréscunt in eo, cæteraq; nosse & uestigare contemnunt: ex quo statim diuellitur in nobis naturæ illa consensio, maiorq; pars nostri neglecta à nobis inaccurataq; relinquitur: Aut qui pluréis finéis tenere constituunt, ignari quid postulet illorum unusquisque, & quantum cuique tribuendum sit: inepta & dispari compositione, non illos conciliant inter se, sed committunt; ex quo seditiones graues, & prælia in animis

intus

intus excitari necesse est. Ac ut rem exemplis notiorem faciamus, diximus utilitatem, uoluptatem, dignitatem, humanorum esse desideriorum ultima, copulata ipsa inter sese, quando & nos conflati ex triplici natura sumus: ut cuique naturæ suum ultimum sit, non illud quidem adiunctum omnino, & separatum à cæteris, sed proprium tamen cuiusque, atque præcipuum. Quid ergo? Non'ne cernimus ex hominum numero nonnullos, qui cùm utilitatem nimis adamauerint, quòd ad eam sunt, aut consuetudine diuturna, aut propinquorum imitatione atque exemplo, aut æqualium hortationibus adducti, paruam uoluptatis eius quę alieno ex genere sit, nullam omnino dignitatis ducunt rationem: sed ambo hæc genera reliqua in una sibi utilitate constituentes, uni illi seruiunt uitæ, quæ animantibus quoque reliquis & stirpibus communis est: cuius fundamentum, & stabilitas in parte animæ ignobilissima consistit: reliquas uerò naturæ partes, deserunt, atque despiciunt. Itaque rei faciundæ maximè addicti, & mancipati, nullum sordidum, neque turpem iudicant quæstum, unde ad uitam utilitas aliqua perueniat: ex quo infinita in illis quotidie magis pecuniæ cupîdo adnascitur. Atque hi sunt, qui solliciti semper, & anxij, minutatim, & pauxillatim omnia expendentes, nati esse uidētur ad omne perferēdum dedecus: litigiosi, difficiles, scrupulosi: qui ne irrisi quidem, & ludibrio habiti, animaduertere

possunt, quàm misera conditione uiuant: tantumq́ illud pertimescunt, ne quid ab ijs petatur, aut auferatur: itaque & fugiunt bonorum cœtus, & à consuetudinibus hominum abstinent: nec audent quicquam facere, aut dicere unquam fortiter. Hos tu homines esse statuas, infimæ illi uitæ, & ignobilissimo generi bonorum addictos: ac tanquam spongias lapidi, sic ipsos auro affixos, & pecuniæ. His è regione alij, nulla neque uitæ, neque utilitatis habita ratione, ad uoluptatem unam toti sunt delati: in eaq́ exquirenda undique ac perfruenda, summam sibi uitæ constituunt: cuius quidem uoluptatis, eius nimirum quæ populo & nota, & nominata est uoluptas, regnum in parte naturæ sentiente cõstitutum est: nam neque uoluptas est, nisi sentiatur, sensusq́ perfundantur, & deliquescant ex ea: Et memoria præteritorum, expectatioq́ futurorum, quæ ambo in solis sentientibus sunt, productas tempore & spatio, facit sentiri uoluptates: quas sola instantis breuitas temporis inanimaduersas, & imperceptas trãsire cogeret. Ergo ad uoluptatem qui sunt omni studio conuersi, cùm genus eius nullum repudient, nec prætermittant: in eo tamen genere plurimùm adhærescunt, quod ex sentiente ac uegetante anima coniunctum est: quando id quidem omnium est acerrimum, & ad concutiendum totum hominem maximè uehemens: est autem id positum in eo, ut cùm pars illa uitalis & uegetabilis, quæ cæterarum partium

tium rudis & corporea maximè eſt, defectionem naturæ ſuæ, & maiorem aliquem diſceſſum à temperamento patitur, in quo moleſtia iam ineſt, & quaſi naturæ triſtitia quædam non mediocris: ſi ſubleuetur, ad naturamq́ reſtituatur, incredibili quadam uideatur ſibi perfrui ſuauitate: quòd ut in comparatione nigri color albus, ſic in adiunctione moleſtiæ uoluptas acrior ſenſibus noſtris appareat. Atq; hæ huiuſmodi in primis plebeiæ & ſordidæ ſunt uoluptates, quæ ab hominibus nequam, atq; ignauis potiſsimum expetuntur: quarum uim conditionemq́ cunctarum, in una ſi placet ſpecie, eademq́ notiſsima, parumper conſideremus. Eſt enim morbus uulgaris ſanè, & omnibus notus, quem pſoran Græci uocant, nos uertimus ſcabiem: cùm ſanguis intus bilioſus & aceſcens, ſparſim è cute conatur erumpere: & quacunq; funditur, propter acumen, ſtimulis pungit, inficitq́ corpus, & inficiendo pruritus acreis ciet, qui ſunt quaſi fermenta quædam & nuncij appropinquantis doloris. Huic malo, & moleſtiæ ſubuenimus ſcalptione, atque unguibus, uel aſperæ rei alicuius fricatione, & attritu. Ponite uobis nunc ante oculos formam atq; imaginem huius prurientis: uidetis'ne ut miſerè ipſe ſe exerceat, mixtamq́ ex uoluptate, & ex moleſtia, indignantis ſimul & lætantis, exhibeat faciem? cumq́ intrare eò digitis planè non poſsit, ubi maxime fodicat, & ſtimulat uis morbi, quemadmodum cutem ſuam di-

laceret, uocibusq́ inconcinnis obganniat, anhelitus efflet graues, & mirandum in modum corpus, uultum, membraq́ iactet, atque distorqueat? qualem hunc, quæso, & quo ex genere hominem esse statuetis? Atqui talis ferè est, attentè si inspexeritis, uniuersa eorum uita, qui se potissimùm dicant, & dedunt corporis uoluptatibus: alij enim in epulis, & ebrietatibus hoc idem efficiunt: alij in congressionibus corporum, turpitudineq́ libidinum: nonnulli etiam sitim medicamentis colligunt, ut sit potandi maior quædam iucunditas: plures sine fame & siti, & sine uehementi aliqua cupiditate, sola recordatione suauitatis adducti, uino, gulæ, libidiniq́ inseruiunt: qui semet etiam inuitant ipsi, excitantq́ languenteis: nihilq́ prorsus præterire earum rerum uolunt, quas aliquando nouerint afferre delectationem solitas. Quod quidem proprium & præcipuũ falsæ atque corruptæ in nobis rationis malum est: idemq́ non necessarias suscitans cupiditates: Nam cætera animantia quoquo pacto se gerant, cum contrarijs molestijs ad appetendas illiusmodi uoluptates compulsa sunt, naturæ tamen plerunq́ finibus continẽtur. Homo solus corporis uoluptatem, non necessitate (nam ea quidẽ faceret sibi ipsa modum) sed ratiocinatione falsa demetiens, in eiusmodi genere cupiditatũ, insatiabilis prorsus, & infinitus efficitur. Atq́ horum duorum generum quæ memorauimus, auari illius dico, huiusq́ uoluptarij, tanta

est à

eſt à ratione recta animi & uoluntatis auerſio, ut nulla beſtia ſit, quàm utrunq; eſt iſtorum, aduerſus uocem ueritatis agreſtior: nam neque caſtigatores ullos hi perferunt, & rectè ſuadentibus ſemper ſunt inimici: ipſi uerò ultrò eludunt etiam cæteros, ſuaq; cuiq; alibi ſtudia, quàm in corporis uoluptatibus collocāda eſſe negant, propterea quia quicquid non manu & corpore teneatur, inane id totum, & ſuperuacaneum iudicant eſſe. Sunt alij, nimis cupidi illi quidem, & ſtudioſi uoluptatum, ſed tamen in eo uitio aliquanto leniores, qui uoluptates potiſsimum eas conſectantur, quæ ſenſuum propriæ ſunt: nec ita magnam habent cum illa corporea parte contractam rationem, ut qui muſicis & cantibus aſsiduè dediti, perſonare aures ſuas uocum, & fidium, & tibiarum cantu ſemper uolunt: aut qui oculis rapiuntur in omnem cupiditatem, ut ſignorum, tabularum pictarum, argenti ueſtiſq; ſtragulæ, gemmarum quoque & margaritarum ſtudio propè infinito ducantur, domos autem ſuas ita refertas habeant atque exornatas, ut nil feſtiuius, neque concinnius ne cogitari quidem poſsit. Sunt etiam qui odoribus præter modum delectentur, & eorum innumerabilem undique conquirant uarietatem. In queis tribus ſenſuum uoluptarijs generibus, luxuria præcipuè ea ineſt, quæ etſi libero homine putatur eſſe dignior, frangendis tamen & uiri, & uirtutis neruis, uim permagnam habet. Reſtat ut de ge-

nere illo tertio & præcellente dicamus, quod si peculiari suo solùm munere fungatur, & in una contemplatione ueritatis positum ad reliquas partes aspectum nullum referat: homines efficiet squallenteis & mœstos, nil ferè habentes cum humanitate commercij: & ad omnia quæ occurrerint quasi obstupescentes. Sin autem cum sensibus sociatũ atq; iunctum, illis ut ministret, & subseruiat, adductum fuerit: eò maximè adnitetur, ut popularem gloriam, & potentiam in primis assequatur: uimq; aliquam uehementiorẽ nactum, urbes, populos, regna sæpenumero euertet. Sin autem animo fuerit infirmiore, & tenuioribus opibus, ad illa cõuertetur, ut nimio uestitu cultuq; corporis, aut alio quodã ostentationis artificio, cogat se spectari. Sed quid ago? sanus'ne sum, qui tantam errorum molem, quantam omnis uita fert, euoluere me posse atq; explicare sim ratus?

Hic CITRARIVS, Imò fecisti tu planè operæpretium, inquit, qui ista nobis ante oculos adduxisti, ex quibus facilè deinde sit ad reliqua coniectura accedere: Video enim iam planè, & cum animo meo cogitans intueor: non hos solùm, qui in unius partis fini præcipuè insistunt, sed istos etiã qui cunctarum fines partium, atq; extrema cõsectantur, nisi apto cõmensu quodam, & bene examinata ratione id faciant, inæqualem eos, & confragosam uitam ducere, conficiq; semper solicitudinibus & molestijs: ut non minutissimis corpusculis Democritiũ inane,

quàm

quàm huiuſmodi diſsidijs & conflictationibus animorum, refertior uita ſit: quibus quidem rebus lumen afferri, atque ordinem, præclariſsimam rem eſſe, intelligere mihi uideor: ſi tamen hoc præſtari à Philoſophia ipſa poſsit. ATQVI, inquam, pollicetur illa hoc quidem: Sed illud quoque, Citrari, intelligere te puto, ordinem iſtum, atque lumen, de quo narras, ſine cognitione certa earum rerum, ad quas adhibituri noſmetipſos ſumus, haberi planè non poſſe. QVID NI intelligam? inquit: an quiſquam rerum earum, quas minimè nouit, prudens director eſſe poteſt? QVID SI, inquam, homo eiuſmodi eſt, ut ſi ſe totum præſtaturus ſit, cuius rei diſciplinam, ut antea diximus, Philoſophia profitetur, omnia illa intelligat, & noſcat neceſſe eſt; quibus cum, commercio, aut uſu, aut cognatione aliqua eſt implicatus, num tibi uidebitur quicquam in rerum natura penè eſſe, quod non illi cognitum, & perceptum eſſe debeat? VIX uideor hoc poſſe inficiari, inquit. ATQVI confiteare hoc quidem neceſſe eſt: omnia enim prorſus illi noſcenda, & compræhendenda ſunt: uerũtamen modo quodam ſingulari atque ſuo: Eſt enim duplex rerum cognitio: Altera, quæ in partibus explicat ſe, atque diſpertit: Altera, quæ in genere ſummo, atque uniuerſo eſt collecta. Primam illam artes & opificia, & circunſcriptæ terminis, limitibusq́ ſcientiæ: ſecundam uerò cognitionem Philoſophia ſola comple-

ctitur: atque ut dicebamus, talem præstare hominem, aut talem, huius esse, uel illius artis: ipsum autem hominem præstare quicquid ipse est, proprium esse Philosophiæ. Item dicimus nunc in cognitione talem esse rem, aut tantam, aut huiusmodi ad scientias artesq́ peculiares: id autem ipsum simpliciter, quod res quæque est, ad Philosophiam unam ut cognoscat, pertinere. Quid est ergo quod uehementius homines in errorem inducat & fraudem, quàm inferioribus niti notionibus, superiores autem illas & primas non tenere? Vt puta, diuitias sibi bonum arbitrari, cum quid bonum sit, & quę sit eius rei uis ac natura, in uniuersum nō intelligatur. In quo quidem uno principe bono atque summo, eiusq́ cognitione & scientia, omnium deinde bonorum, quę ex illo effluunt, posita & collocata est ueritas. An tu alium fontem bonorum ullum & noscendorum & tenendorum existimas esse, quàm ueritatem? Veritas est lumen illud atque ordo, quem modò adhiberi rebus aiebas oportere. Quod cùm animi oculus cognitione, intelligentiaq́ comprahēderit, idq́ & actionibus suis proponere, & præferre sibi ipse cœperit: tum tutò uestigia ponere, tum uanos illos terrores, inanesq́ blanditias falsarum opinionum, quæ totam improuidam uitam perturbant, deprahendere, atque discutere, & se in arce ueri boni poterit constituere. Veritas enim est, quæ instruit nos & docet, quid quæque res, quantiq́ sit, & quantum

eadem

eadem nobis conferat ad uiuendum. Veritas est, quæ nos nostrimet gnaros & prudentes esse facit: nec solum primam illam & inchoatam, quam suprà diximus, sed absolutam, & integram nobis dat nostrum cognitionem. Veritas, cùm res nobiscum, nosq; cum ipsis rebus comparat, atque componit, modum ipsa una & dimensum illum tradit, per quẽ res nobis, nósquemet rebus ipsis ita applicamus, & adiungimus, ut neque obruamur nimia copia earum, neque remaneamus ipsi uspiam inanes. Quid est, quod uerorum bonorum & intelligẽtiam monstrat nobis, & adipiscendorum tradit facultatem? Quid nos ipsa uia & explorato itinere ad optatos fineis ducit? Quid potissimum facit, ut sine metu, & sine pœnitentia rectis consilijs usi, pacatam, ac iucundam traducamus uitam? Nimirum omnium huiusmodi bonorum, & aliorum etiam maiorum, ac præstantiorum, quæ à notione uulgi magis remota sunt, origo nobis, & caput, & stabilimentum, est ipsa ueritas. Vt ambulare in tenebris sine lumine, sic periculosum, & præceps est peragrare, & conficere uitæ uiam sine ueritate: & mehercule, si alterutrum è mundo tollendum sit, multò minore incõmodo diurno sidere, quàm ueritatis luce careamus. Quis enim falso bono potiri uoluit aliquando: aut quis unquam extitit, qui duros, & graueis in uita cum exantlasset labores, eo ad extremum præmio contentus esse posset, quod inanis & falsa utilitas

attu

attulisset? Quapropter, Phędre, cùm sapiētiæ omne iudicium ad multitudinis opinionem contulisti, hanccine spreuisti Philosophiæ uocem, quæ ueritatis studium primarium esse omnibus uult: rectasq; etiam opiniones, si quæ aliquando absque certa ueritatis cognitione existunt, cæcis comparat, casu rectum iter insistentibns? an est quod proferri indignius posit, quàm sapientiam nescire se ipsam, sed tantummodo quadam opinione de se niti? Quis hoc è uulgo infimus homo non facit? Ergo satis erit nobis, non quidem scire beatè uiuere nos, sed solùm opinari uiuere nos beatè. Quot multos enimuero hominum, quotidie ista opinio decipit? Non est hac opinione contenta, non in hoc nostra conquiescit Philosophia: Scire nos id ipsum ac nosse apprimè uult: Itaque tradit uias noscendi, & intelligendi, neque beatam uitam, nisi scienter illa animaduertatur, & agnoscatur, ullius nobis ad iucunditatem animi, esse momenti putat: non plus quidem quàm stipiti aut arbori, quę ramis pomisq; insigniter adornata, suam ipsa uiriditatem feracitatemq; non attendat. Quòd si ueritas quoque definienda est, & tanta res tam paucis in cōspectu quasi ponenda: Dicimus, ueritatem aliam in ipsis rebus inesse, aliam autem in nobis. In rebus ueritas est, primum illud ipsum, quod quæque per se res est, quod tantum habet una quæq; res de natura, quātum habet de ueritate: Deinde, rerum ipsarum inter

se con

ſe conſenſio & concordia, cum reſponſus quidam in his ſit, aptaq́ compoſitio: ſecunda quodam modo naturæ ueritas eſt: orta illa quidem ex ſuperiore illa, & ſimplice: ſed nobis, qui ab humilioribus ſcandendo ad alta nos attollimus, anterior, & primò obuia. Ad has porrò naturæ percipiendas ueritates, cùm ſe applicat noſtra intellectio, ad easq́ ſeſe componit, atque exæquat: tunc naturalis illa ueritas, tanquam in ſpeculo, relucens in anima noſtra, imaginem diuinæ nobilitatis in nobis conſtituit: ſi & noſcamus opera, atque conſilia præpotentis Dei: & quoad homini licitum eſt, in conſilijs item noſtris illa imitemur. Ac ut præclaro hoc ab auſpicio, & ueritatis tanquam fundamento, proficiſcamur ad reliqua: percipiendum uobis illud eſt, trinas illas in nobis facultates animæ atque partes, ex quibus noſtra omnis natura compacta ſit, non poſſe ritè præſtare commune omnibus munus, niſi in ſuo quæq́ peculiari munere priuatim prius inſtructa & erudita ſit: quod in illa infima parte ſtatim fit manifeſtum: ea enim ſola à cæteris partibus abiuncta, opus tueri ſuum poteſt: in ſenſibus quidem, quis non uideat, non poſſe hoc album atrum'ue, quod ad functiones uitæ pertineat, appeti aut uitari: niſi prius atrum cognoſcatur, atque album? Quanquam de cæteris minus negotij fortaſſe ſit: ratio quidem noſtra, quæ illud ipſum eſt, quod ſumus nos, domina & rectrix humanæ uitæ, per quã

habemus, atque obtinemus, non quod uiuimus duntaxat (id enim potuit uegetabilis pars, quæ infimi generis & muneris est, præstare) neque uerò etiam illud, quod cum uoluptate & suauitate uiuimus: Est enim sensilis in nobis facultatis in primis hæc oblectatio: Sed quòd decoram, & splendidam, & cum dignitate agimus uitam, præcipuũ est in communitate rationis munus, atque officium. Hæc igitur inquam ratio, nosse ipsa prius, & apprimè tenere debet, quid pulchrum sit, quid honestum, quid splendidum, antequàm illud in commercium reliquarum partium deferat: Et denique princeps omnis ueritas rerum illi percipienda est, antequàm eam exprimat, ac referat in ueritate actionum. Quæ cùm totam rátio uitam hominis contineat, partesque illi cæteræ pareant, eamque consequantur: nimirum de ea nobis potissimum sermo habendus est, ut uideamus primùm, qui rectus illi usus suimet per semetipsam & separatim à reliquis sit: deinde qui in reliquarum partium comitatu & coniunctione. Quod his duobus rite expositis, cunctam uim Philosophiæ, ut opinor, explicatam & perspicuam habituri sumus. Est igitur rationis, cuius nomen à rato deductum est, discernere ea, quæ rata esse debeant: hoc est, uera, firma, constantia: quam facultatem profectò in his mortalibus & fluxis reperire ipsa nequit. Quocirca ad ea conuertat se, & conferat oportet, quæ sunt perpetua, & immortalia: quòd

quod si etiam in his, quæ gignuntur passim, & intereunt, aliqua imago existeret perpetuitatis, qualis fortasse in ipsis generibus inest, quorum uniuersum semper permanet, indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamen, & constantissima parte naturæ illa quærenda est, ut ubi maximè lucet, ibi potissimum ueritas exquiratur. Est enim eiusdem scientiæ & facultatis, cùm tractare de re, quæcunque illi res subiecta sit facultati, tum de ea summa absolutissimáque tractare. Cùm igitur peculiare officium rationis sit, indagare ueritatem: in diuinis autem & sempiternis maximè existat ueritas: diuinorum indagatio in primis rationi est proposita. Hic me recens ista Academia non permouet, quæ percipi & compræhendi negat posse ueritatem. Neque enim illi ne istud quidem ipsum esse perceptum potest. Non est omnino de singulis argumentandi locus: Tantùm contrà dico, si ita res se habeat, quemadmodum autumat illa, & perstrepit: frustra & in nobis, & in natura ipsa factam & constitutam esse rationem: Vt enim suprà demonstrauimus, quod usum sui nullum habet, id non modò frustra est, sed neque ullo pacto esse potest omnino. Vt si intellectio non sit, ne ratio quidem existat: cuius officium cùm sit intelligere, solùm autem quod uerum est id intelligatur: adempta ueritate intelligendi, funditus tollitur è natura, &

exterminatur ratio, cui conclusioni constanti & firmæ quàm multa incommoda absurdaq́ sequantur, profectò intelligitis. Sunt alij agrestiores, negantes utilem homini esse diuinorum cognitionem: quos patet nullam utilitatem agnoscere, præter eam, quæ tactu & corpore percipiatur: At ea maxime bruta & aspernabilis præstantibus animis iudicatur utilitas. Sed ut redeamus, unde digressi sumus: Ratio semetipsa uolens uti, & separatim exequi munus suum intuendæ ueritatis, sensuum quidem adminiculo primum nixa est: initium enim illi primum animaduertendi, deinde pertentandi, ac paulatim altius erigendi se, atque attollendi à sensilibus factum est: ex admiratione enim eorum, quæ in natura sensili maximè spectabilia sunt, primùm orta esse dicitur Philosophia: pòst uerò ubi satis his instructa, & adminiculata ratio esse cœpit: cùm ad principes naturæ causas, illasq́ generales notitias, rerumq́ rationes inuestigandas se datura esset, ne simulachris sensilibus distraheretur, quæ uaria & multiformia, sæpeq́ inter se repugnantia, mentem, cogitationemq́ obturbant: necesse habuit subsidio sibi aduocare artes alias quasdam, tanquam puriores exercitationes suimet: quarum usu tractationeq́ assuefacta, posset paulatim extollere se, atque eminere, ut Arithmeticam, omnemq́ mathematicam cognitionem: cuius ea uis est, eáque

exerc

exercitatio, ut mentibus noſtris rerum in corporibus iacentium, atque inſitarum, naturam ſpeciemq́ proponat, ſine ulla corporis mixtione. In primis autem & maximè adſciuit Dialecticam, quæ ars nulli nominatim rei naturæ'ue præfecta: ipſas tantummodo ratiocinationes per ſeſe, & mentis quaſi ex uno in aliud tranſitiones ac peragrationes, metiri, & perpendere, & æſtimare nata eſt: quæ cui uidelicet ratiocinationi ratiocinatio conueniat, aptaq́ ſit: quam quæ antecedat, aut conſequatur: quid ſit repugnans in illis, & ambiguum: quid diſtinctum, & illuſtre: quæ ſit plurium inter ſe ratiocinationum contextio, aut etiam diſparatio: & quarundam inſociabilitas, aliarum ita arctè hærens connexio, ut diuelli nō poſsit: his enim ipſa ratio in ſe prius examinatis, ac perpenſis, ubi uires ſuas domi iam perſpexit, exploratasq́ habere cœpit, tum demum ſic egredi in aciem, & ad contemplationem naturæ tutò auſa eſt accedere. Ac primo quidem ortu Philoſophiæ, antiquitus (ſicut monumentis literarum eſt mandatum) ex rerum illa cœleſtium aſpectu excitata ad cupiditatem cognoſcendi, cùm Solis & Lunæ, errantiumq́ ſyderum, nec non eorum quę ſemper cœlo inhærent, motus, formas, pulchritudinesq́ ſpectaſſet, uiciſsitudinesq́ notaſſet anniuerſarias, & cum admiratione maxima tantarum deſcriptiones rerum contemplata eſſet, ex ratis ordinibus eorum, perpetuisq́ curſibus, eadem ſemper inter-

ualla lege certa seruantibus, suspicari cœpit, esse autorem, & principem huic mundo quendam, cuius imperio & nutu mouerentur cuncta, & regerentur: Neque sola hac suspitione contenta, ad peruestigãdum se dedit, si quid posset de eo firmi, certiq́ꝫ concipere. Amoto igitur oculorum sensuumq́ꝫ adminiculo, ipsum motum in sese, ipsumq́ꝫ tempus, & quæ horum duorum considerationi adiuncta sunt, infinitatem diuisionum, æternitatem seculorum, diuersitatem naturarũ, inquirere est conata: cumq́ꝫ uideret nil tam cognatum esse cuiq́ꝫ naturæ, quàm motum proprium illi & congruentem, quòd in eo primum natura rei cuiusque ostenditur: perspicere cœpit, ex dissimilitudine naturaliũ motuum, dissimiles item rerum naturas indicari: itaque & cœlum propterea ex alio genere esse intellexit: atque ista inferiora corpora sunt quatuor, quę generationi suppeditãt: quòd illud orbiculari motu deferatur: ipsa hæc recto. Et cùm orbicularis motus perpetuus esse possit, rectus autem nequaquam: distincta à terrenis cœlestia mortalitate esse, & immortalitate intellexit. Porrò autem cùm motus omnis aliquid quærat, quod nõ habet in se: idq́ꝫ cupiat assequi, ex quo omne quicquid moueatur, haud planè perfectum, nec cumulatum omni bono esse intelligatur: ipsum autorem & principem uniuersi, unde omnis ista tantarum rerum, motuumq́ꝫ descriptio ortum atque ordinem suum obtinet, unum & sempiternum, eundemq́ꝫ

demq; præpotentem & prorsus immutabilem ne-cessariò esse cognouit: Ad quem intelligendum, ri-teq; compræhendendum, quando quidem sine eo nec ueritatis, nec ordinis, nec conuenientiæ ullius, ipsiusq; decori notio ulla firma & stabilis haberi po test: cùm in primis uocet nos, & acuat Philosophia: utinam eò tam facilè aspirare possent mentes no-stræ, quàm nos id auemus, & cum ardore maximo expetimus. Sed si minus nominatim, & directè, ali-qua tamen circuitione, & exemplo, informanda no bis nunc est præclara hæc, & admirabilis Dei sum-mi cognitio: cuius similitudinem in ea re capiemus, quæ sensibus nostris una omnium maximè aperta patensq; est. Siquidem hoc Sole, qui fons diurni lu-minis est, nihil nec cogitari potest illustrius. Quo-niam autem sicut omnis cognitio mente atque in-telligentia nobis est compræhendenda: sic sensum quendam habemus, qui simili ferè modo naturam luminis percipiat: noscenda huius ipsius sensus uis, actioq; est, ut eam deinceps cum mente & actioni-bus mentis comparemus. Nam cùm omnium sen-suum facultas, ad ea quæ cuiq; sensui subiecta sunt, percipienda, nata sit: in sensibus reliquis satis est adesse subiectam rem ut sentiatur: in oculo & uisio-ne non est satis: tertiam enim quandam naturam adesse oportet, & eam quidem multo præstantio-rem, splendoris, luminisq; uidelicet, quæ ad hanc rem eam ipsam facta, creataq; est, ut uisioni ipsa sit

adiu

adiumento: tantò fabricator ille cunctorũ sensuum Deus, uim uidendi cæteris pretiosiorem finxit: iugauit enim facultatem & uidentis rei, & uisæ, ut ad uidendi actum ueniri posset splendidissimo naturæ genere: nisi fortè uile & abiectũ est in natura quod nominamus lumen. Atqui huius tam ampli, tamq; preclari muneris, quod lucere est: itemq; eius, quod effluit, manatq; ex isto, quod est cernere, atque cerni, unum in cœlo dominum autoremq; agnoscimus, per quem optimè ista, perfectissimeq; fiunt: quem nuncupamus Solem: nempe quia solus cœlum atque terras lumine suo compleat, reliquaq; ab eodem astra mutuentur lucem eam, quam possidẽt: porrò oculus ad Solem, tanquam ad suum bonum natura est conuersus: non quòd oculus quidem, nec quòd ipsa uisio efficiantur Sol: sed quia sensus hic unus maximè est solaris, uisq; ea omnis, quæ ad uidendum sit, ex hoc sidere tota hauriatur, & perfluat, usque eò quidem, ut & quòd intuemur Solem cũ ipsum, & quòd præterea reliqua cernere omnia possumus, totum ab illo cœlesti lumine teneamus. Hunc igitur ipsum Solem, diuinæ illi essentiæ & unitati, quæ cunctorum summa, & princeps causa est, fonsq; bonorum omniũ, & uerum ipsa solumq; suapte ui bonum, imagine quadam comparamus, similemq; ostendimus: ut eodem modo illa in intelligibili loco: Sic enim conuertimus, quod Græci νοητὸν; Et sanè necesse est, fidentius uti uerbis in summis

mis rebus explicandis, & declarandis: quod etiam modò factum à nobis est, cùm essentiæ nomẽ, Græco nomini, quod οὐσία est, Latinum reddidimus: faciemusq́ in eo quoque, si necesse fuerit, ut uerbum infinitum, sine persona & tempore, nominis loco ponamus: quod cùm Græcis ipsis perquàm usitatum sit, uidetur quoq; nobis interdum esse concedendum. Sed ut dicere cœperamus, ita illa alta & longè eminens rerum omnium ratio intelligibili in loco, ad mentem habet se, & ad ea, quæ mente percipiuntur, quemadmodum in hoc uisibili sol sese habet ad oculum, & ad ea quæ oculis comprẹhenduntur: oculi enim si ad eas intuendas res conuersi sint, quarum colores non diurnum sidus, sed nocturnæ luces offundant, hebescunt quodãmodo, & retunduntur: similesq́ fiunt cæcutientium, & hallucinantium oculis, ea re quidem, quòd pura ipsi uisione minimè tunc fruuntur: Si uerò eò se moueant & intendant, quà sol illustrat: tum & clarè, liquidoq́ cernunt, & eadem quoque claritas in eis ipsis inest. Igitur in anima eadem proportione est noscenda ratio, atq; attendenda: Dum enim anima ad id percipiendum intendit se & adnititur, in quo ueritas & ipsum esse è regione refulget: quod est, ut lux à Sole, sic istud ex Deo intelligibile quasi lumen: intelligit id planè atq; noscit, mentemq́ sibi ipsa habere in se & possidere tum uidetur. Cùm uerò eò se conuertit, ubi tenebræ admixtæ sunt: in id quod gene-

ratur ſcilicet, & quod corrumpitur, quodq́ſ ſimulatis & fictis obtunditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirum, & quaſi ſomniat: uarijsq́ſ ultro ac citro iactata opinionibus, mentis ſibi ipſa, ac intelligentiæ uidetur inops. Hoc igitur ſummè præcellens ac diuinum, quod & rebus cognitis præbet ueritatem, & cognoſcentibus uim cognoſcendi: caput ipſum naturæ totius, & abſolutiſsimam ſpeciem omnis boni, in Sole nobis ſimilitudine propinqua, repræſentari cernimus: quod idem omnis ſcientiæ & ueritatis eſt cauſa: ueritatis, inquam, in rebus quidem factis, quatenus illas ut ſint facit: noſtra autē in anima, quatenus eam lumine illo intelligibili, & ex ſeſe, & ex rerum eſſentijs ab eodem ipſo manātibus, informat, atq́ſ illuſtrat: qua quidem ex ueritate generatur ſcientia, quæ eſt rerum eodem modo ſemper ſe habentium firma mentis intelligentiaq́ſ compræhenſio. Sed ut in natura uiſili, oculum & lucem, ſolares quidem uirtutes, & facultates conuenit appellare: Solem autem nequaquam, quòd Sol utriſq́ſ his multò præſtantius quiddam, atq́ſ eminentius in ſeſe habeat: ſic in intelligibili genere, ſcientiam & ueritatem, res nimirum bonas atq́ſ diuinas, non tamen Deum ipſum atq́ſ illud ſupremum bonū exiſtimare debemus: quippe quod admirabili quodam interuallo uirtutis, amplitudinis, poteſtatis, his omnibus antecellat: magnificētiusq́ſ multò ſit, quàm ut ueritatis, & ſcientiæ finibus poſsit includi. Atque

ut perg

ut pergamus etiam ad ulteriorá, in eadem tamen ſi- militudine inſiſtentes, Sicut Sol ijs, quæ cernuntur, non ſolùm facultatem hanc præbet, ut queant cer- ni, ſed generationem etiam, & accrementum ſuppe- ditat, & educationem: quòd horum omnium geni- tis rebus atque alitis, Sol cauſa eſt, neque ipſe tamen uſpiam eſt generatio: ſic his quæ cognoſcuntur & intelliguntur, non hoc tantùm ab ſummo adeſt na- turæ bono, ut intelligantur, ſed ut ſint ea etiam, atque exiſtant, & ut ſuam quodque illorum obtineat eſſen- tiam. Sed ut aliquãdo abeamus à ſimilitudinis com- paratione, quam præſertim uel leuiter indicaſſe af- fatim uobis ſit, dico hoc munus eſſe menti noſtræ peculiari ipſius officio attributum, ut in intelligibili percipiendo genere, & inquiſitione ueritatis ſe exer- ceat: quam ſi in æternis, & ſibi ſemper conſtanti- bus non perſpexerit, neque in illis ueritati familiarem ſe effecerit: næ illa in his uariantibus ſemper & dif- fluentibus, nunquamque in eodem permanentibus ſtatu, fruſtra uenari illam, & indagare conabitur: infirmisque ſemper nutabit aſſenſionibus, & ambi- guis opinionibus diſtrahetur: uiam uitæ certè nul- lam unquam inibit, qua æquo animo uſque ad ex- tremum patiatur ſe deduci: ſed reuocabit crebrò ſe, & retexet, ſæpeque in pœnitentias graueis, & mœro- res, tanquam in ſcopulos ſaxaque delata, faciet uete- rum ſuorum conſiliorum naufragium. Quod in il- lis magnis & præpotentibus uiris, qui in hac urbe

& Repub. quondam, alijsq́ item in ciuitatibus ac populis, autoritate & gloria rerum gestarum flore- re uisi sunt, ferme omnibus contigit. Sed, ut sint, qui hanc præcipuæ, summæq́ ueritatis absolutã no tionem ad communẽ hanc peragendã uitam haud ita multum esse necessariam putent: in quo etsi im- prudentia labuntur, habent tamen paratam ex ho- minum quotidianis moribus, & studijs, erroris sui defensionem. Nos qui ueram hominis præstan- tiam, ac dignitatem è Philosophia quærimus, sum- mumq́ ex ea bonum nitimur consequi: si rerum al- tissimarum cognitione nos esse instructos uolumus, num sumus propterea iure reprehendendi? Atqui dicimus planè, sine ijs, ordinem rectè uiuendi tene- ri nullo modo posse: nisi enim prius ratio ipsa ex- plicuerit semet, totamq́ perspexerit, & domestica sui primùm, æternæq́ secum ueritatis scientia eru- dita, tum demum accesserit ad considerandum hæc humana, eaq́ tractandum, ac dirigendum, ars bene uiuendi perpetuò cõstare nulla poterit. Sed cùm re- rum earũ, quæ in mũdo & natura sunt, causarumq́ quibus illæ effectæ in lucem prodierũt indagationẽ omniũ, & curã cognoscẽdi Philosophia profiteatur: singularũ est explicatio in suis libris atq́ locis, cùm ab autoribus cæteris, tum uerò in primis ab Aristo- tele petẽda: non enim nobis propositũ est in præsen tia singulas res persequi. Illud propositũ, ut quoniã ratio nostra non ad intelligẽdum solùm, quod ipsa per se

per se & seorsum facit,uerum etiam ad agendũ atq; imperandum,quod est illi in communitate cum cæteris partibus officiũ,genita factaq; est: istud ipsum, in principe & moderatore omnium rerum Deo, consideret prius, & intueatur,quod regere est & imperare : ut illius deinde exemplo & imitatione erudita, diuinam quandam illinc magnificentiam, & administrandis rebus facilitatem, ad hæc humana & inferiora transferat: quod est totum illarũ actionum,quæ positæ in consilijs sunt, non in operibus manu factis: quarum quidem actionum splendor omnis, & pulchritudo hæret in ipso homine, penitusq; insita est. Etsi enim cœlum hoc, totusq; iste mundi ornatus,pulchritudine & decore præclarissimus sit, diuiniq; ordinis conuenientiam & uenustatem, cum admirabilitate maxima, mortalibus oculis ostendat:ut quod undique effulgeat pulcherrimorum luminũ distinctione & copia, cursibusq; propè immensis,& non enarrabilibus torqueatur, usque eò quidem, ut satiari mentes humanæ non queant spectando illud, atque mirando : tamen pulchriora multò sunt,& magnificentiora Dei consilia,quibus editum id in natura, & eiusmodi factũ est. Videndum est igitur hoc consilium, & tantæ gubernationis ratio est noscenda:quò nos,qui participes esse diuinitatis cupimus, ad rationem eandem deinde, similemq; consilium, nostra & cogitata, & acta accommodemus. Nec uerò dubium esse po-

test,quin decor,& dignitas,& pulchritudo, in summo Deo, omnibus rebus ortum causamq; praebuerit. Est enim pulchritudinis, maximè conciliare amorem,appetitumq; gignere congrediendi,& potiundi:quo quidem appetitu ex illa Dei specie honestissima in natura excitato,cunctus iste mundi, & corporum omnium apparatus, ad conquirendum Deum,ut suum bonum,se erexit. Pulchrum porrò est,quod & in semetipso decens est,& commodum, atque utile caeteris. De illa pulchritudine nunc loquor,quae mente intelligentiaq; comprachenditur: cuius umbram quandam fert, haec quae in corporibus descripta est pulchritudo, tantam ipsa quoque uim possidens,ut non absurdè de illo rege uideatur dictum,speciem primùm dignam esse imperio. Sed ut ad pulchrum princeps,illud quod est rationis & intelligentiae,redeamus,Nemo unquam ueriorem, digniorem,appositiorem pulchri ac decori speciem rationem'ue expresserit, quàm hanc, quae sit in eo, quod est prodesse caeteris,sibi sufficere,& conueniẽs esse, quod utrunque in pulchro inesse est necessarium.Nam ut in corporum formis uidemus, quarum omne oculorum est iudicium, si qua pars corporis,à caeteris partibus sui dimensus,portione discrepet: non uerè illum,in quo insit uitium hoc,formosum posse appellari, propterea quòd species in eo à conuenientia discessit, egetq; alio quopiam, ut expleatur & perficiatur: iccirco & amabile minus

est

eſt, & minus appetitur, quòd neq; delectare admodum poteſt propter incongruentiam, neque adiuuare propter egeſtatem: eget enim & ipſum aliunde adiumento: ſic illud ſimplex, & menti propoſitum pulchrum, quod omnes congruentias honeſtatesq́; in ſe continet, nulla ipſum parte ſui imminutum, nec indigens, contraq́; omni bono ac decore cumulatum, atq; completum, concurſus omnium rerum excitat ad obſequendum, & obediendum ſibi, ut quælibet res ad nutum præſtò ſit, cupiatq́; illi nauare operam ſuam: quippe quæ experiatur & ſentiat pro eo, quantum illi ſe dediderit, & ad accipienda illius imperia ſe ſubiecerit, tantùm ſe & iucunditatis, & commodi ad ſuam explendam naturam eſſe reportaturam. Hac igitur imperium ratione Deus, & hac facilitate regit uniuerſa ac permouet: quòd ſemper agit id, quod ſe ipſum primùm deceat: deinde ſit utile cæteris: & cùm alijs bonum utilitatis impartiuerit, ipſe ſuum retinet, quod eſt decori, dignitatis, amplitudinis bonum. Quò etiam fit, ut in effectionibus naturæ & operibus, nulla uerior ratio, neque conſtantior reddi poſsit, quam ob rem quicque ſic effecerit Deus, quàm hæc, quòd ita eum facere decuit, & quia rei effectæ illud fuit optimum: ut & à dignitate illius qui agit, & ex eius, quod agitur, emolumento ac commodo, ualida in primis fortisq́; ſit argumenti concluſio. In quo tamen ipſo ubique, & præcipuè, decorum illud elucet, quod

præcla

præclarum in se atque munificum, duplicíq; hac de causa amabile cæteris, facit, ut facilè imperium sit in uolẽtibus, nulloq; nisu conatu'ue laborioso, omnis rerum molitio gubernatioq; transigatur. Et hactenus quidem Philosophia hominis rationem in suo & proprio munere continet, ut in speculandis naturæ operibus illam exerceat, eaq; eam edoceat, in quibus origo est, & sedes, & domicilium ueritatis. Quæ quatenus in summis & sempiterna immutabilitate constantibus uersatur rebus, iure ac merito dicta est sapientia: fontes enim in illis sunt & scientiæ omnis, & prudentiæ. Qua uerò ad mutantia genitabiliaq; confertur, scientia naturalis, eadem Græcè Physice est appellata. Moralis autem, cùm humanis dirigendis actionibus adhibetur. Qua trimembri diuisione in Philosophia exposita atque monstrata, præclarè illa definitur rerum esse scientia, & diuinarum simul, & humanarum. Nunc quando iam satis, quod ad præsentem quidem nostram disputationem pertinet (nam ad rem ipsam, plenioremq; doctrinam non satis) de officio seorsum & per se humanæ mentis est dictum: quod in prioribus duabus illis Philosophiæ partibus, sapientia uidelicet, & naturali scientia, positum est: Restat communis totius hominis, non iam partis in eo separatim alicuius actio, atque exercitatio, moralis scientiæ propria: ad quam eum nunc Philosophia deductura est: rectumq; suimet in ea usum, ita illum

illum edoctura, ut nulla necꝫ uirtutis, neque officij pars, quæ ad beatam consequendam uitam pertineat, in hoc quocꝫ genere prorsus relinquatur. Et enim ab illis altissimæ ueritatis consilijs, & rerum æternarum speculandis rationibus, in quibus tanquam cognata illarum, atcꝫ eiusdem cum illis nobilitatis consors, semetipsam mens præcipuè agnoscebat: fruebaturcꝫ tum uero, & suæ naturæ munere, & sapientiæ nomine: deflexa ad animaduertendum conditionem necessitatis suæ, quòd cùm alienis & longè dissimilibus sibi generibus conflata, permulta obire simul cum ijs, atque unà agere cogeretur: primo quidem aspectu uehementer perturbata est: assueta enim tranquillitati, & ordini rerum sibi constantium, & nusquam ab eo, quod idem est, digredientium: ut uidit motus sociarum partium incertos, & uarios, nullum necꝫ modū, necꝫ ordinem suapte sponte retinere, eoscꝫ cùm importunos sibi, ac sępenumero molestos, tum inter se ipsos quoque rixari dissentientes: defleuit quidem illa primò conditionem status sui: quòd à beata illa cura fruēdæ, & cōtemplandæ ueritatis direpta, in turbam sese & in factionē impediuisset: uerūtamen celeriter ad officium cōuersa, cùm intueretur consiliū & uoluntatē summi Dei, non solùm æquo, sed alacri etiam animo ad obediendū illi se dedit. Quid enim faceret secus, in illa serie rerū, ex quibus nexus est mundus, exercitata atcꝫ alita? quarū admirabilis, cōtinenscꝫ com

plexus, paratus ubiq; ad obediendũ Deo, apprimè eam instruere potuerat, suũ cuiq; rei bonũ, in ordine & obediẽtia huiusmodi, maximè quærendũ esse. Igitur in hanc deliberationẽ se cõtulit, ut quos diuina sors sibi dedisset comites, cum eis statueret pacatè & cõcorditer uiuere. Atq;, ut in re perdifficili & ardua, ad Philosophiæ, quò solebat, confugiẽs opem, admonita ab ea ipsa est, ut agitatioris & incertioris agẽdæ uitæ disciplinam, ab eis rebus acciperet, quas stabiles & certas in natura cognouisset: regendiq; & imperandi ordinem totum atq; exemplũ, illinc huc transferret. Quod quidem sic agere constituit: primumq; illud animaduertere cœpit, expressam esse in sese, & in corpore eo, quod ipsa rectura esset, imaginem quandam tum præpotentis Dei, tum eius mundani operis, quod creatum factumq; à Deo, eiusdẽ etiam imperio & numine regeretur: ut quemadmodum Deus in summo omnium consistens, rebus incitatis & mobilibus imperat, immotus ipse, & semper permanens in eodem, globisq; corporum cœlestiũ alias præponit mentes, quæ in eum ipsum intuentes, ac nusquam ab eius lege & ordine deflectentes, moueant citeriora corpora: ipsas uerò uarias & multiplices elementorum concursiones, conflictus, illisiones, quoniam minutatim sub ordinem certum redigere non licebat, illa uniuersa lege coërcuit, qua paribus omnia librata ponderibus, & uim inter se æquam obtinentia, finibus se suis singula

continent:

continent: neque aliud alij supergredi, aut uiribus & potentia prӕponderare est licitum: Sic mens ipsa, tanquam alter in corpore humano Deus, stabili ueritate semper nitens, reliquas animæ partes mouendo corpori appositas, suapte sponte ordinis finiumq; expertes, ad intuendum eum ordinem, quem uera in sese descripsisset ratio, reuocaret: formamq; illis decori pulchriq; offerret: qua specie diuina illectæ illæ ad amorem, studioq; accensæ eiusdem imitandæ pulchritudinis, & participandæ, cùm suum etiam præsertim in eo commodum sentirent, atque experirentur, facilè rationi imperium, & nulla impeditum controuersia, relinquerent. Itaque mens stipata egregio comitatu illarum cognitionũ, quas in contemplandis rebus æternis antea percepisset, sapientiã primùm deuocauit de cœlo, eamq; nonnihil hæc quoque inferiora ut animaduerteret, compulit: uocauítq; eo nomine prudentiam: quòd hoc uerbum à peruidendo ductum, uoce ipsa indicat, in res obscuras & suapte natura perspicuæ lucis expertes, aciem esse ingenij, & mentis intendendam. Porrò autem sapientia in eo aliquandiu commorata, ut cupiditatum, & affectionum, omniumq; earum appetitionum, quæ multiplices, ac uariæ in animis nostris concursant, causas, fineis, naturamq; cognosceret, cùm uideret eas temeritate quadam præcipites, subitasq; ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quæ per sensus interpretes, lætabilia,

formidolosa'ue oblata essent, sine modo discurrere: intellexit harum rerum causam esse comitatum illum, quo sentiens anima, cum uegetante coniungitur: quòd ex huiusmodi coniunctione plus illi parti abiectæ & ignobili, ab alijs sæpe partibus tribuatur, quàm sit æquum. Itaque prudentiam, quam ab se instructam consilijs, & rationibus ad res gerendas iam adhibebat, rectionemq; illi rerum humanarum in diuinis ipsa resistens, per manum quasi tradebat: admonuit, ut notaret, animumq; aduerteret, primam directionem humanæ uitæ, & fundamentum uniuersæ salutis, potissimum in eo consistere, si singulæ in homine animæ partes, suum unaquæq; & pensum, & precium obtineret: neque alteri altera de eius quicquam iure, honore'ue decerperet. hoc enim uno modo demonstrauit, concordiam, & pacem in animis constitui, uiamq; ad beatam uitam posse inueniri: si, quæ regendis, & in unitate continendis ciuitatibus, in primis necessaria est, prima in ipso homine iustitia extitisset: quòd ea uirtus uirtutum est sedes, & fundamentum reliquarum: per quam quisq; suarum rerum diligens curator, atque custos, aliena minimè appetit: neq; munus interrũpit alieni officij: quod ubi fit, ibi cum lætitia, & cum tranquillitate maxima uita degitur. Hoc igitur primum suscipiens prudẽtia, idq; exprimere ac proferre in agendis rebus studens, pensitatis cunctarũ in homine partiũ cõditionibus & meritis, statuit parti illi

illi uitali & infimæ tantum esse tribuendum, quantum ad uitam, & ad incolumitatem sat esset: cumq; ea pars consilio omni orba, legem, lumenq; rationis non modo nullum habeat ipsa in sese, sed ne aliunde quidem possit accipere: quo etiam nomine contemptissima est partium reliquarum, & obscurissima: quandoquidem, quòd nec sua, nec aliena splendeat ratione, ordinis & elegantię totum est expers: tamen quia necessaria ad consistendum est, stabilitatemq;, & ueluti solum, reliquis partibus animæ præbet, non mediocri studio à nobis conseruãda est: ut illo tanquam firmamento innixi, ad potiora obeunda uitæ officia nos attollamus. Quam ob rem primum illi tempus, & prima curatio, suppeditandis uitæ necessitatibus attribuitur. Quo nomine ea etiam fit alicuius honoris particeps: ut si nobilitate cæterarum postrema est, anterior sit tempore; usque eò mirabilis ille prudentiæ contextus, in temperando, ac constituendo concordi homine, omnia inter se uinculis amabilibus illigat, atq; constringit. Sentientem uerò animam, quæ non omnis penitus necessitate deuincta est, sed habet aliquid in se liberale & splendidum: nam & uoluptatibus fruitur purioribus, & intelligibilem pulchritudinem illam, in aspectabiles oculis species, & sensilia simulachra quodammodo transfert: eadem mens à prudentia instructa, ut sociam, æqualemq; complexa, eius rationis, quam ipsa in se insitam, atq; innatam

continet,& ueritatis eius, quæ ex intelligētia rerum
ſemper in eodem manentium, illi percepta eſt, par-
ticipem facere conatur. Qua ex communione men-
tis atque ſenſus, ritè & ordine per prudentiam fa-
cta, dignitatis ſpecies illa, quæ una omnium rerum
humanarum pulcherrimum eſt oculis præclariſsi-
mumq́ ſpectaculum, in uita & moribus & actioni-
bus hominum exprimitur. Vt enim alio loco me
recordor dixiſſe, in copulatu & compoſitione re-
rum plurium,conſenſus ille, atque ordo, & æqua-
bilis omnium inter ſe conuenientia,intelligentiæ at-
que menti ueritas eſt: oculis & ſenſibus pulchritu-
do ac dignitas: ut dignitatem definire ſi uelimus,
rectè ſic dicamus, translatam illam ad ſenſum & ad
oculos, eſſe ueritatem:quæ dignitas aſpectibus ſub-
iecta, cùm tantos amores ſui in omni hominum ge-
nere concitet, cunctumq́ orbem propè terrarum
irrequietum,& ſollicitum ſemper habeat: intra eos
fineis eſt ingenijs liberalibus permittenda,ut ne un-
quam prodat, neque deſerat ueritatem: hoc eſt,con-
centum & concordiam animæ partium ne diuellat:
in quo & ambitioni,& populari gloriæ, & huic im-
perādi cupiditati, qua homines proiectè nimirum,
& præter modum efferuntur, poſita lex erit. Vult
igitur mens,partem hanc ſenſilem ita ſuis frui uo-
luptatibus,ut aliena commoda non prærerrumpat:
& neque illud inferius animæ genus,ſuis defraudet
utilitatibus; neque rurſus menti ac rationi ad con-

ſtantiam

ſtantiam, & ueritatem omnia reuocanti intempeſtiuis ſuis interpellationibus officiat: eademq́ ratio, quæ totius hominis rectrix eſt, cùm ad ſua munera fungenda ipſa ſe confert, habet tamen ſemper alieni quoque temporis, & opportunitatis rationem: ut, ubi ſocijs, & cognatis partibus optimè proſpexerit, tum libera & uacua, diuinis illis iucunditatibus ſeſe impleat: ita æquatis omnium officijs, perpenſisq́ muneribus, cùm unicuique datur parti quod eſt illi conſentaneum, neque alia de alia pars parte quicquam detrahit: regnatq́, quod ad regnandum natum eſt: paret, quod ad parendum: tum iuſtitia primùm in interiore homine per prudentiam exiſtit: Deinde ex iuſtitia oritur temperãtia, ordo quidam uitæ, & ornatus, ac moderatio appetitionum omnium, nõ uoluptatum illa penitus contemptrix, ſed ingenuis ex eo genere, & liberalibus uoluptatibus modeſtè dedita. Quarta uerò & difficilima omnium uirtus, quæ eſt fortitudo, oritur quidem illa ex ſuperioribus, ſed non tam optabilis ea uiro forti eſt, quàm interdum neceſſaria: non enim labores, ærumnæ, pericula, mortes, ipſa per ſe appetuntur: neque libens quiſpiam uitam & ſalutẽ proijcit: ſed ubi in diſcrimen uenitur, ut aut iſta ſuſcipienda ſint, aut honeſtàs amittenda, ſine cunctatione ulla uir magnus atque præſtãs, honeſtatem ſibi mauult, quàm uitam retinere. Quod contingere nequit, niſi in animis ita & uirtute, & diſciplina cõſtitutis, ut in

illis

illis maxima ſit autoritas rationis: quæ cùm præſcripſerit aliquid, quod rectum eſſe, ac decere decreuerit, iuſſeritq; id agi, reliquæ ad obtemperandum partes prẹſtò ſint, imperiumq; rationis nauiter exequantur. Verùm cùm uirtutes omnes reliquæ, tum in primis hæc, de qua loquimur, fortitudo, maximè alitur & corroboratur rerum æternarum ſcientia, & cognitione. Nam, nec qui infinitatem temporis mente compræhenderit, is ob cupiditatem uitæ paululum propagandæ, aliquid indignum forti uiro admittet: nec qui immenſitatem mundi, orarum, regionumq; fuerit animo peruagatus, regnũ ullum tanti æſtimabit, ut eius aſſequendi cauſa, iuſiurandum uiolare, arbitretur eſſe fas: denique pulchri ac decori illa cognitio, cui firmè & probè fuerit mente concepta, hic cœleſtibus opibus ſcientiæ & ueritatis locuples factus, atq; (ut heros noſter Plato inquit) natiuum in anima aurum poſsidẽs, nunquam profectò pecuniæ gratia ſordidum quicquam, & illiberale efficiet. Ex quo intelligi poteſt, uirtutum omniũ ſemina, quæ à natura in animis noſtris ſata ſunt, ex una ritè ali, excoliq; Philoſophia: neque ſine ea unquam ad bonam frugem poſſe adoleſcere: cùm, qui naturalibus uirtutibus tantũmodo, aut etiam more opinioneq; comparatis, nixi ſunt: hi, ut unam in partem aliquam præclarè ſe dederint, in alia tamen parte non mediocriter ſunt prolapſi. Plena exemplorum eſt hiſtoria: ſed mihi properandum neceſſariò

ſario eſt : inclinat enim iam ad ueſperum dies. Talis ergo iſte uir, quem Philoſophia inſtituerit, recteꝗ; eum ſemetipſo edocuerit uti, conſtitutis per pruden tiam partium ſingularū terminis, ut aliam alia pars non ſupergradiatur, nec opprimat, regnum ciuile & patrium obtinente intus ratione: placatus ſibi ipſe atꝗ; concors, tranquillā & felicem deget uitam, diuinamꝗ; illam regendi artem adhibebit, quæ qui- dem omnium eſt potentiſsima & maxima : ut quod in eo præſtat, eminetꝗ;, mens & ratio uidelicet, ſuū decorum ipſa in rebus omnibus agendis, præcipuè atꝗ; ſemper, alienum autem procuret bonum. Quo uno modo potiſsimum, & inferiores partes ſua ſor- te contentæ, tranquillè ſe habebunt : & propter de- cori illius in principe parte pulchritudinem, amore ſummo & ſtudio ad parendum adducētur. Verùm ita inſtitutus hic quidem homo eſt, ut ſecum ſolus ipſe poſsit, aut cum familia ſua commodiſsimè ui- uere : qui iam in publicum producendus eſt, & in communes conſuetudines deducendus : non com- mentatus antea in tenebris, ut modò Phædrus dice- bat, ſed in lumine illo cœleſtium ueritatū, & ad exē- plar illarum conformatione ſuimet exercitatus, atꝗ; prudens : Qui cùm dictante ratione, & gubernatio- ne illa ſummi rectoris Dei ſic monſtrante, intellexe- rit, non ſe ſibi ſoli natum eſſe, ſed & patriæ prętereà, & ciuibus ſuis, partemꝗ; ſui non minimam cognato quoꝗ;, & ciuili generi eſſe debitam: cumꝗ; ſe ipſe ſo-

ciabile in primis esse animal attenderit, uirtutem uideritq́; eam, quæ maximè naturam hominis contineat, sine exercitatione, atq; opere imperfectam existere: neque efficere posse beatam uitam, si non promatur ad res gerendas, & adhibeatur: quod iam & homines, quibus cum uersetur, & instrumenta ad agendũ, quibus utatur, requirit ac postulat: in quo nonnulla pars nimirum attribuenda est Fortunæ. Cùm, inquã, ista omnia noster Philosophus cognouerit, sine tergiuersatione ulla ad obtemperandũ rationi sese dedet: prudenterq́;, & accuratè omnia circunspiciens ubiq; præeunte eius consilijs Philosophia, instrumentum primarium conuiuendi & communicandi, quo prima interni hominis effigies oculis spectantiũ obijcitur, atq; proponitur, formabit aptè & compositè orationem: eamq́; tanquã alterã personam perinde excolet, ut si totum sese in illa sit expressurus. Curabit igitur ut commodè, ut distinctè, ut propriè posit loqui: uerbisq́; utetur lectis, ex cõmuni quidem sumptis loquẽdi usu: sed tamen uiuidis magis, quàm sonãtibus: copiam autẽ orationis hactenus adhibebit, ut aptè, & rotundè sensa animi sui, cum significatione mediocri interiorum motuum, explicet atq; exponat: nam oratorios quidẽ illos animorũ impetus, forensibus causarũ patronis derelinquet: ipse uerò sedatè, & grauiter, leni gestu atq; uultu, omnia persequetur: Atq; ab hoc aditu talis & animi, & in agendo prudẽtiæ atq; uirtutis, ad

conui

conuictus hominũ, ad commercia, ad cõſuetudines intromiſſus: cùm quacunq; ſe intulerit, quicquidq; geſſerit, illud in ſemetipſo exemplũ ſummi & prępotẽtis Dei ſecum deferat, ut cuſtodiat ſemper decorũ ſuum, & alienũ procuret bonum: quæro à uobis, & abs te in primis, Phædre, num huiuſmodi cùm ſit, uideatur cœtibus hominũ regẽdis, & gerẽdæ Reip. autor fore idoneus? cùm præſertim ipſe quidẽ optimè ſe rexerit: per Philoſophiã autẽ inſpexerit, quod in unoquoq; hominum diuerſis ex naturis & partibus conflatũ eſt, idem notari in ciuitate & diſtingui poſſe. Quam igitur uim prudẽtiæ edoctus à Philoſophia, & in illis altiſsimis cauſis eruditus, in ſemetipſo prius exercuerit, eandem trãsferet ad hominũ, urbiumq; rectionẽ: ac plebem quidem infimã, quæ maximè neceſſarias in ciuitate obit partes, ut uerſetur in agris colendis, oneribus uehẽdis, materia cædunda, opere faciundo: infimæ illi in homine parti genitabiliq; collatam, paſtu contentam, & cõiugio, procreationeq; liberorũ: curabit, ut ſit ſuis opportunitatibus inſtructa, omnemq; ab illa iniuriam remouebit, diligẽtia adhibita, ut ne illa unquam opere tamen uacet, ſed tempeſtiuis aliquibus ſemper laboribus diſtringatur. Eademq; ratione, ſi quid illi fortè exuberare ſenſerit, & ſuperfluere, relicto ſemper quod ſatis ſit, reliquum in publicas utilitates cõuertet: neq; ſecius tamen urgente aliqua calamitate, eidem egenti atq; oppreſſæ, de publico opitulabitur.

Genus autem alterum ordinis medij,quod ſenſili in nobis animæ comparatum eſt, ut magis honoratū, quàm primum, liberalius quidem habebit, & cultius: particepsq́ꝫ conſiliorꝫ ac dignitatis, quoad licebit,efficiet.Sed tamen quoniam ſenſilibus id oblectationibus maximè eſt addictum,inter quas dominantur hæ,quæ oculorum ſunt, in externas illud & peregrinas mittet regiones: quò uarias in illis ſpecies rerum intuendo,mercesq́ꝫ coëmendo, patriam, urbemq́ꝫ ſuam,rerum ſpectabiliū,& earundē utiliū, commoditatibus refarciat: luxuria tamen ſemper, præcipueq́ꝫ amputata: ne fortè ſublatū ſtudijs inanibus inſolensq́ꝫ effectū, dum ſuis finibus egredi, & in alienos conatur inuadere,ueriores impediat utilitates conſenſionis publicæ.Nobilitatē uerò,hoc eſt, ipſos optimates,qui non tam ex fortuna ſint aut genere,q̄ꝫ ex uirtute pendendi,mentis in homine & rationis inſtar, uniuerſæ ciuitati præficiet: quorū erit curatio,prouidere ac pręcipere,ut omnia gerātur in Rep.rectè atq́ꝫ ordine: partesq́ꝫ in ſocietate & cōcordia teneantur,nihilq́ꝫ cuiq́ꝫ deſit,quod neceſſariū ſit ac legitimū: quos ubi uacare ipſos operibus publicis cōtigerit, tū eos maius illud in ſe bonū atq́ꝫ præſtantius quod obtinent, in rebus item præſtantioribus collocare diſponereq́ꝫ præcipiet:ut mentem,animumq́ꝫ uidelicet, ad diuinarum rationum ſpeculationem: opes uerò ingenij, autoritatis,fortunæ,cōferant, & conuertant ad liberalitatem ac beneficentiam:

tiam: omnibusq; modis nitantur & elaborẽt, ut uirtutem uberrimè atq; amplissimè exerceant: in cuius unius studio atque usu, fructus beatæ uitæ, nec solùm princeps illa & propria optimatum ordinis dignitas, sed utilitas etiam honestiore multo ex genere, & uoluptas ea quæ purissima est omnium uoluptatum ac suauissima continetur. Atque hactenus quidem illa in Deo præstans, & eminens diuini rectoris effigies, à Philosophia cognita, in homine impressa, in cunctam postremò ciuitatem inducta, & translata est. Sed, ut ad eum, quem Philosophia hoc modo instituit, docuitq; semetipso rectè uti, reuertamur: aliquandoq; peroremus: Cernitis profectò quicquid in natura est, quod sit pulcherrimum, ac magnificentissimum, id totum in hac una specie hominis uerè Philosophi, mentibus uestris expositum esse. Nam primùm diuinum illud & longè dominãs, quod unitatis, & ueritatis, & sapientiæ summæ est compos, extat præclarè in hoc Philosopho, atque cernitur: unus enim & iste quoque cõcordia, & conspiratione suarum partium omnium, & in eodem sibi semper constans, diuinarumq; rerum ueritatibus instructus, nunquam à sapientiæ consilijs deseritur, nunquam uarietate opinionum distrahitur: sed quacunq; se infert, regulam illam rectè agẽdæ uitæ: id est, ueritatem, tanquam lumen de cœlo libatum, præ se ferens: res quantumuis obscuras ac dispersas, & in lucem producit, ut uideri: & in uni-

tatem colligit, ut mente compræhendi posſint. Quodq́ in Principe & Rege totius naturæ Deo maximè præcellit, eximiumq́ eſt, quòd ille diuinis bonis omnibus confertus, ac redundans, neq; alienas opes fortunæ expectat, & ſuas ipſe in aliorum largè effundit commodum: ſuaq́ id ſolum intereſſe iudicat, uti quicquid agit, maximè ipſum deceat, cæteris idem iucundum utileq́ ſit: quòd in hac pulchri & decori perfecta abſolutaq́ ſpecie, omne imperium, omnis maieſtas, omnis ueræ dignitatis atq; potentiæ ineſt ratio. Similiter id in noſtro, qui cœleſtium diues bonorum, menteṁq insignibus donis ueritatis illuſtratus, nulla effrænata cupiditate animi ad ea fortunæ bona appetenda proripitur, quæ præter ſubſidium neceſsitateṁq naturæ, extraordinarijs præterea cupiditatibus ſunt propoſita: magisq́ id ſibi ſtudio & curæ habet, ut alijs ſit ipſe adiumento, & commodo, quàm ut aliorum opibus augeatur: ſolum autem ſuum & proprium bonum ipſe id exiſtimat, quod eſt aptum, conueniens, decorum, pulchrum. Ac quemadmodum propter decori eiuſdem dignitatem atque præſtantiam, facile eſt Deo in omnem naturam imperium: ut illi, ſponte ſua ac uolentes, cœleſtes primum globi, ſiderumq́, & ſtellarum æterni ignes: deinde propiora quoque nobis elementa, ſtirpiumq́ & animantium cuncta genera, ſedulò, libenter, enixeq́ obediant: quòd amore pulchri illius incenſa atque correpta, quod in Deo

in Deo præſtantiſsimè elucet, proximè ſe ad eum conantur adiungere, illicq́ quoad licitum eſt, cupiūt inhærere. Item hominis ratio pulchritudine ſimili prædita, nempe quoad imitatio aſſequi primigenum & ſummum exemplar poteſt: eiuſdemq́ honeſti ac decori Philoſophiæ beneficio particeps, primùm interioris animæ partes ſtudioſè ſibi habet obtemperantes: ut amoris imperio, quod fortiſsimum eſt, & uehementiſsimum, non ui, neque metu, infirmis imperij cuſtodibus, facilimè omnia & regat, & tueatur: deinde in commercia & ſocietates hominum translata, ubi Rempublicam & ciuilem ſtatuerit ad ſe pertinere (non enim Philoſophum nos patre operario, neque rurſus ex ſtipite aut lapide natum eſſe uolumus: ſed ex eiuſmodi ſanguine, in quem liberalium artium cogitatio, & ſtudia humanitatis, uideantur aliquando cadere potuiſſe) quos nam progreſſus uobis uidetur habitura? Non'ne qui ab hac præclara diſciplina profectus fuerit, ut primùm agere cœperit ſecus, quàm ab egregia illa Phædri ſapientia eſt præceptum, ut non ſequatur, nec imitetur populum, nec ſe inconſultis ferri opinionibus ſinat: tantumq́ abſit, ut præripiat alijs opum adipiſcendarum palmam, quòd ruentibus, tumultuantibusq́ cæteris, ſolus ipſe ſtabili, & quieto animo permaneat: neque ſe ulla eiuſcemodi cupiditate permittat trahi: conuertet in ſe primò aſpectus populi, deinde multorum ſermones excitabit

tabit, mirantium & percontantium, qui nam ſit, & unde, qui tam robuſto, & alto ſit animo, ut non eiſdem rebus ipſe, quibus uulgus, moueatur: quòd ſi quos etiam eorum, qui ad rapiendum, & congerendum, mala cupidine incitati ſe proiecerant (ut ſæpe fit) ſpes, aut fortuna grauior fefellerit: non'ne hic, qui ſe continuit, ac repreſſit, plus multum uidiſſe, quàm cęteri, ſagaxq́ in primis & prouidus eſſe exiſtimabitur? Et quoniam uita fert, rerumq́ & temporum exigunt inclinationes, ut periculum cuique ſui, ex natura, & inſtituto ſuo faciendum ſæpe ſit: qui hanc conſtantiam rectè, ordineq́ omnia agendi, quam Philoſophiã nominamus, ad omneis res adhibuerit: nec cuiq́ rei plus minus'ue, quàm quãtum par ſit, æquumq́, tribuerit: fidem & ueritatem ſanctiſsimã habuerit in uita, nuſquam ab eo, quod deceat, honeſtumq́ ſit, diſceſſerit: eorũ qui ad ipſius curam, fidemq́ pertinebunt, commoda in primis, ornamentaq́ prouiderit: maximum ipſe ſibi ornamentum retinuerit dignitatem: poſtremò in tota uita, in ſuis dictis, conſilijs, factisq́ omnibus, ſimilis ſui undique, & ſemper ſibi congruens, æquabilisq́ conſtiterit: quod nemo planè, niſi idem ſit, qui è Philoſophia ſit eruditus, atque inſtructus, probè poteſt & ad amuſsim facere: uerendum credo erit, ne non omnium in ſe amores, atque ſtudia, omnium mentes animosq́ conuertat. Admonebuntur (mihi credite) homines ſpecie illa honeſti, quæ in graui uiro

& con

& considerato eximia est: commouebuntur, impellentur, primùm, ut oculorum animorumque contuitus in illum unũ cuncti conijciant: deinde, ut ament: postremò, cùm tota illius uitæ iam ratio deliberatioque patuerit, ac perspecta fuerit, ut se & sua omnia illius fidei, uigiliæ, prouidẽtiæque, studiosissimè permittant: quî enim poterũt agere secus, cùm uiderint illum nil meditari aliud in uita, neque præ se ferre, quàm ut Deum, præclara imitatione, in se ipso referens, suum decorũ honestumque perpetuo custodiat: alienum autem procuret bonum? Species hæc inquam pręstabilis, planeque diuina, semper hominum mentibus atque animis dominata est: semper uoluntates omnium in potestate habuit. Quid deinde autem, quid eueniet? Tantum'ne tu putas, Phædre, sapientẽ tuum per astutias & simulationes, uaframque illam gerendarum rerum calliditatem, honoris & fortunarum adipisci posse, quanta hunc fortunæ & honorum præmia, non dico consequentur, sed planè obruent? Etenim quæ usquam natio est tam immanis, & barbara: quis tam crudelis, impiusque tyrãnus, qui non specie tali istius uiri cõmoueatur? ut etiam si eum diligere fortasse non posit, scelere ipse & feritate præditus: hac tamẽ perculsus tam eximiæ forma dignitatis, incidat in admirationem? Nam qui sensu humaniore præditi homines sunt, summi, infimi, ciues, externi, nequaquã ulli profectò se & sua fidentius commendabunt, quàm isti ipsi: nec quen-

quam cupidius ad ſuas fortunas regẽdas accerſent, quàm hunc, quem uiderint in aliorum bonis cõmodiſq; procurandis, ſuum ipſum omne bonũ & commodum conſtituentem, itaq; omnia ſuſcipientem ac gerentem, ut ſuorum laborũ & operum, ad cæteros utilitas, ad ipſum autem fructus uirtutis atq; officij, qui maximus in uera uita & uberrimus eſt, perueniat: coletur igitur, honorabitur, amabitur, ipſiusq; conſilio & autoritate gerentur plurima: neq; ipſe tamen alienis negotijs ſe offeret, neq; expetet admodum publicis procurationibus ſe diſtringi: ſed quicquid eiuſmodi aget, atq; ſuſcipiet, totum officio dabit atq; humanitati: ipſe uerò in illa beatiſsima cura rerum cœleſtium & diuinarum permanebit, quoad poterit, contemplandarum: uitamq; eam in primis amplectetur, quæ maximè è natura eſt, maximeq; hominis propria. Siquidem non corpus, neq; animus reliquus, ſed mens ſola eſt id illud ipſum, quod eſt homo. Quapropter ueras idem etiã ac proprias hominis cõſequetur uoluptates: non illas animæ infimæ, quæ & brutæ maximè, & eædẽ falſæ inanesq; ferè ſunt: neq; rurſus eas, quæ in ſenſibus cõſiſtunt, uagas & errantes, & uarietate ipſa ſemper inſtabiles: ſed cùm has utraſq; modo rationeq; finitas, tum illas plenè & cumulatè, quæ arctè, & compreſſè, & peculiariter attingunt hominem, inq; eum ipſum penitus ſe infundunt, & illiquefaciunt, ſuntq; menti & ijs, quæ ex mentis officio geruntur, agnatæ maximè

& fam

& familiares : quarum ut uerissima, atque purissima, sic iucundissima & suauissima est perceptio. Quocirca homo præceptis Philosophiæ edoctus, ac semetipso in omnem partem recte utens, similem sese (quoad fas est) efficiet Deo : tum in uitæ ratione, dũ quo ille modo omnia agit, eodem iste modo cuncta & aget, & exequetur, ut deceat sibi, semper prosit alijs : tum in perpetua animi lætitia, ac uoluptate. Qui si præter has cõmuneis Philosophiæ rationes, quæ similitudinem & imitationem præpotẽtis Dei insinuant nobis atque proponũt, illa quoque præterea maxima atque amplissima eiusdem Dei beneficia in genus humanum cognouerit; quæ uni tantum generi, nominique nostro, qui CHRISTVM filium unigenum Dei colimus, & profitemur, propriè ac singulariter data sunt: quòd in hac una religione & salus hominibus est, & uera beatæ uitæ in terris ratio, in cœlo immortalitatis adeptio: nedum per Philosophiã, à pura & integra religione non deflexerit, quemadmodũ tu, Phædre, dudum calũniabare: sed magis in ea etiam statuetur, & cõfirmabitur: ad eos enim amores, qui cõmunibus beneficijs Dei summi debentur, accedent alij magis peculiares, & proprij, per quos fortissimè cum Deo erit colligatus. Non enim de leuibus sophistis in præsentia, neque (ut opinor) de futilibus hominibus quibusdã: sed de cõsideratis, & integris, & cõstãtibus, est sermo: qui omnia metiuntur cõsilio & probitate, neque à maiorum suorũ,

de quorum integritate, & sapiẽtia optimè sentiant, decretis atque scitis ullo pacto recedunt: sed quò ingenio hominis, atque doctrina perueniri nõ potest, de eo patiũtur Dei immortalis numine, & ueterum autoritate sanctissimorum hominũ, facilè sibi persuaderi. HIC paulùm cum requiessem, Exposui uobis, inquam, quemadmodum quidem potui, & uim utilitatemq; Philosophiæ, & eius uiri qui ritè, ac legitimè Philosophetur, speciem atque formam: Quæ mea expositio sic uniuersè facta, satis'ne respondere Phædri calumniæ uideatur, uestrum iam est iudicium. Mihi quidem & magnitudo rei, & breuitas tẽporis, & mehercule, rem, si quo modo ea est, fateri uolumus, mei etiam ingenij ad tantum tollendum pondus exilitas, uehementer obstitit, quominus uobis omnia, quemadmodum quidem cupissem, potuerim exprimere: in quo non recuso, quin meæ tarditati culpam, non Philosophiæ ipsi assignetis. HIC GALLVS, Sane quàm probasti tu mihi, Sadolete, defensionem tuam, inquit: nec uideo, Philosophia quid possit esse diuinius. Itaque ego, qui in eam antea propensione animi ferebar: nunc planè illius amore totus ita ardeo, ut non sim eam unquã è complexu meo dimissurus: illud aueo. quàm maximè & quàm primùm, ut ista quæ sunt à te disputata, in Commentarium referantur, quo ocyus queam exẽplũ Vrbinũ mittere ad meos amicos, taleis uiros, qualeis tu quoq; in primis existimas

mas. SVMMOS & singulareis dicis, inquam, quorum conuentu apud lectissimam omnium fœminarum Helisabetam reginam Vmbriæ, illa ciuitas atque adeò Italia omnis ornata est. VERO, nec iniuria, inquit: nõ enim uspiam alibi terrarum, neque nostra, opinor, neq; antiquorum memoria, tot & taleis principes ingenij ac literarũ, facilè uno in loco quispiam posit nominare, quot nũc Vrbini præclarum cœtum constituunt: quippe cùm illic adsit, & Petrus Bembus, maxima celebritate & nomine uir: quem præter eximiam omnis uirtutis & humanitatis laudem, uerè parentem, cum Romanæ ueteris, tum recentis huius Italæ eloquentiæ possumus appellare: & duo fratres Italiæ uel præcipua lumina, Federicus & Octauianus Fregusi, nobilitate, dignitate, prudẽtia, literis maximè illustres: itéq; spectatum ac nobile par Baldasarus Castillioneus, & Cæsar Gonzaga: qui militaribus ambo & bellicis uirtutibus insignes, ad illã fortitudinis laudẽ, optimarũ quoq; & literarũ, & artiũ, non inferius decus, addidere. Quãquã ne singulos colligã, illã ego urbẽ hoc tempore, nõ hominum cuiusquemodi domicilium, sed Musarũ diuersoriũ esse puto. AT EGO, inquit Citrarius, habeo statim queis cum cõmunicem, familiareis hos nostros, quorum quotidianis cœtibus domus tua, Galle, celebrabatur, Camillum Porciũ, & Blosium Palladiũ: quorum ingenijs, spectabiliq; morũ & sermonis elegãtia, soliti sumus oẽs

apprimè delectari: Etsi, quanquã uterq; utranq;, tamen alter eorũ oratoriam magis laudẽ, alter poëticam est prosecutus: Tum autẽ Camillum Paleotũ, & Philippum Beroaldum, hunc iuniorẽ dico: Nam ille senior haud sanè usquequaq; doctorum iudicio idoneus est qui probetur: hi autem duo suis ingenijs & uirtutum ornamentis, nõ municipio Bononiensi modò, unde oriundi sunt, sed huic urbi tantæ, non exiguum decus potuerũt afferre. Nam Euangelistã Mathalenũ, tuũ familiarissimũ, Sadolete, quemq; nos omnes plurimũ ipsius merito, & quanquã doctus admodum uir est, humanitatis tamen ac liberalitatis causa præcipuè diligimus: quo ego gaudio sublatum iri puto, cùm te operã hanc nauasse Philosophiæ, laudemq; ex eo cõsecutum esse intelliget? VTINAM quidem, inquam, talibus ingenijs, mea hæc opera & uolũtas iure probata sit. Sed quid ait nobis Phædrus? EGO'NE? inquit: te alieno quodã in hominũ genere tuũ istũ sapientẽ, tanquã in somnijs constituisse. Nam his quidẽ hominibus, quibus cum uiuimus, mea sapiẽtia ad manũ semper futura est paratior. Quæ cùm essent dicta, surreximus omnes, aliquotq; deambulationibus ultro & citro factis, reliquum cõuiuio, uarijsq; sermonibus, Phædro in primis multa facetè, urbaniterq; dicẽte, hilarem & lætum consumpsimus diem.

FINIS.

